

H. SCHNEIDER

KOLHOOSIDE-
VAHELISED
ORGANISATSIOONID
JA NENDE
ÕIGUSLIK SEISUND
EESTI NSV-s

H. SCHNEIDER
JURIIDILISTE TEADUSTE
KANDIDAAT

KOLHOOSIDEVAHELISED
ORGANISATSIOONID
JA NENDE ÕIGUSLIK
SEISUND EESTI NSV-s

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1961

Kaane kujundanud H. Lemberg

2



SISSEJUHATUS

Nõukogudemaa on ühiskondliku elu kõigil aladel läbiviidud sügavate ümberkujunduste tulemusena, sotsialismi täieliku ja lõpliku võidu tulemusena astunud oma arengu uude ajajärku — kommunistliku ühiskonna laial rindel ehitamise ajajärku. Selle perioodi ülesehitustöö peamised ülesanded ja põhietapid määratakse kindlaks Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei uues programmis.

Vastavalt programmile on kommunistliku ühiskonna ehitamise peamisteks ülesanneteks tootlike jõudude kiire arendamine nii linnas kui ka maal, materiaalsete hüvede tootmise suurendamine, maa kaitsevõime edasine tugevdamine, rahva kasvavate materiaalsete ja vaimsete vajaduste järjest täielikum rahuldamine ning kommunismile vajaliku materiaalse tehnilise baasi loomine. See nõuab kõrge arengutasemega ajakohase tööstuse olemasolu, maa täielikku elektrifitseerimist, teaduslik-tehnilist progressi kõigis tööstus- ja põllumajandusharudes, tootmisprotsesside kompleksset mehhaniseerimist ja automatiseerimist, uute energiaallikate, sünteetiliste ja muude materjalide igakülgset kasutamist, kõigi töötajate kultuurilise ja tehnilise taseme tõusu, tootmise organiseerimise edasist parandamist ning tööviljakuse suurendamist.

Kuid kommunismi laial rindel ehitamise ajajärk ei ole ainult kommunismi materiaalse tehnilise baasi rajamise periood, mil praktiliselt lahendatakse ajalooline ülesanne — järele jõuda kõige arenenumatele kapitalistlikele maadele ja neist ette minna toodangu hulgalt iga elaniku kohta. See on ühtlasi ka ajajärk, mil toimuvad olulised muutused sotsialistlikes tootmissuhetes ja seda kõigepealt sotsialistliku omanduse vormides.

Sotsialismi faasis eksisteerib ühiskondlik omandus kahes vormis: riikliku ehk üldrahvaliku ja kolhooslik-kooperatiivse ehk grupilise omanduse vormis. Sotsialismilt kommunismile ülemineku ajajärgul leiab aset omandusvormide edasine arenemine ja täiustumine ning kolhooslik-kooperatiivse omanduse lähenemine üldrahvalikule omandusele.

Omandusvormide teineteisele lähenemise ja ühtse üldrahvaliku omanduse kujunemise protsess ei toimu ega saagi toimuda mee-

valdselt. Marksistlik-leninlik dialektika kinnitab, et ühiskondlikud ja majanduslikud nähtused ei kao enne, kui kasutatakse ära kõik edasiarengu võimalused nende nähtuste raamides. Kogu kolhoosikorra arengukäik näitab veenvalt, et sotsialistliku omanduse kolhooslik-kooperatiivne vorm, mis tagas sotsialismi võidu põllumajanduses, teenib tootlike jõudude arendamist põllumajanduses ning aitab kaasa kommunismi ehitamisele.

Sedamööda, kuidas täiustub kolhoositootmine, arenevad ja kindlustuvad kolhoosid, kasvavad nende ühiskondlikud fondid, toimub ka kolhoosliku omanduse ja üldrahvaliku omanduse vahel olevate piirjoonte kustumine. Seega toimub omanduse kolhooslik-kooperatiivse ja üldrahvaliku vormi ühtesulamine tulevikus mitte kolhoosliku omanduse piiramise teel, vaid selle tulemusena, et kolhooslik-kooperatiivse omanduse ühiskonnastamise tase jõuab riigi abi ja toetusega üldrahvaliku omanduse tasemele.

Kolhooslik-kooperatiivse omanduse lähenemine üldrahvalikule omandusele toimub neljas põhisuunas: esiteks, kasvavad järjekindlalt kolhooside jagamatud fondid, mis moodustavad kolhoositootmise edasiarendamise ning kolhoosliku omanduse üldrahvalikule omandusele järkjärgulise lähenemise majandusliku aluse; teiseks, kolhooside ühismajapidamine hõlmab üksteise järel üha täielikumalt kõiki põllumajandusharusid, mille tulemusena kaob järk-järgult vajadus kolhoosnike isikliku abimajandi järele; kolmandaks, arenevad kolhoosidevahelised tootmissidemed; neljandaks, seoses põllumajanduse elektrifitseerimise, tootmise mehhaniseerimise ja automatiseerimisega toimub järjest ulatuslikumalt kolhooside tootmisvahendite omapärane liitumine riiklike tootmisvahenditega.¹

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmis rõhutatatakse, et on tarvis soodustada kolhoosidevaheliste ettevõtete ja kultuuri- ning elukondlike asutuste, elektrijaamade ja ettevõtete ühist rajamist põllumajandussaaduste esmaseks töötlemiseks, säilitamiseks ja transportimiseks, mitmesuguste ehitustööde tegemiseks, ehitusmaterjalide tootmiseks jne. Sedamööda, kuidas kasvab kolhooside ühiskondlik jõukus, võtavad kolhoosid järjest rohkem osa üldkasutatavate ettevõtete ning kultuuri- ja elukondlike asutuste — internaatkoolide, klubide, haiglate ja puhkekodude loomisest.

Kolhoosidevaheliste sidemete arendamine, ühiste ettevõtete ja asutuste moodustamine on uus, progressiivne nähtus kolhoosliku omanduse arenemises ja näitab seda, et töö kasvav ühiskonnastamine hakkab juba välja kasvama üksikute, sealjuures isegi suurte kolhooside raamidest.

Majandusalased sidemed arenevad ja tugevnevad mitte üksnes

¹ Vt. N. S. Hruštšov, NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaks 1959—1965. Ettekanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei erakorralisele XXI kongressile, Tallinn, 1959, lk. 105.

kolhooside, vaid ka kolhooside ning riiklike ettevõtete ja organisatsioonide vahel. See on täiesti seaduspärane protsess kommunismi laial rindel ehitamise perioodil, sest sotsialistliku omanduse kolhooslik-kooperatiivse vormi lähendamisel üldrahvalikule vormile etendab otsustavat, juhtivat osa üldrahvalik omandus. Põllumajanduse elektrifitseerimine ja täielik mehhaniseerimine ning automatiseerimine ei ole mõeldav ilma sotsialistliku riigi osavõtuta. Sellepärast suur osa vabariigi põllumajanduse elektrifitseerimiseks vajalikest kõrgepingeliinidest ehitataksegi riigi ja kolhooside vahendite koostöö teel. Laialdaselt on meil riigi ja kolhooside vahendite ühendamine toimunud ka maaparandustöödel.¹

Tingituna sellest, et majandusalased sidemed ühelt poolt kolhooside ja teiselt poolt kolhooside ning riiklike ettevõtete vahel on hakanud ulatuslikumalt arenema ja tugevnema alles viimastel aastatel seoses kiirete edusammudega kolhooside organisatsioonilisel ja majanduslikul kindlustamisel ning kolhoosidevahelised organisatsioonid on nii teistes liiduvabariikides kui ka meil suhteliselt noored ettevõtted, on nende tegevuses rida selgusetuid ja lahendamata küsimusi.

Ka kirjanduses pole kolhoosidevaheliste organisatsioonide kogemused leidnud vajalikul määral üldistamist ning nende tegevuse õigusliku korralduse probleemid põhjalikku käsitlemist. On olemas vaid paar brošüüri ja kolm-neli pikemat artiklit, kus analüüsitakse spetsiaalselt kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja ehitusorganisatsioonide õigusliku seisundi küsimusi. Peale selle on kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse üksikuid külgi analüüsitud mitte iseseisvalt, vaid koos teiste kolhoosiõiguse probleemidega. Pääaegu üldse pole leidnud üldistamist kolhoosidevaheliste organisatsioonide organisatsioonilise töö kogemused.

Arvestades neid lünki kirjanduses kui ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse õiguslikus reguleerimises, on seatud käesoleva brošüüri eesmärgiks uurida ja üldistada komplekselt Eesti NSV-s moodustatud kolhoosidevaheliste organisatsioonide töökogemusi, analüüsida nende töö tugevaid ja nõrku külgi ning kehtivate õigusnormide vastavust elu nõuetele, et leida teid ja võimalusi kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse edasiseks parandamiseks.

Kuna käesolev brošüür on mõeldud eeskätt kolhooside ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide, rajooni- ja külanõukogude ning nende täidesaatvate ja korraldavate organite töötajatele, samuti laialdasele nõukogude aktiivile, siis määrab see kindlaks

¹ Vt. постановление Центрального Комитета КПСС и Совета Министров СССР от 1 декабря 1955 «О мерах подъема сельского хозяйства Эстонской ССР» — Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I, Москва, 1957, lk. 227 jj.

ka küsimuste praktilise käsituslaadi ja teeb vajalikuks nende küsimuste esiplaanile nihutamise, millede lahendamisel on tekkinud raskusi ja lahkuminevaid arvamusi.

Arvamused ja ettepanekud käesoleva brošüüri kohta palutakse saata aadressil: Tallinn, Estonia pst. 7, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi õiguse sektor.

I PEATÜKK

KOLHOOSIDEVAHELISTE ORGANISATSIOONIDE KUJUNEMINE JA ARENG EESTI NSV-S

§ 1. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamise majanduslikud tingimused

Kolhoositootmise kontsentreerimine ja ühiskondliku jõukuse kasv. Kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete kujunemine viimastel aastatel on uueks nähtuseks kolhoosikorra arengus. Nad kajastavad kolhoositootmise edasise kontsentreerumise ja spetsialiseerumise protsessi kolhoosiküla tootlike jõudude arengu käesoleval etapil.

Kolhoosidevaheliste sidemete arenguks vajalikud tingimused kujunesid välja ja küpsesid alles kolhoosikorra arengu uuel etapil seoses NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumi poolt väljatöötatud põllumajanduse järsu tõusu programmi¹ eduka realiseerimisega.

Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse poolt tarvitusele võetud abinõude tulemusena laienesid tootmise mastaabid, tootmise kontsentratsioon põllumajanduse tähtsamates harudes saavutas kõrge taseme, mis on kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete arengu ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamise üheks põhitingimuseks.

Kolhoosidest on saanud nüüd üsna suured ja võimsad ühismajapidamised. Kui 1949. aastal oli Eesti NSV-s kokku 2898 kolhoosi, kelle keskmiseks suuruseks oli 574 ha², siis seoses kolhooside massilise ühinemisega aastail 1950—1951 ja nõrgalt arenenud majandite reorganiseerimisega sovhoosideks aastail 1955—1960

¹ Vt. NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus, mis võeti vastu 7. septembril 1953. a. sm. N. S. Hruštšovi ettekande põhjal, Tallinn, 1953.

² Vt. V. Matin, M. Bronšteini, Eesti NSV põllumajanduse kollektiiviseerimine ning selle sotsiaalsed ja majanduslikud tulemused, Tallinn, 1959, lk. 98.

vähenes nende arv 1961. aasta alguseks 640-ni, kusjuures kolhooside keskmine suurus on kasvanud ligikaudu viis korda. Kuid see ei tähenda kaugeltki seda, et kolhoosid oleksid oma suuruse poolest jõudnud optimaalse piirini. Nagu NLKP Keskkomitee 1961. aasta jaanuaripleenumil märgiti, on viimaste aastate praktika, eriti aga pärast tehnika müümist kolhoosidele, näidanud, et tuleb võtta suund majandite edasisele suurendamisele. Meie vabariigi tingimustes võivad majandid, millel on 4000 kuni 8000 ha maad, tootlikumalt kasutada tehnikat. Kergem on nende jaoks ka head kaadrit valida, moodustada tööjõulisi brigaade ja kiirendada ühiskondliku tootmise kasvu.¹

Uhes kolhooside suurenemisega on toimunud samuti tööjõu ja põhivahendite kontsentreerumine. Kui 1950. aastal tuli iga kolhoosi kohta keskmiselt 55 kolhoosiperet, siis 1960. aastal ulatus nende arv juba 124-ni. 1950. aastal võttis igas kolhoosis ühistööst osa keskmiselt 65 kolhoosnikut, 1959. ja 1960. aastal aga juba 134 kolhoosnikut.

Veelgi suurem on kontsentreerumine põhivahendite osas. Kui 1950. aasta lõpul oli põllumajanduslikel artellidel põhivahendeid 41,7 miljoni rubla väärtuses, siis 1960. aasta algul oli nende koguväärtus 121,05 miljonit rubla. 1950. aastal tuli seega iga kolhoosi kohta põhivahendeid keskmiselt 18844 rubla ja 1960. aasta algul 161 615 rubla ulatuses.² Tegelikult on see kasv veelgi suurem, sest sellel ajavahemikul umbes $\frac{1}{3}$ kolhoose reorganiseeriti ja nende põhivahendid läksid üle sovhoosidele.

Järjest on kasvanud ka põhiliste põllumajandussaaduste tootmine. Võrreldes 1950. aastaga suurenes liha tootmine vabariigi kolhoosides 1959. aastal 15 100 tonni ja piima tootmine 121 000 tonni võrra ning munatoodang 28,5 miljoni muna võrra. Eriti jõudsat edasiliikumist võib täheldada käesoleval seitseaastakul. Ainuüksi 1960. aastal, võrreldes 1958. aastaga, suurendasid kolhoosid liha tootmist peaaegu kaks korda, piima tootmist kolmandiku võrra ning munade tootmist ligikaudu 50% võrra.

Kolhoositootmise kasvu tulemusena ja osaliselt ka kokkuostuhindade tõstmise arvel kasvas ajavahemikul 1950—1960 kolhooside rahaline üldsissetulek neli korda, kusjuures ligi 80% sissetulekutest on laekunud loomakasvatusest. Taimekasvatus annab umbes 15% kolhooside rahalistest sissetulekutest. Ülejäänud rahalised tulud on laekunud abiettevõttest ja muudest tuludest.

Rahaliste sissetulekute kasv on aga omakorda teinud võimalikuks jagamatute fondide pideva täiendamise, mis on kolhooside jõukuse ja kolhoositootmise arendamise majanduslikuks aluseks. Kui 1950. aastal hinnati kolhooside jagamatute fondide suuruseks

¹ Vt. Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee esimese sekretäri seltsimees J. G. Kābini ettekanne — NLKP Keskkomitee 1961. aasta jaanuaripleenumi materjale, Tallinn, 1961, lk. 276.

² Vt. Nõukogude Eesti saavutusi 20 aasta jooksul, Tallinn, 1960, lk. 49.

26,87 miljonit rubla, siis 1957. aastal tõusis see summa üle 57,6 miljoni ja 1959. aastal üle 108,9 miljoni rubla.

Kõrvuti kolhooside jagamatute fondide suurenemisega on toimunud ka nende kvalitatiivne muutumine. Kolhoosiliikumise algpäävil moodustasid põllumajandusliku artelli jagamatu fondi hobused ja kariloomad, adrad, äkked, algelised majapidamishooned jne., mis saadi talumajapidamiste peamiste tootmisvahendite ühistamise tulemusena. Nüüd aga on kolhoosidel oma traktorid, teraviljakombainid, veoautod ja palju muud tehnikat.

Üheks iseloomulikuks jooneks kolhoosikorra arengu käesolevale etapile on see, et kolhooside ühismajand hõlmab üha täielikumalt kõiki põllumajandusharusid.

Ühismajandi arengutaseme tõusuga väheneb kolhoosipere abimajandi tähtsus isiklike vajaduste rahuldamisel. Elu näitab täie veenvusega, et kolhoosnikute isiklike vajaduste rahuldamise aluseks saab järjest suuremal määral kolhooside ühismajand ning kolhoosipere abimajandid hakkavad pikkamööda hääbuma.¹

Vabariigi kolhooside elus on toimunud seega suured muutused. Ühismajandite kiire areng viimastel aastatel näitab, missuguseid suuri võimalusi põllumajanduse arendamiseks kätkeb endas kolhoosikord.

Kuid sedamööda, kuidas kontsentreerus kolhoositootmine, tekkis ka vajadus kolhoosidevaheliste ettevõtete ja organisatsioonide moodustamiseks. Seda põhiliselt sellepärast, et tootmise kontsentreerimine pole toimunud ühtlaselt kõigis tootmisharudes. Kui taime- ja loomakasvatuses kui kolhoositootmise põhiharudes on tootmise kontsentratsioon saavutanud kõrge astme, siis seda ei või ütelda põhitootmist teenindavate abitootmisharude kohta. Neis tootmisharudes jäi ka suurtes kolhoosides püsima väiketootmine. Kolhoositootmise üha suurenevad mastaabid aga nõuavad, et põhitootmisharusid teenindavad tööloigud, nagu ehitustegevus, alus- ja väetusturba tootmine ning teised oleksid hästi organiseeritud ja vastaksid taime- ja loomakasvatuse arendamisele. Järelikult taime- ja loomakasvatussaaduste tootmise kiire kasv ning tootmismahu suurenemine on teinud vajalikuks abitootmisharude edasise arendamise.

Siinjuures on vaja märkida seda, et kui põhitootmisharude viljelemiseks vajalikke optimaalseid tingimusi on võimalik luua iga kolhoosi raamides eraldi, tehes vajaduse korral korrektiive majandite suuruses, siis abitootmisharude arenguks kõige soodsamate tingimuste loomine pole alati ühe kolhoosi raamides võimalik ega otstarbe-

¹ Lähemalt kolhoosipere abimajandi hääbumise kohta vt. H. Schneider, Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse küsimusi Eesti NSV-s, Tallinn, 1960, lk. 24—30.

kohane. Siit kasvabki välja vajadus kolhoosidevaheliste sidemetekandamiseks.

Selleks aga, et kolhoosidevaheline koostöö saaks teoks, on vaja veel teise tingimuse olemasolu: vahendeid ühiste ehitiste ehitamiseks ning kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamiseks ja tegevusse rakendamiseks. Ent ka selles osas, nagu nägime eespool, on kolhooside eelnev areng loonud jagamatute fondide kasvu näol vajalikud eeldused. Lisaks sellele on kolhoosidel veel võimalik saada krediiti osamaksude katmiseks ning ühiselt ehitatavate koolimajade, rahvamajade, internaatide ja teiste kultuurhariduslike objektide finantseerimiseks.¹

Uus olukord — uued ülesanded. Seoses kolhoosikorra pideva arenemise ja tugevnemisega kerkivad kolhooside ette järjest uued ülesanded. Kui enne masina-traktorijaamade reorganiseerimist lasus kolhoositootmise mehhaniseerimine ja põllumajandustehnika eest hoolitsemine täielikult Nõukogude riigi õlgadel, siis pärast tehnika müümist kolhoosidele tõusid uut moodi päevakorda ka selle remontimise küsimused. Vaatamata sellele, et riiklikud remonditöökojad seisavad kolhooside teenistuses, tuleb neil tehnika ratsionaalse kasutamise huvides osaremontitööd ise ära teha ja selleks vajalik remondibaas luua.

Rööbiti põllumajanduse tootmistegevuse edasise laiendamisega tuleb kolhooside jõududega ehitada põllumajandussaaduste töötlemise ettevõtteid. Seda eriti loomakasvatussaaduste, tehniliste kultuuride ning köögi- ja puuvilja töötlemiseks kohapeal. See on majanduslikult kasulik nii kolhoosidele kui ka riigile ning võimaldab kolhoosidel oma tööjõudu ratsionaalsemalt kasutada.

Kuna meie vabariigis on välja kujunenud küllalt laialdane linatööstus, piimatööstus ja teiste põllumajandussaadusi ümbertöötavate ettevõtete võrk, siis sellelaadiliste kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamine tuleb vaevalt arvesse. Küll aga oleks vajalik kaaluda kolhoosidevaheliste köögi- ja puuvilja konservitehaste rajamist.

Kuid kommunismi laial rindel ehitamise programmi elluviimine ei suurenda mitte üksnes kolhooside ülesandeid tootmise alal, vaid ka sotsiaal-kultuurilises valdkonnas. Kolhoose ei saa vaadelda üksnes majandava subjektina. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmis märgitakse, et koostöö on kolhoosnike teadvuse sotsialistliku ümberkujundamise üheks vormiks. Talupoegade vabatahtlik tootmiskoondis, mida endast kujutab põllumajanduslik artell, on baasiks, millel toimub

¹ Vt. постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 10 января 1961 «О мерах по дальнейшему укреплению экономики и финансового состояния колхозов» — «Собрание постановлений правительства СССР», 1961, nr. 1, art. 1.

talupoja enda sotsialistlik ümberkasvatamine, tema töökspidamise, harjumuste ja psühholoogia ümberkujundamine. Peale selle on pandud kolhoosidele kohustus kindlustada oma liikmeid aineliselt nii vanaduses kui ka invaliidsuse ja töövõime kaotamise korral.

Veelgi enam — partei ja valitsus on viimasel ajal, võttes arvesse kolhooside võimalusi, korduvalt rõhutanud vajadust, et nad võtaksid osa samuti sellistest sotsiaal-kultuurilistest üritustest, mis seisavad mitte üksnes kolhoosnikute, vaid kogu rahva teenistuses.¹

Võtta osa sotsiaal-kultuurilistest üritustest — see tähendab eeskätt kultuurimajade ja klubide, koolimajade, internaatide, haiglate, velskripunktide ja vanadekodude ehitamist ning sisustamist. Teiste liiduvabariikide kolhoosides on see praktika võrdlemisi laialt levinud ning nende eeskuju on hakanud ka meil juurduma.

Kui kolhoosides on võimalik põhilistes põllumajandusharudes organiseerida tõelist suurtootmist, mis rajaneb kaasaegsel põllumajandustehnikal ja teaduse saavutustel, siis kaugeltki iga kolhoos ei ole võimeline rajama ajakohaseid põllumajanduslikku tootmist teenindavaid ehitusorganisatsioone ning teisi abiettevõtteid ja ehitama koolihooneid, internaat, vanadekodusid, puhkekodusid ja kultuuriasutusi. Ja kui võimalusi leidubki, siis ei ole see alati majanduslikult otstarbekohane.

Kuna sotsialistliku majanduse arendamise üheks põhiprintsiibiks on kõigi olemasolevate vahendite ratsionaalne, säästlik kasutamine, siis selle põhimõtte realiseerimine kolhoositootmises on tinginud kolhooside jõupingutuste ühendamise neis tööloikudes, mis ei ole jõuega otstarbekohased igale majandile eraldi. Kolhoosidevahelise majandusliku koostöö eelis seisab selles, et tootmistegevus suurtes mastaapides on tunduvalt odavam kui väiketootmine. Olenevalt sellest, et kolhoosidevahelised organisatsioonid on üldreeglina suured ja tehnikaga paremini varustatud kui samalaadsed ettevõtted kolhoosides, on nende moodustamine kolhoosidele igati kasulik.

¹ Vt. NLKP Keskkomitee 1959. aasta detsembrileenumi materjale, Tallinn, 1960, lk. 35, 217 ja 247; Eesti NSV Ülemnõukogu otsus 29. augustist 1958 «Vabariigi koolide materiaalse olukorra parandamisest kolhooside, sovhooside, ettevõtete ja ühiskondlike organisatsioonide osavõtul» — «Rahva Hää!» 31. augustist 1958; Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 3. novembrist 1959 «Üldise koolikohustuse fondi põhimääruse kinnitamisest» — «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 56, art. 303; EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 31. märtsist 1960 «Eesti NSV elanikkonna meditsiinilise teenindamise ja tervishoiukorralduse edasise parandamise abinõudest».

Tõuke kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamiseks on andnud samuti uus tehnika. Riiklik tööstus on hakanud iga aastaga üha laialdasemalt varustama kolhoose mitte üksnes traktorite, kombainide ja teiste põllutöömashinatega, vaid ka ehitusmehhanismidega, transporditehnika ja turbatootmise vahenditega ning seadmetega töökodade ja ettevõtete jaoks.

Võimsate tõstukite, transportööride, segistite, freeside, preside, tööpinkide ja seadmete täielik koormamine ja ratsionaalne kasutamine nõuab tootmise organiseerimist palju laiemas mastaabis kui seda on ühe kolhoosi raamid. Ühtlasi tõstab see üles küsimuse ehitustööde, remonditööde ja teiste abitootmisharude koondamiseks vastavate kolhoosidevaheliste organisatsioonide kätte.

Kuid põhilist põllumajanduslikku tootmist teenindavate majandusharude tsentraliseerimine nõuab kogenud kaadri olemasolu, kes tunneb kaasaegset tehnikat ja teaduse saavutusi ning on võimeline organiseerima tootmist laiades mastaapides. Kolhoosikorra algaastail meil niisugust kaadrit ei olnud. Oli isegi raskusi töö korraldamisega ühe väikese ühismajandi raamides, rääkimata tootmise organiseerimisest kolhoosidevahelises ulatuses.

Tänu Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi pidevale hoolitsusele on kolhoosikaader pidevalt tugevnenud. Pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumi siirdusid sajad põllumajanduse spetsialistid ja sotsialistliku tööstuse kogenud organisaatorid partei kutsel juhtivale tööle kolhoosidesse. Kui 1950. aastal oli ligi 3000 kolhoosi kohta ainult 82 keskharidusega põllumajanduse spetsialisti, siis 1960. aastal ulatus kesk- ja kõrgema haridusega põllumajanduse spetsialistide arv kolhoosides ligi 1800-ni. Seoses masina-traktorijaamade reorganiseerimisega siirdus kolhoosidesse ka hulk traktoriste, mehaanikuid ja teisi tehnilise ala töötajaid.

See tähendab, et kolhoosikorra arengu uuel etapil kujunes meie kolhoosides selline kaader, kellel on eesrindliku põllumajandustehnika rakendamisele ja nõukogude teaduse saavutustele rajatud suurmajapidamise juhtimise kogemusi ning kes võivad edukalt juhtida kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevust.

Järelikult lõi kolhoosikorra eelnev areng ka kaadri poolst kõik vajalikud tingimused kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamiseks ja kolhoosidevaheliste sidemete laiendamiseks.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamine on vajalik veel ka seetõttu, et kõrvuti ülesannete suurenemisega taime- ja loomakasvatuse arendamisel suurenevad järjest kolhooside kohustused nende tootmisharude teenindamisel.

Eriti mahukaks on kujunenud ehitustööd. Kui 1953. aastal ehitati kolhoosides ja anti ekspluatatsiooni kokku umbes 200 mitmesugust objekti, siis 1960. aastal valmis juba 740 tootmishoonet,

20 kultuurilis-elukondlikku hoonet ja 566 elamut. Kokku on käesoleval seitseaastakul kavandanud kolhoosid ligikaudu 3000 suurema tootmishoone ja 200 klubi ehitamise.

Sellele lisandub üha arenev elamuehitus kolhoosikülas, millele kolhoosid peavad osutama omapoolset kaasabi. EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu näevad oma 1959. aasta 15. juuli määruses «Elamuehitusest kolhoosides ja sovhoosides»¹ ette, et kolhoosnikute ümberasustamine üksikult paiknevatest taludest kolhoosiasulatesse tuleb meil põhiliselt lõpule viia hiljemalt 1970. aastal.

On pikematagi selge, et sellise kolhoosiküla ehitusprogrammi realiseerimine nõuab ehitustööde eeskujulikku organiseerimist ja materjalidega varustamist, kaasaegset ehitustehnikat ja ehitustegevuse kvalifitseeritud juhtimist. Üksikul kolhoosil aga pole võimalik neid küsimusi lahendada, kahjustamata kolhoosi põhitootmistevust ja killustamata oma jõude. Ka riik ei saa praegu võtta endale kohustust ehitada kolhoosides loomakasvatushooneid ja muid tootmishooneid. Sellepärast jääb üle vaid kolhoosidevahelise koostöö teed.

Peale ehitustegevuse laienemise suurenevad kolhooside ülesanded samuti turbatootmise ja remonditööde alal.

Alusturba tootmine peab seitseaastaku lõpuks suurenema 2,4 korda ja väetusturba tootmine umbes 5 korda. Mis puutub aga remondimajandusse ja remonditööde ulatusse, siis annab selle kohta kõige parema ülevaate kolhooside põllumajandustehnika hulk. Vastavalt Eesti NSV Statistikaavalitsuse teadaandele ostsid kolhoosid 1958. ja 1959. aastal kokku rohkem kui 3200 traktorit, 941 teraviljakombaini ning rohkesti muid masinaid ja inventari. Ainuüksi 1960. aastal sai põllumajandus ligi 1276 traktorit (15-hobujõulises arvestuses), 516 veoautot, 397 teravilja- ja silokombaini ning palju muid põllutöömasinaid ja -riistu,² millest valdav osa läks kolhoosidele. Seitseaastaku jooksul suureneb ühismajandite tehniline varustatus veelgi.

Kuigi alus- ja väetusturba tootmisel ning põllutöömasinate remontimisel abistavad kolhoose riiklikud ettevõtted, kuulub ka kolhoosidele ja kolhoosidevahelistele organisatsioonidele nende küsimuste praktilisel lahendamisel tähtis koht.

Eespool öeldust selgus, et kolhoositootmise kontsentreerumine ja jagamatute fondide kasv kolhoosikorra arengu käesoleval etapil, juhtiva kolhoosikaadri tugevnemine ning võimsa ja ajakohase tehnika suunamine kolhoosidesse on loonud objektiivsed eeldused kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete arendamiseks reas tööloikudes, eeskätt aga põhitootmist teenindavates põllumajandusharudes. Nende sidemete loomise aluseks on ratsionaalse

¹ Vt. «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 43, art. 233.

² Vt. «Rahva Hääli» 31. jaanuarist 1961.

majandamise põhimõte. Mida kaugemale edasi, seda rohkem suurenevad kolhooside ülesanded põllumajanduse arendamisel ja ühes sellega ka vajadus kolhoosidevaheliste sidemete mitmekesistamise järele. Kui kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamine on end juba praegu õigustanud, siis kolhoosidevaheliste sidemete edasine arendamine on kommunismiehitamise ülesannete valguses täiesti paratamatu.

§ 2. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide levik ja edasise arengu perspektiivid

Kolhoosidevaheline koostöö meie vabariigis on viinud mitmesuguste kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamiseni ja mitut liiki koostöö arendamiseni. Siia kuuluvad kolhoosidevahelised elektrijaamad, ehitusorganisatsioonid, turbatootmise nõukogud, remonditöökoda, vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodud, puhkekodu, kalurikolhooside reguleerimisfond, jõudluskontrolli laboratooriumid ning ühiselt ehitatud sotsiaal-kultuurilised objektid.

Elektrijaamad. Esimesteks kolhoosidevahelisteks organisatsioonideks meie vabariigis olid elektrijaamad. Neid hakati ehitama kohe pärast põllumajanduse kollektiviseerimist.

Üleminek kolhoosikorrale lõi küll avarad võimalused elektrienergia laiaulatuslikuks kasutamiseks põllumajanduses, kuid sõjajärgsel perioodil oli esialgu raskusi elektrienergia tootmisega. Kodanliku korra kukutamise ajal oli meil ainult 40 väikest põllumajanduslikku elektrijaama, kelle toodangut kasutati peamiselt valgustuseks. Isamaasõjas hävitasid saksa fašistid needki. See pärast tuli pärast sõja lõppu alustada elektrijaamade ehitamist ja põllumajanduse elektrifitseerimist otsustavalt.

Vastavalt Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse otsusele hakati esialgu taastama väikestel jõgedel olevaid paise, ehitati nende juurde väikesejõulisi elektrijaamu, laiendati vanu ning ehitati uusi elektrivõrke. Ühtlasi alustati uute hüdroelektrijaamade projekteerimist looduslikult sobivatesse kohtadesse.

Kuigi põhiline raskus langes siin riigi õlgadele, tuli ka kolhoosidel ja kolhoosnikutel võtta osa elektrijaamade ehitamisest, et viia kiiremini lõpule põllumajanduse elektrifitseerimine. Paljud kolhoosid, kellel oli kasutada hüdroressursse, ehitasid endale ise väikese hüdroelektrijaama. Kus aga energiavarud olid suuremad ning võimaldasid katta mitme kolhoosi vajadusi, seal hakati ehitama kolhoosidevahelisi elektrijaamu.

Ajavahemikul 1949—1953 ehitati vabariigis kokku ligi 10 kolhoosidevahelist elektrijaama. Tähtsamad neist on Leevaku, Saasaare, Kotka, Saunja, Tõrve, Painküla ja teised. Hiljem alustati Härjanurme ja Keila-Joa kolhoosidevahelise elektrijaama ehitamist.

mist. Kõigi kolhoosidevaheliste elektrijaamade võimsus kokku on üle 900 kW ja nad annavad aastas 3 miljonit kWh elektrienergiat. Olgu võrdluseks märgitud, et kui 1945. aastal kasutas vabariigi põllumajandus umbes 2 miljonit ja 1950. aastal üle 7 miljoni kWh elektrienergiat, siis 1955. aastal ulatus see 14 miljoni kWh-ni.¹ See tähendab, et 1955. aastal andsid kolhoosidevahelised elektrijaamad ümmarguselt $\frac{1}{5}$ kogu põllumajanduses kasutatud elektrienergiast, võimaldades seega elektrifitseerida umbes 80 kolhoosi.

Sõjajärgsetel aastatel püstitatud väiksed elektrijaamad võimaldasid Eesti NSV-s alustada ulatuslikke töid põllumajanduse elektrifitseerimiseks, ootamata suurte energiamagistraalide ehitamist. Kui 1951. aastal tarbis elektrienergiat 31% kolhoosidest, siis 1955. aastal tõusis elektrifitseeritud kolhooside arv juba 44%-ni, kusjuures kasutatavate elektrimootorite arv suurenes samal ajavahemikul 240-lt 2230-le, s. o. üle üheksa korra.² Elektrienergia kasutamine põllumajanduses võimaldab säästa tööjõudu ja tõsta tööviljakust. Nagu vastavasisulised uurimused näitavad, võimaldab iga 1000 kWh elektrienergiat, mida õigesti kasutatakse põllumajanduslikus tootmises, kokku hoida kuni 300 inim- ja 100 hobutööpäeva ning seejuures tunduvalt vähendada füüsilise töö osatähtsust.

Kolhooside ja kolhoosidevaheliste elektrijaamade ehitamine õigustas end kahtlemata siis, kui puudusid suured ja võimsad riiklikud elektrijaamad ning energiasüsteemid, olgugi et elektrienergia tootmisel väikestes elektrijaamades on rida puudusi. Väikese võimsusega isoleeritult töötavate, s. o. üldise energiasüsteemiga ühendamata elektrijaamade üheks oluliseks puuduseks on pinge suur kõikumine. See lühendab elektrimootorite iga ja raskestab automaatika kasutamist. Remontide läbiviimisel jäävad aga tarbijad üldse ilma vooluta. Samuti annab väikese võimsusega (50—100 kW) elektrijaama automatiseerimine väikest majanduslikku efekti, vabastades vaid 50% teenindavast personalist, ja toodetava elektrienergia omahind jääb endiselt kõrgeks.

Arvestades seda, hakati meil paralleelselt väikeste elektrijaamade rajamisega ehitama ka suuri riiklikke elektrijaamu. 1949. aastal lasti käiku Kohtla-Järve soojuselektrijaam, mille võimsus 1958. aastaks kasvas 4-kordseks. 1951. aastal hakkas tööstusvoolu andma Ahtme soojuselektrijaama esimene agregaat. Vabariigi läänerajoonide elektrienergiaga paremaks varustamiseks läks 1951. aasta detsembris voolu alla esimene 110 kV pingega ülekandeliin Ahtme ja Tallinna vahel. Vabariigi lõunajoonide

¹ Vt. O. Kareda, Üks kolhoos on jälle elektrifitseeritud — «Rahva Hääle» 15. juunist 1956.

² Vt. K. Pratkan, Põllumajanduse elektrifitseerimine Eesti NSV-s, Tallinn, 1957, lk. 8.

elektrienergiaga varustamise parandamiseks lasti 1953. aastal käiku Ahtme-Tartu kõrgepingeliin, Tartu alajaam ja Võrru ning Valka suunduvad ülekandeliinid.

Odava põlevkivikütuse veelgi paremaks ärakasutamiseks ehitati Balti Soojuselektrijaam, mille esimene agregaat andis voolu 1959. aastal. Selle elektrijaama täielik väljaehitamine võimaldab elektrifitseerida kogu vabariigi ja anda osa elektrienergiat Lenini-gradis ning Läti energiasüsteemidesse. Kui juba 1955. aastal oli riiklik energiasüsteem põllumajandusele peamiseks elektrienergia allikaks, siis lähematel aastatel suureneb riikliku energiasüsteemi osatähtsus 95—98%-ni üldisest elektrienergia tarbimisest põllumajanduses.

Seoses sellega pole viimastel aastatel alustatud enam väikeste, alla 50 kW võimsusega elektrijaamade, sealhulgas ka kolhoosidevaheliste elektrijaamade ehitamist. Kolhooside ja sovkhooside elektrifitseerimine toimub edaspidi suurte riiklike elektrijaamade baasil, mis tagavad tootmisprotsesside katkestamatu varustamise kõrge kvaliteedilise elektrienergiaga.

Seetõttu on meie vabariigi kolhoosidevahelised elektrijaamad täitnud oma ülesanded ning uute kolhoosidevaheliste elektrijaamade moodustamiseks puuduvad perspektiivid. See ei ole kasulik ka kolhoosidele, sest väikese võimsusega hüdro- ja soojuselektrijaamade ehitamine nõuab suuri kapitaalmahutusi ja toodetav elektrienergia on kallis.

Kuna väikeste elektrijaamade majandamine on võrdlemisi kallis, siis on 8 kolhoosidevahelise elektrijaama liikmesmajandid otsustanud anda elektrijaamad rendile Eesti NSV Ministrite Nõukogu Koondise «Eesti Põllumajandustehnika» juures asuvalle «Maaelektri» Ekspluatatsioonijärgsele Kontorile. Ainult Keila-Joa ja Painküla kolhoosidevaheliste elektrijaamade nõukogud ekspluatatsioonile ise oma elektrijaamu. Sedagi põhiliselt sellepärast, et elektrijaamade ehitustööd pole seal veel täielikult lõpule viidud.

Tähendab — riiklikele vahenditele ja riiklikele elektrijaamadele kuulub otsustav tähtsus kolhooside elektrifitseerimisel. Kolhooside ja kolhoosidevahelised elektrijaamad olid vajalikud kolhoosikorra algaastail, kui riik ei suutnud rahuldada kolhooside vajadusi elektrienergia järele. Nüüd aga, kus vabariigis on rajatud võimsad riiklikud elektrijaamad ja energiasüsteemid, toimub kolhooside elektrifitseerimine sel teel, et nad lülitatakse riiklikesse elektrivõrkudesse, sest riiklik elektrimajandus on vahepeal teinud suure hüppe edasi.

Ehitusorganisatsioonid. Elektrijaamade kõrval on teiseks ning enamlevinud kolhoosidevaheliste sidemete vormiks meie vabariigis kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid. Nende loomise vajadusele, seoses laiahaardelise ehitustegevusega kolhoosi-

külas, juhtiti kolhooside tähelepanu NLKP Keskkomitee 1955. aasta jaanuaripleenumil.¹ Seejärel moodustati esimesed kolhoosidevahelised organisatsioonid Ukraina NSV-s, Moldaavia NSV-s, Valgevene NSV-s ja Vene NFSV-s.

Meie vabariigis hakkasid kolhoosid ühendama oma vahendeid ehitustööde paremaks organiseerimiseks 1956. aastal pärast Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrust «Abinõudest ehitustegevuse parandamiseks vabariigi kolhoosides»², kus kiideti heaks NSV Liidu Linna- ja Maaehituse Ministeeriumi ning NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumi poolt kinnitatud kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide tüüpõhimäärus ja soovitati kolhoosidel hakata selle alusel organisatsioone moodustama.

Pioneerideks olid siin 5 Keila rajooni kolhoosi, kes moodustasid Keila Kolhoosidevahelise Ehitusnõukogu. Selle moodustamise üheks peamiseks põhjuseks oli oskustööliste vähesus kolhoosides, mistõttu paljudes ühismajandites puudusid ehitusbrigaadid, mis olid tol ajal ainsaks kapitaalehitustööde teostamise vormiks kolhoosides. Teiseks oli ühismajandeil küllaltki aegaviitev üksinda ehitusmaterjali hankida ja seda kohale toimetada. Üksikult omaette tegutsedes ei olnud kolhoosidel võimalik muretseda ka ajakohast ehitustehnikat ja mehhanisme. Olukord kujunes paljudes kolhoosides seetõttu selliseks, et uute ehituste valmisaamine venis aastast aastasse.³

Pealegi läksid ehitustööd vabakutseliste ehitajatega, keda värvati ehitusbrigaadidesse, võrdlemisi kalliks. Väljakujunenud tava kohaselt maksti neile töötasuks 30% eelarvelisest maksumusest. Selle tõttu alustati harilikult niisuguseid ehitustöid, mille eelarveline maksumus oli kõrgem. Kui sellised üldehitustööd, nagu vundamendid ja seinte ladumine, puutööd ja eterniitkatuse panemine, olid tehtud, valgus brigaad pahatihti laiali. Kolhoos hakkas jälle uut brigaadi moodustama. See tegi omakorda tasuvamad tööd ning lõpuks oli raske leida töömehi, kes oleksid ehitustööd lõpule viinud. Et ehitusi siiski eksploatatsiooni anda, tuli viimistlustööde eest maksta sageli väga kõrget tasu, mis ületas riiklikke hindeid vahel 2—3 korda.

Selline olukord ehitustööde osas oli omane mitte üksnes Keila rajooni, vaid ka vabariigi teiste rajoonide kolhoosidele. Ja kui arvestada veel seda, et 1956. aasta algul oli ainult 40% kolhooside

¹ Vt. N. S. Hruštšov, Loomakasvatussaaduste tootmise suurendamisest. Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 25. jaanuaril 1955, Tallinn, 1955, lk. 41.

² Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 29. aprillist 1956 «Abinõudest ehitustegevuse parandamiseks vabariigi kolhoosides» — Põllumajandusala seadirektiive, seadusandlikke ja ametkondlikke akte, I kd., Tallinn, 1960, lk. 442—443.

³ Vt. A. Terasmaa, Esimestest kogemustest — «Rahva Häälel» 3. detsembrist 1957.

produktiivloomadest kindlustatud ajakohaste hoonetega¹ ning kasvanud nõuded loomakasvatussaaduste tootmise suurendamise alal tingisid ühisloomade pidamistingimuste kiiret parandamist, tuli paratamatult otsida uusi ehitustöö organiseerimise vorme.

Kuna kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide moodustamisega oli võimalik ületada senised puudused ehitustööde organiseerimisel, siis hakkasid Keila rajoonile järgnema ka teiste rajoonide kolhoosid. Veel samal, 1956. aastal rajati kolhoosidevahelised ehituskontorid Loksa, Tõrva ja Elva rajoonis.

Vaatamata sellele, et kolhoosidevahelistel ehitusorganisatsioonidel puudusid esialgu nii tehnika, kogemused kui ka alaline kogenud kaader, näitasid nad oma elujõudu kohe esimestest päevadest alates. Nende töö oli organiseeritum kui ehitusbrigaadides ja nad kandsid täielikku vastutust kogu ehitustööde korraldamise ning ehitustööde kvaliteedi eest. Ei esinenud enam juhtumeid, et alustatud hooned oleksid seisnud mitu aastat valmis ehitamata. Samuti kujunesid kolhoosidevaheliste ehituskontorite ehitused odavamaks kui kolhoosides majanduslikul teel püstitatud ehitused, sest rahalisi ja materiaalseid vahendeid kasutatakse seal sihipärasemalt ja ratsionaalsemalt. Ka töötasu protsent eelarvelisest maksumusest oli madalam kui palgatud tööjõuga moodustatud kolhooside ehitusbrigaadide korral.

Sellepärast kasvas pidevalt kolhooside usk kolhoosidevahelistesse ehitusorganisatsioonidesse. Iga aastaga on suurenenud nende arv, keš on ehitusorganisatsioonide liikmeks. Alates 1956. aastast kuni 1961. aastani on loodud meie vabariigis kokku 23 ehitusorganisatsiooni, kelle liikmeteks on üle 250 kolhoosi. Kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid on nüüd peaaegu kõikides rajoonides, välja arvatud Hiiumaa rajoon ning Kohtla-Järve linna piirkond. Seepärast võib ütelda, et kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide arvulise kasvu perspektiivid on põhiliselt juba ammendatud. Küll aga tuleb taotleda olemasolevate kolhoosidevaheliste organisatsioonide liikmeskonna laiendamist, seda, et kõik kolhoosid astuksid ehitusorganisatsioonide liikmeks. Valga ja Elva rajooni kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid on selles osas võrdlemisi kaugele jõudnud, kuid Võru, Vändra, Tartu ja reas teistes ehitusorganisatsioonides tuleb liikmeskonna laiendamisel veel tõsist tööd teha.

Samuti nagu on suurenenud kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide arv, on aasta-aastalt kasvanud ka nende osatähtsus kolhoosiehituste püstitamisel. Nagu tabeli 1 andmeist nähtub, oli

¹ Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 29. aprillist 1956 «Abinõudest ehitustegevuse parandamiseks vabariigi kolhoosides» — Põllumajanduslaseid direktiive, seadusandlikke ja ametkondlikke akte, I kd., Tallinn, 1960, lk. 442—443.

1960. aastal ehitusorganisatsioonide ehitustööde maht 1,7 korda suurem kui 1958. aastal, moodustades kokku 5,17 miljonit rubla. 1956. aastaga võrreldes on aga ehitustööde maht suurenenud rohkem kui 18 korda. Peale selle arendavad kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid ehitusmaterjalide tootmist.

Vaatamata sellele, et kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide tegevusaeg on olnud lühike, on nad teinud suuri edusamme ka alalise ehitajate kaadri loomisel ning tootmis- tehnilise baasi väljakujundamisel. Kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides oli 1960. aasta algul kokku 1776 töötajat, sealhulgas 1503 ehitustöölisi ja abiettevõteteis töötajat ning 78 insener- tehnilist töötajat. Suur osa neist on värvatud endiste vabakutse- liste kolhoosiehitajate hulgast. Kuid ehitajate kaader on kasva- nud ka noorte arvel, kes omandasid oma teadmised oskustööliste juhendamisel.

Tabel 1

Kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid ja nende töömahu kasv aastail 1956—1960

Aasta	Ehitusorgani- satsioonide arv	Ehitus- ja montaažtööd (miljonites rublades)		
		plaan	täitmine	täitmise %
1956	4	0,23	0,28	122,0
1957	16	1,64	1,78	108,5
1958	19	2,36	3,07	130,0
1959	20	3,05	3,77	125,6
1960	23	4,76	5,17	108,8

Kaasaegne ehitustehnika areneb kiiresti. Seoses sellega täius- tuvad järjest tööviisid ja -meetodid, samuti võetakse pidevalt kasu- tusele uusi ehitusmaterjale. Selleks, et kolhoosiküla ehitajad olek- sid teadlikud kõigest sellest uuest ja eesrindlikust, mis leiab aset ehitustel, on hakanud Eesti NSV Ministrite Nõukogu Koondise «Eesti Põllumajandustehnika» juures asuv Tehnilise Abi Büroo läbi viima kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide töötajate kvalifikatsiooni tõstmise seminare ja kursusi. 1960. aastal võttis taolistest õppustest osa üle 200 inimese. Sellest üksinda on aga vähe. Ehituskaadri kvalifikatsiooni tõstmiseks tuleks kasutada laialdasemalt ka teisi vorme, nagu tutvumine ehituseesrindlaste kogemustega, teadmiste täiendamine teistes ehitusorganisatsiooni- des ja ettevõtetes. Järgimist väärib samuti Valga kolhooside- vahelise ehitusorganisatsiooni algatus, kes saatis oma töötaja Tallinna raudbetoondetailide valmistamist õppima.

Kaadri ettevalmistamisel ja kvalifikatsiooni tõstmisel on eri- line tähtsus veel sellepärast, et meie kolhoosidevahelised ehitus- organisatsioonid tegelevad mitte üksnes ehitus- ja montaažtöö- dega, vaid ka ehitusdetailide ja -materjalide tootmisega. See nõuab mitmesuguse profiiliga ehituskaadri ja -spetsialistide ole-

masolu. 1960. aastal oli kolhoosidevahelistel ehitusorganisatsioonidel kokku üle 80 mitmesuguse abiettevõtte.

Kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid on end kolhoosiküla ehitustööde organiseerimise uue vormina igati õigustanud. Nende senised kogemused kinnitavad veenvalt, et koopereerimine annab suurt majanduslikku efekti. See avaldub kõigepealt tööviljakuse tõusus.

Nagu vastavad arvestused näitavad, on kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides töötavate ehitustööliste tööviljakus ümmarguselt 25% kõrgem kui kolhooside ehitusbrigaadide liikmetel. Kui kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides tuleb iga ehitaja kohta aastas keskmiselt 2500 rubla väärtuses toodangut, siis Haapsalu, Tartu ja Võru rajooni nendes kolhoosides, kus ehitatakse majanduslikul teel, annab iga ehitusbrigaadi liige keskmiselt ainult 1600—1700 rubla väärtuses toodangut. Tööviljakuse tõus kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides on saavutatud põhiliselt tööprotsesside mehhaniseerimise, tööde parema organiseerimise, aastaringse töö sisseviimise ja töödistsipliini tugevdamise arvel.

Ühtlasi on lühenenud hoonete ehitamise periood. Kui Keila rajooni «Sangari» kolhoosis, Põltsamaa rajooni kolhoosis «Liit» ja paljudes teistes majandites, kus ehitatakse majanduslikul teel, on hoonete ehitamine kestnud aastaid, siis ehitusorganisatsioonid kulutavad sigalate ja veiselautade püstitamiseks ainult 4—8 kuud. Ehitustööde killustatuse likvideerimise korral on võimalik veelgi lühendada hoonete ehitamise perioodi.

Kolhoosidevaheline koopereerimine on aidanud kaasa ka toodangu omahinna alandamisele. Vabariigi paremates kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides on alandatud toodangu omahinda eelarvega võrreldes üle 10%. Üksikutel objektidel aga on kokkuhoid veelgi suurem. Põltsamaa kolhoosidevaheline ehitusorganisatsioon ehitas Soosaare kolhoosile sigala, mille eelarveline maksumus oli 7230 rubla. Tegelikult omahinnaks kujunes aga 5610 rubla. Valga kolhoosidevaheline ehitusorganisatsioon ehitas «Lenini Tee» kolhoosis sigala tööde eelarvelise maksumusega 30 000 rubla, kusjuures tegelik maksumus oli 26 000 rubla. Kõikides kolhoosidevahelistes organisatsioonides kokku alandati 1959. aastal toodangu omahinda keskmiselt 8%. Veelgi saavutusterikkam oli selles suhtes 1960. aasta, kus kolhooside tegelik rahaline kulu moodustas eelarvelisest maksumusest veiselautade puhul 83%, sigalate osas 87% ja kanalate puhul 68%.

Toodangu omahinna alandamine on toimunud üldreeglina ehitusmaterjalide säästliku kulutamise, praaktööde likvideerimise, transpordi kasutamise parandamise ja tööviljakuse tõstmise arvel.

Teatud edasimineku on toimunud samuti ehitustööde kvaliteedi osas. Kuigi ka kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide poolt püstitatud objektide kvaliteedi üle on esinenud mõnikord õigusta-

tud nurinat, on nad andnud honed eksploatatsiooni paremate hinnetega kui kolhooside ehitusbrigaadid. See on loomulik, sest ehitusorganisatsioonides on välja kujunenud alaline tootmiskaa-der, samal ajal kui kolhooside ehitusbrigaadides on palju juhus-likke inimesi, keda on meelitanud ehitustele kõrgem töötasu. Pea-legi kannavad kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid otsest materiaalselt vastutust ehitustööde kvaliteedi eest ning ehitustööd toimuvad pideva tehnilise juhtimise ja kontrolli all.

Kolhoosidevahelistel ehitusorganisatsioonidel seisavad ees avarad arenguperspektiivid. Praegu teevad nad veidi üle poole kogu kolhoosiküla ehitustest, kuid eesmärk seisab selles, et teha kõik ehitustööd kolhoosikülas ehitusorganisatsioonide jõududega.

Turbatootmise nõukogud. Nagu kolhoosidevahelised ehitus-organisatsioonid, nii on ka kolhoosidevahelised turbatootmise nõukogud võrdlemisi noored ettevõtted. Meil hakati neid organi-seerima põhiliselt 1958. aastal.

Kolhoosid on tootnud alus- ja väetusturvast nii ise kui ka riiklike ettevõtete kaasabil. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1958. aasta 18. aprilli määrusega¹ tehti remondi- ja tehnikajaamadele ülesandeks abistada kolhoose meh-haniseeritud turbatootmise arendamisel. Selleks loodi remondi- ja tehnikajaamade juurde spetsiaalsed turbatootmise brigaadid, kes varustati vastava tehnikaga. Kuid ei kolhoosid ega ka remondi- ja tehnikajaamad suutnud rahuldada üha kasvavaid nõudeid turba-järele, olgugi et looduslikud tegurid alus- ja väetusturba laialda-seks tootmiseks on meil head. Meie vabariigis on kokku 950 turba-sood. Nende all on ligikaudu 558 000 ha, mis moodustab Eesti NSV territooriumist umbes 12,4%. Turbavarud, mida arvatakse olevat 12,4 miljardit kuupmeetrit, paiknevad suuremate või väiksemate turbasoode näol laiali üle kogu vabariigi.²

Tingituna sellest, et koondise «Eesti Põllumajandustehnika» ettevõtted ei suuda vajalikus koguses toota alus- ja väetustur-vast, on paljud Viljandi, Keila, Võru, Kingissepa, Rakvere ja Põltsamaa rajooni ning Pärnu linna piirkonna kolhoosid haka-nud organiseerima turbatootmise nõukogusid. 1958. aastal moo-dustati kokku 14 kolhoosidevahelist turbatootmise organisatsiooni. 1959. ja 1960. aastal osa neist pörkas organisatsioonilise töö raskustele, mistõttu nende arv vähenes kaheksale. Kõige rohkem turbatootmise nõukogusid, nimelt kolm, on Viljandi rajoonis.

Neis tingimustes, kus alus- ja väetusturba tootmine toimub kahes liinis, kusjuures sellega tegelevad nii kolhoosidevahelised

¹ Vt. Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorgani-seerimisest. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 18. aprillist 1958, Tallinn, 1958.

² Vt. R. Üksvārav, Turvas, Tallinn, 1960, lk. 48; E. Landra, Eesti NSV energiavarud — «Tehnika ja Tootmine», 1960, nr. 3, lk. 38.

turbatootmise nõukogud kui ka «Eesti Põllumajandustehnika» ettevõtte, on nad loonud omavahel tiheda koostöö.

Tõhusat tööd alus- ja väetusturba tootmise laiendamiseks on teinud Viljandi, Suure-Jaani, Põltsamaa ja Pärnu kolhoosidevahelised turbatootmise nõukogud. Põltsamaa turbatootmise nõukogu on kõrvuti turbatootmisega rajanud teid soodesse. Ühtlasi on ta teinud ettevalmistusi selleks, et juba lähemal ajal alustada frees- turba tootmist Soosaare ja Ruupa rabades. Üldse on turbatoot- mise nõukogul neli raba, mis on valitud nii, et vahemaa turvast tarbivate kolhoosidega oleks võimalikult väike ja transpordikulud vähesed.

Võrreldes teistega on seni kõige laialdasemat tootmistegevust arendanud Pärnu kolhoosidevaheline turbatootmise nõukogu. Ta on käsitsitööde jaoks laialdaselt värvanud mittetöötavat elanikkonda ja kooliõpilasi. Suuremates turbarabades, nagu Põhara, Mätta, Alu, Ridalepa ja Lindi, on töölistest moodustatud brigaadid.

Alusturvast toodetakse põhiliselt päts- ja freesturbana. Päts- turvast saadakse kuivenduskraavide kaevamisel. Seega lahenda- takse korraga kaks ülesannet — kuivendatakse turbarabad frees- turba tootmiseks ja saadakse ühtlasi ka allapanu.

Seoses sellega, et alus- ja väetusturba tootmist teostavad nii turbatootmise nõukogud kui ka «Eesti Põllumajandustehnika» ettevõtte, tekib küsimus: kas selline parallelism tootmises end õigustab ja kas kolhoosidevahelistel turbatootmise nõukogudel on edasise arengu perspektiiv?

Sellele küsimusele vastamisel tuleb arvestada iga rajooni ja linnapiirkonna iseärasusi ning «Eesti Põllumajandustehnika» ette- võtete võimalusi turbatootmise arendamisel. On üksikuid rajooni, nagu Tapa ja mõned teised, kus koondise «Eesti Põllumajandusteh- nika» ettevõtte on võimelised rahuldama kõikide kolhooside ja sovhooside vajadusi turba osas. Seal pole loomulikult vajadust kolhoosidevaheliste turbatootmise nõukogude järele.

Kuid valdavas osas rajoonides, kus turbarabad on mehhaniseeritud turbatootmiseks ette valmistamata ning tootmine toimub käsitsi, on turbatootmise nõukogud end igati õigustanud. Seal, kus turbatootmise nõukogud on lülitunud aktiivselt tegevusse, on jõutud tunduvalt kaugemale nii turbarabade ettevalmistamisel kui ka alus- ja väetusturba toot- misel, võrreldes nende rajoonidega, kus kolhoosid ei ole turbatoot- mise nõukogusid moodustanud.

Remonditöökojad. Ukraina NSV-s ja Vene NFSV-s on kolhoo- sidevahelised remonditöökojad võrdlemisi laialdaselt levinud.¹

¹ В. Г. Котов, Развитие межколхозных связей — «Вопросы экономи- ки», 1959, nr. 8, lk. 37—38; П. Першин, О путях сближения колхозно-коопе- ративной собственности с общенародной собственностью — «Вопросы экономи- ки», 1959, nr. 5, lk. 26; А. Серебрянков, Опыт межколхозной мастер- ской — «Колхозное производство», 1960, nr. 2, lk. 30. М. Горшков. Разви-

Ainuüksi Saraatovi oblastis on neid 12.¹ Meie vabariigis on kolhoosidevahelisi remonditöökodasid ainult üks, mis asub Tartu rajoonis ja kannab Võnnu Kolhoosidevahelise Remonditöökoja nime.

See remonditöökoda moodustati 1959. aasta juulis. Tõuke selleks andis Tartu remondi- ja tehnikajaama Võnnu osakonna likvideerimine. Kuna ümbruskonna kolhooside oma remondibaas oli nõrk, siis tähendas see seda, et masinate remontimiseks oleks tulnud endise mõne kilomeetri asemel hakata käima 35—40 km kaugusel Tartu remondi- ja tehnikajaamas. On arusaadav, mida tähendab selline kaugus kõige kiirematel tööperioodidel.

Nendes tingimustes küpseski «Esimese Mai», 21. Juuni nimelisel, V. Kingissepa nimelisel, «Nõukogude Armee» ja Lääniste kolhoosil ühine otsus osta ära Võnnu töökoda ja kujundada see kolhoosidevaheliseks ettevõtteks.² Kuna hiljem «Esimese Mai», 21. Juuni nimeline ja Lääniste kolhoos ühinesid, siis on remonditöökojal praegu 3 liiget. Töökoda võimaldati kolhoosidel osta järele maksuga ja viie aasta jooksul tuleb kolhoosidel tasuda kokku 46 845 rubla, kusjuures osamaksu suurus on igal kolhoosil ühesugune, s. o. 9369,02 rubla. Summa pole suur, kui seda võrrelda kuludega, mida nõuab tavaliselt kolhoosi oma töökoja ehitamine ja tehnika remontimine.

Vastavalt põhimäärusele on kolhoosidevahelise remonditöökoja põhitegevuseks traktorite, autode ja põllutöömashinate ning riistade remontimine (p. 1). Peale selle kuulub remonditöökoja ülesannetesse veel loomakasvatuses töötavate masinate ja seadmete korrashoid, põllutöömashinate täiustamine ning kohandamine vastavalt kohalikele tingimustele, samuti liikmeskolhooside varustamine põllumajandusmasinate tagavaraosadega.

Töökoja tehniline kaader on koosseisult sama kui oli remondi- ja tehnikajaama ajal, ning seal töötab alaliselt üle 10 inimese. Sügis- ja talveperioodil teevad remonditööd samuti kolhooside mehhanisaatorid. Neile on organiseeritud kohapeal ühiselamu ja söökla. Töökojas on rakendatud töö normeerimisel ja tasustamisel üldiselt sama kord, mis kehtis remondi- ja tehnikajaamades. Liikmeskolhoosidel on ühtlasi võimalus väiksemate avariide likvideerimiseks kutsuda oma töökojast kohale liikuvat remonditöökoda, mis enamikus vabariigi kolhoosides veel puudub.

Kolhoosidevahelise remonditöökoja organiseerimisel pidasid kolhoosid silmas kaht põhilist asjaolu: esiteks, et remonditöökoda kindlustaks nende masinapargi pideva

ти междоколхозных производственных связей — «Экономика сельского хозяйства», 1960, nr. 3, lk. 50.

¹ Vt. A. Бочкарев, Развитие междоколхозных производственных связей — «Советы депутатов трудящихся», 1960, nr. 1, lk. 11.

² Vt. O. Salu, Kolhoosidevahelised tootmissidemed laienevad — «Eesti Kommunist», 1959, nr. 11, lk. 82.

korras hoiu, seda eriti just põhiliste ning kiirete põllutööde perioodil, ja teiseks, et remont ei kujuneks ülemäära kalliks. Senised töötulemused näitavad, et edu on saavutatud mõlemas suhtes.

Peale selle lõi kolhoosidevahelise remonditöökoja moodustamine avarad tingimused ratsionaliseerimisliikumise arenguks maal. Sageli räägitakse neist raskustest, mis seisavad kolhoosi ratsionaliseerijate ees, kellel oma häid kavatsusi tuleb teostada ainult külasepikoja tööriistadega. Ja kuigi ratsionaliseerimistepanekuid realiseeritakse ka nende primitiivsete tööriistadega, on kolhoosidevahelises remonditöökojas, kus on kaks treipinki, eripink laagrite treimiseks, stendid traktorite kütuse- ja õlipumpade katsetamiseks ning palju muud tehnikat, küla meistriteestel hoopis lihtsam oma mõtteid realiseerida.

Selleks, et kolhoosidevahelise remonditöökoja võimsust täielikumalt kasutada, tehakse teenustöid ka väljapoole liikmeskolhoose. Tartu kolhoosidevahelisele ehitusorganisatsioonile on ta valmistanud sigalate metallsulgusid ja teinud mitmesuguseid sepeiseid. Edaspidi on remonditöökojal kavatsus arendada samuti puidu töötlemist.

Kolhoosidevahelise remonditöökoja kogemused näitavad, et see praegu vabariigis veel ainulaadne kolhoosidevaheline koopereerimise vorm võib õigustada end ka teistes rajoonides. Eriti aga seal, kus kolhoosid asuvad riiklikust remondibassist kaugel. Ja seda isegi sel juhul, kui remonditöökoda tuleb alles ehitada. Ajakohaste seadmetega varustatud remonditöökoja liikmesmajandite arv võiks seejuures olla märksa suurem kui Võnnus.

Vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodud. Seda liiki kolhoosidevahelisi organisatsioone on meie vabariigis praegu kolm. Üks asub Viljandi, teine Elva ja kolmas Kingissepa rajoonis. Neljas kolhoosidevaheline vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodu «Sõprus», mis asus Keila rajoonis, reorganiseeriti 1960. aasta algul riiklikku üldtüüpi invaliidide koduks.

Vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodude moodustamisel ning kujunemisel on oma erinevused. Neid võis esialgu ainult tinglikult nimetada kolhoosidevahelisteks organisatsioonideks, sest nad moodustati mitte kolhooside, vaid kolhooside abistamiskassade esindajate nõupidamise otsusel, olles seega abistamiskassadevaheliseks organisatsiooniks. Olukorda komplitseeris samuti asjaolu, et vahendeid vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodude loomiseks ja ekspluateerimiseks eraldasid nii kolhooside abistamiskassad kui ka ühismajandid. Kuid sageli juhtus sedagi, et ei kolhoosid ega nende abistamiskassad ei täitnud oma kohustusi, mistõttu riik eraldas suuri summasid vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodude ülalpidamiseks. Lahkarvamusi vanade ja töö-

võimetute kolhoosnikute kodude majanduslike ning organisatsiooniliste küsimuste lahendamisel tingis ka asjaolu, et kuni viimase ajani töötasid nad ilma põhimääruseta, kus oleks neid küsimusi reguleeritud.

Lähtudes sellest, et põhilise osa kuludest, mis on seotud kodude ekspluateerimise ja hoolealuste ülalpidamisega, kandsid siiski kolhoosid ning et reas ühismajandites puuduvad abistamiskassad, tunnistab 1960. aastal kinnitatud tüüpõhimäärus vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodud kolhooside vahelisteks organisatsioonideks.

Põhimäärus näeb ette, et vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodu luuakse põhiliselt ühe rajooni kolhooside üldkoosolekute poolt lahtisel hääletamisel lihthäälteenamusega vastuvõetud otsuse alusel. Üldkoosolekul valitakse kuni 3 esindajat kolhooside esindajate koosolekule, kes lõplikult otsustab kodu asutamise, võtab vastu kodu põhikirja ja valib kodu juhtimiseks 7—9-liikmelise nõukogu ning 3—5-liikmelise revisjonikomisjoni.

Meil olemasolevad vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodud teenindavad mitte ühe rajooni, vaid mitme rajooni kolhooside vanu ja töövõimetuid kolhoosnikuid. Vanade ja töövõimetute kolhoosnikute hooldamine kodus toimub vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodu ja kolhoosi juhatuse vahel sõlmitud lepingu alusel.

Vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodud on suhteliselt väiksed: Viljandi rajoonis on 25, Elva rajoonis 30 ja Kingissepa rajoonis 40 kohta. Kuna kodud on väiksed ja needki kohad ei ole alati täidetud, siis töötavad vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodud ebaökonoomselt. Näiteks Elva rajooni Nõo vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodus moodustas 1957. ja 1958. aastal teenindava personali töötasu kaugelt üle 50% hoolealuste toitlustamiseks, riietamiseks ja kultuuriliseks teenindamiseks tehtud kuludest.

Vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodude tegevust raskendab ka asjaolu, et paljud kolhoosid täidavad halvasti oma lepingulisi kohustusi kodude vastu ega kanna õigeaegselt üle hoolealuste ülalpidamiseks ettenähtud summasid. See käib eriti Rapla rajooni kolhooside kohta. Peale selle vajab tugevdamist vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodude materiaalne baas. Igale kodule kuluks kapitaalremondi tegemiseks, mööbli täiendamiseks ja abimajandile inventari muretsemiseks umbes 10 000 rubla. See summa ei tohiks olla kolhoosidele üle jõu käiv. Küll aga teeks see kolhoosnikute vanaduspäevade veetmise palju mugavamaks.

Kolhoosidevaheline puhkekodu. Puhkekodu «Narva-Jõesuu» tegevusele pandi alus 1960. aasta esimesel poolel. Nagu põhikirjas märgitakse, on kolhoosidevaheline puhkekodu moodustatud kol-

hoosnikutele ja teistele põllumajanduse alal töötajatele kultuurse ja tervisliku puhkeaja veetmise võimaluse loomiseks.¹

Kolhoosidevahelise puhkekodu liikmeteks võivad olla mitte üksnes kolhoosid, vaid ka kolhoosidevahelised organisatsioonid ja teised kooperatiivsed koondised. Esialgu astus puhkekodu liikmeks 30 kolhoosi ja kolhoosidevahelist ehitusorganisatsiooni. Puhkekodul on juriidilise isiku õigused ja ta tegutseb isemajandamise alusel.

Puhkekodu vahendite hulka kuuluvad riigilt saadud puhkekodu hooned ja ehitused koos sisustusega, liikmete sisseastumismaksud ja osamaksud, puhkekodu majandamisest tulenevad kasumid ning muud puhkekodu tulud ja tema arvele tehtavad eraldised.

Kõigil neil kolhoosidel ja kooperatiivsetel organisatsioonidel, kes on puhkekodu «Narva-Jõesuu» liikmed, on õigus kasutada puhkekodu oma töötajate puhkeaja veetmiseks. Puhkekodus viibimine on tasuline. Tuusikute hinna ja nende realiseerimise plaani määrab kindlaks puhkekodu juhatus kooskõlastatult Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumiga.

Kolhoosidevahelised fondid. Kolhoosidevaheline koostöö on mõningatel juhtudel viinud ühiste fondide moodustamiseni. Üheks niisuguseks fondiks on kolhoosidevaheline seemnekindlustusfond. Sellised seemnekindlustusfondid on loodud Ukraina NSV-s, Leedu NSV-s ja mitmes teises liiduvabariigis. Kuigi meil pole kolhoosidevahelist seemnekindlustusfondi moodustatud, on selle kujundamise ja kasutamise kord õiguslikult kindlaks määratud.² Kolhoosidevahelise seemnekindlustusfondi eesmärgiks on abistada kolhoose loodusõnnetuste (põud, rahekahjud, liigvesi, külmakahjustused) korral, kui kolhoosid ei ole suutelised kindlustama end seemnetega külviplaani täitmiseks.

Meil tegelikult eksisteerivaks kolhoosidevaheliseks fondiks on kalurikolhooside reguleerimisfond. See on üks vanemaid fonde, mille kujundamisest võtavad osa üksnes kalurikolhoosid. Vanemates liiduvabariikides moodustati reguleerimisfond NSV Liidu Kalurikolhooside Keskuse juurde 1934. aastal.³ Meie vabariigis pandi kalurikolhooside reguleerimisfondile alus kohe pärast kolhoosikorra üleminekut. See fond on ette nähtud selleks, et anda majanduslikesse raskustesse sattunud kalurikolhoosidele laenu käibevahendite täiendamiseks, kahjude katmiseks

¹ Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 31. mail 1960 kinnitatud «Kolhoosidevahelise puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri», p. 1 — «Eesti NSV Ministrite Nõukogu Määruste ja Korralduste Kogu», 1960, nr. 14, art. 47.

² Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 10. augustil 1956 kinnitatud «Eesti NSV kolhooside kolhoosidevahelise seemnekindlustusfondi põhimäärus», Tallinn, 1956.

³ Vt. NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrus 4. juulist 1934 «Kalurikolhooside süsteemi reguleerimisfondist» — Kalurikolhooside põhimiste juhendmaterjalide kogumik, Tallinn, 1949, lk. 157—158.

loodusõnnetuste korral, s. o. põhiliselt jooksvateks tootmisvajadusteks.

Vastavalt NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu 1934. aasta 4. juuli määrusele «Kalurikolhooside süsteemi reguleerimisfondist»¹ toimus reguleerimisfondi moodustamine ja täiendamine selliste allikate arvel, nagu eraldised kalurikolhooside premiaallisatasudest ja kasumist ning reguleerimisfondist antud laenude protsendid. Kõik need vahendid koondati NSV Liidu Riigipanga eriarvele ja neid käsutas Kalurikolhooside Keskus või vabariiklik kalurikolhooside liit.

Seoses kalurikolhooside jõudsa organisatsioonilise ja majandusliku tugevnemisega viimastel aastatel, kalurikolhooside liitude likvideerimise ning tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldamisega toimusid olulised muutused ka kalurikolhooside reguleerimisfondi vahendite täiendamise, kasutamise ja käsutamise osas. Esiteks, nüüd ei täiendata enam reguleerimisfondi kasumist tehtavate eraldiste arvel. Teiseks, kui varem eraldati reguleerimisfondi 10—15% kolhoosi premiaallisatasudest, siis praegu eraldatakse sinna ainult 5% premiaallisatasudest. Kolmandaks, on vähendatud laenudelt võetavat protsenti 3-lt 1,5-le. Neljandaks, kui enne 1957. aastat käsutas reguleerimisfondi vahendeid Eesti NSV Kalurikolhooside Liit, siis nüüd käsutab neid Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Kalatööstuse Valitsus² vastavalt kalurikolhooside esindajate nõukogu otsusele.

Kuna meie vabariigi kalurikolhooside reguleerimisfondis on üle ühe miljoni rubla, siis laiendati ka nende ürituste ringi, mida võib finantseerida reguleerimisfondi arvel. Peale juba nimetatud eesmärkide võib kalurikolhoosidele anda laenu kapitaalmahutusteks, kolhoosikaadri ettevalmistamiseks ning kasutada reguleerimisfondi vahendeid kolhooside ja kolhoosnikute premeerimiseks ning kalurite ja nende perekonnaliikmete abistamiseks.

Kalurikolhoosidele antakse reguleerimisfondi arvel laene NSV Liidu Riigipanga osakondade kaudu tähtajaga kuni kaks aastat. Erandjuhtudel võidakse väljastada laene ka pikemaks ajaks, kuid ühelgi juhul mitte üle viie aasta.

Jõudluskontrolli laboratooriumid. Üks jõudluskontrolli laboratoorium moodustati 1960. aasta algul Vändra rajoonis ja teine Keila rajoonis. Need on ainulaadseks kolhoosidevahelise koostöö vormiks kogu Nõukogude Liidus.

Kolhoosidevaheliste jõudluskontrolli laboratooriumide moodustamise eesmärgiks on haarata jõudluskontrolli alla

¹ Vt. NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrus 4. juulist 1934 «Kalurikolhooside süsteemi reguleerimisfondist» — Kalurikolhoosi põhimiste juhendmaterjalide kogumik, Tallinn, 1949, lk. 157—158.

² Vt. EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 3. märtsist 1959 «Abinõudest kalurikolhooside edasiseks tugevdamiseks ja mootor-kalapüügi- ja reorganiseerimiseks», p. 24.

kõik ühismajandid ja tagada pideva kontrolli läbiviimine. Võtame näiteks Vändra rajooni. Valdavas osas kolhoosides lahendati jõudluskontrolli küsimus sel teel, et pandi need ülesanded kas majandi spetsialistidele, laborandile, farmijuhatajale või siis brigadiridele, kes teevad seda oma põhitöö kõrval. Kuid oli ka kolhoose, nagu Kaansoo, «Hommiku», «Tuleviku», «Kevade» ja Kirovi-nimeline, kus ei leidunud kohapeal laborantideks sobivaid inimesi, samuti polnud neid võimalik väljastpoolt palgata. Ainsaks väljapääsuteeks jäi seal kolhoosidevaheliste jõudluskontrolli ringide moodustamine.

Selleks, et neid ringe pidevalt juhendada ja suunata ning tagada jõudluskontrolli sisseviimine eranditult kõigis majandites, otsustati vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1959. aasta 6. mai määrusele «Tõuaretustöö parandamisest Eesti NSV kolhoosides ja sovhoosides»¹ organiseerida rajooninõukogu täitevkomitee juurde kolhoosidevaheline jõudluskontrolli laboratoorium. Põhiliselt samadel ajenditel pandi ka alus jõudluskontrolli laboratooriumile Keila rajoonis.

Jõudluskontrolli laboratooriumi tööd juhib rajooninõukogu täitevkomitee, kellele alluvad samuti jõudluskontrolli läbiviijad — zootehnikud-laborandid.² Kõik laboratooriumi kulud kaetakse kolhoosidelt ja kolhoosnikutelt laekuvate vahendite arvel. Vastavalt koostatud eelarvele tuleb Vändra jõudluskontrolli laboratooriumi poolt teenindatavatel kolhoosidel ja kolhoosiperedel maksta iga kontrolli all oleva lehma pealt kuus 29 kopikat. Teenindamistasu maksavad kolhoosid ja kolhoosipered ette, et tagada laboratooriumi töö õigeaegne finantseerimine.

Kuna kolhoosidevahelistel jõudluskontrolli laboratooriumidel puuduvad oma organid, siis on nende asjaajamine pandud rajooninõukogu täitevkomitee üldosakonna raamatupidajale, kes hoolitseb ühtlasi summade õigeaegse laekumise ning zootehnikutele-laborantidele töötasu arvestamise ja väljamaksmise eest.

Kolhoosidevahelise jõudluskontrolli laboratooriumi asutamise tõttu on nüüd peaaegu kõigi Vändra ja Keila rajooni kolhooside lehmad jõudluskontrolli all. Edaspidi on aga kavas allutada kõik kolhoosides töötavad jõudluskontrolliga tegelevad piimanduslaborandid kolhoosidevahelisele laboratooriumile.

Nagu senised kogemused näitavad, on kolhoosidevahelisel jõudluskontrollil, võrreldes majandisise kontrolliga, rida eeliseid. Esiteks võimaldab ta jõudluskontrolli sisse viia ka neis kolhoosides, kus majandeil endil puuduvad selleks võimalused. Teiseks

¹ Vt. «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 26, art. 151.

² Vt. Vändra rajooninõukogu täitevkomitee poolt 24. veebruaril 1960 kinnitatud «Vändra rajooni kolhoosidevahelise jõudluskontrolli laboratooriumi põhikiri» ja Keila rajooninõukogu täitevkomitee poolt 17. märtsil 1960 kinnitatud «Keila rajooni kolhoosidevahelise jõudluskontrolli laboratooriumi põhikiri».

kindlustab ta jõudluskontrolli pideva ja järjekindla teostamise. Majandisise kontrolli puhul juhtub sageli, et jõudluskontrolli arvepidamine jääb mõne kuu võrra maha, mis siis sügiseseks boniteerimise ajaks vaevalt jõutakse korda seada. Ja kui tehaksegi, siis kiirustades, mis mõjub halvavalt töö kvaliteedile. Pealegi ei saa paljusid õigel ajal tegemata jäetud töid enam tagantjärele teha. Kolmandaks on kolhoosidevaheline jõudluskontroll objektiivsem ja usaldusväärsem kui majandisise kontroll, sest zootehnikud-laborandid on kolhoosidest sõltumatud. Oma majandi töötaja puhul võib kergesti juhtuda, et ta ei ole kolhoosi suhtes erapooletu ning näitab jõudluskontrolli andmeid tegelikust kõrgemana. Praktika näitab, et mõnigi ebatäpsus jõudluskontrolli andmetes on tekkinud sel põhjusel. Neljandaks võimaldab kolhoosidevaheline jõudluskontroll ratsionaalsemalt kasutada vastavat inventari ja riistastikku, mida üldiselt on vähe ja mille kvaliteedi osas võib kuulda õigustatud nurinat.

Arvestades ühelt poolt kolhoosidevahelise jõudluskontrolli eelseid majandisise kontrolli ees ja teiselt poolt seda, et osa vabariigi kolhooside lehmadest ei ole jõudluskontrolli all, on kolhoosidevahelisel koostööelisel sel alal teatud arenguvõimalused.

Osavõtt koolimajade, internaatide, kasvuhoonete, kultuurimajade, raamatukoguhoonete, velskripunktide, haiglate ja mudaravilaste ehitamisest ning teistest sotsiaal-kultuurilistest üritustest. See toimub põhiliselt kas vastavate summade eraldamise, tööde teostamise või siis nii summade eraldamise kui ka ehitustööde läbiviimise teel.

Ajavahemikul 1959—1962 reorganiseeritakse meil 344 7-klassilist kooli 8-klassilisteks koolideks. Enamikus nendest hoonetest asusid kodanlikul ajal 6-klassilised algkoolid, mis nõukogude võimu perioodil kohandati 7-klassiliste koolide jaoks ja täitsid seni oma ülesandeid läbi häda. Et neid hooned kohendada aga 8-klassilise kooli nõuetele, selleks on vaja täiendavalt juurde ehitada 486 klassiruumi ja 100 õppetöökoda, rajada koolide internaatides magamisruume 21 700 ruutmeetri ulatuses, ehitada õpetajate kortereid, majandushooneid, kasvuhooneid ja teisi väiksemaid abiruumi.¹

Keskkoolihooned ja teised suuremad objektid ehitatakse riiklike kapitaalmahutuste summadega, kuid 8-klassiliste koolide ja algkoolide hooned ning teised väiksemad ehitused tuleb püstitada majandusorganisatsioonidel.

Paljud kolhoosid on võtnud koolimajade, internaatide ja kasvuhoonete ehitamise oma südameasjaks. Mitmed Tapa rajooni ühismajandid teevad juurdeehitusi Kadrina keskkoolile. Valga rajooni «Sõpruse» ja «Tuleviku» kolhoos võtsid enda peale juur-

¹ Vt. J. Kipper, Koolid ootavad majandusorganisatsioonidelt suuremat abi — «Eesti Kommunist», 1960, nr. 1, lk. 45.

deehitustööde läbiviimise Tõrva 7-klassilises koolis, kuna «Vane-muise», Ljahhovi-nimeline ja «Üksmeele» kolhoos teevad juurde-ehitust Riidaja 7-klassilisele koolile. Harju rajooni S. M. Kirovi nimelise kalurikolhoosi ja Viimsi põllumajandusliku artelli liik-med eraldasid üldkoosolekul 20 000 rubla Viimsi 7-klassilise kooli internaadi ehitamiseks.¹ Tartu rajooni M. Härma nimeline ja «Tuleviku» kolhoos ehitavad Kõrvküla koolile töökoda, puukuuri ja pesukööki.²

Kingisessa rajooni kolhoosid teevad eeltöid kolhoosidevahelise mudaravila ehitamiseks. 20 kalurikolhoosi lubasid selleks eraldada 100 000 rubla, ülejäänud 46 põllumajanduslikku artelli aga 150 000 rubla. Ühtlasi annab Nõukogude riik kolhoosidele krediiti ja võimaldab ehitusmaterjale tervishoiu- ja kultuuriasutuste ehitamisel.³

Kõik need ositi alusel ehitatud koolimajad, juurdeehitused, internaadihooned, töökojad ja teised objektid kantakse kulutusi teinud kolhooside bilanssi ja on nende ühiseks omanduseks. Paljudel juhtudel abistavad kolhoosid koole, rahvamajasid ja tervishoiuasutusi ka šefluse korras. Kuid need vahendid, mis eraldatakse šefluse korras, lähevad üle šeflusalustele asutustele ning kolhoosid ei säilita nende suhtes omandiõigust. Sellepärast tuleb teha vahet ühelt poolt ositi alusel ehitatud sotsiaal-kultuuriliste objektide ja teiselt poolt šefluse korras eraldatud vahendite vahel. Esimesel juhul on tegemist kolhoosidevahelise koopereerimisega, teisel juhul aga mitte.

Nagu nähtub, võib meie vabariigis arenenud kolhoosidevahelised sidemed jagada kolme põhirühma. Esimesse rühma kuuluvad sellised majandusliku koostöö sidemed, mis on suunatud sellele, et kolhooside ühiste jõupingutuste ja vahenditega luua materiaalseid objekte ühiseks majanduslikuks kasutamiseks või töötajate sotsiaal-kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks, ilma et selleks moodustataks eraldi kolhoosidevahelist ettevõtet või organisatsiooni. Nii-sugusel teel on toimunud kolhooside koostöö arendamine just koolimajade, internaatide, raamatukoguhoonete ja töökodade püstitamisel ning jõudluskontrolli rakendamisel.

Teise rühma tuleb arvata sellised majanduslikud sidemed, kus ühtse eesmärgi saavutamiseks luuakse iseseisev kolhoosidevaheline organisatsioon, kellele omistatakse juriidilise isiku õigused. Kui esimesel juhul võtavad kolhoosid vahetult osa ühiseks eesmärgiks olnud ürituse läbiviimisest, siis teisel juhul teeb seda kol-

¹ Vt. Kolhooside summade arvel — «Rahva Hääli» 12. maist 1960.

² Vt. Uus kooliseadus kohustab — «Edasi» 6. aprillist 1960.

³ Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 6. juunist 1958 «Kolhooside abistamisest koolimajade ehitamisel» — «Eesti NSV Teataja», 1958. nr. 8, art. 131; EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 10. augustist 1959 «Internaatkoolide võrgu arendamise kindlustamise abinõudest aastail 1959—1965», p. 4; EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 31. märtsist 1960 «Eesti NSV elanikkonna meditsiinilise teenindamise ja tervishoiukorralduse edasise parandamise abinõudest», p. 5.

hoosidevaheline organisatsioon, kelle loomisele ja majanduslikule kindlustamisele on pööratud kolhooside peamine tähelepanu.

Kolhoosidevaheliste sidemete kolmandat rühma iseloomustab see, et siin ei ole tegemist kolhooside ühise tootmisalase tegevusega ega moodustata ka spetsiaalset organisatsiooni, vaid kolhooside osavõtt koostööst piirdub üksnes vahendite eraldamisega, mille tulemuseks on ühiste kolhoosidevaheliste fondide kujunemine.

Kuid samas kerkib küsimus: mis suunas toimub kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete edasine areng?

Võimalused on ammendamatud. Paljud tegeliku elu faktid tõendavad, et kolhoosidevaheliste sidemete laiendamise ja süvendamise vajadus ei ole sugugi piiratud ainult üksikute elu-ning tootmisaladega või mõne üksiku kolhooside grupiga, vaid on üldine. Asi seisab vaid selles, et tingituna kohalikest iseärasustest dikteerib elu ühtedes tingimustes üht liiki ja teistes tingimustes teist liiki kolhoosidevaheliste sidemete arendamist. Ainsaks kolhoosidevaheliseks ettevõtteks on ehitusorganisatsioonid, mis on leidnud eluõiguse peaaegu kõigis liiduvabariikides. Seepärast on nad ka kõige levinumaks kolhoosidevahelise koostöö vormiks. 1960. aasta algul oli NSV Liidus kokku 2285 mitmesugust kolhoosidevahelist ühendust, milledest ligemale pooled olid ehitusorganisatsioonid.¹ Teiste kolhoosidevaheliste organisatsioonide levikuala piirid on tunduvalt kitsamad ja nad on määratletavad kohalike iseärasustega.

Võtame näiteks kolhoosidevahelised elektrijaamad. Meie vabariigis puuduvad neil edasise arengu perspektiivid, kuid Vene NFSV-s, Ukraina NSV-s ja mõnedes teistes liiduvabariikides tõuseb aasta-aastalt kolhoosidevaheliste elektrijaamade arv. Samasugune on olukord turbatootmise nõukogudega. Nende levikuala piirdub meie vabariigi, Vene NFSV läänepoolsete oblastite ja Valgevene NSV-ga, kus on suured turbavarud, ning on peaaegu täiesti tundmatud Kesk-Aasia ja Taga-Kaukaasia vabariikides.

Ukraina NSV-s ja Vene NFSV-s on võrdlemisi laialt levinud kolhoosidevahelised ehitusmaterjalide tootmise ettevõtted, nagu tellisetehased, tsemenditehased, puidutöökojad, betoondetailide tööstused ja paljud teised. Neid on kokku üle 400 ettevõtte.² Meie vabariigis toimub samuti ehitusmaterjalide tootmine, kuid mitte iseseisvate kolhoosidevaheliste ettevõtete, vaid kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide juurde moodustatud abiettevõtete baasil.

See ei tähenda muidugi seda, et puuduksid väljavaated üksikute suurte kolhoosidevaheliste ehitusmaterjalide tehaste rajamiseks. Selleks on mitte üksnes võimalused, vaid ka tungiv vajadus.

¹ Vt. М. Снастин, Из практики межколхозных производственных связей — «Экономика сельского хозяйства», 1960, nr. 5, lk. 37.

² Vt. Г. Котов, Развитие межколхозных производственных связей — «Вопросы экономики», 1959, nr. 8, lk. 37.

Seda kõigepealt suurte raudbetoondetailide tootmise alal. Väiksemate betoondetailide tootmine toimub ehitusorganisatsioonide juurde moodustatud lahtistel polügoonidel, kuid lae- ja seinapaneelide ning teiste suuremate detailide tootmist oleks otstarbekohane organiseerida tööstuslikul teel spetsialiseeritud ettevõtetes. Kolhoosiküla ehitajate vajadused suurte raudbetoondetailide järele suudaks rahuldada kaks sellist ettevõtet. Head võimalused nende rajamiseks on olemas Harju ja Valga rajoonis. Liikmeteks võiksid siin olla mitte kolhoosid, vaid kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid.

Samuti võiks kolhoosidevahelist koopereerimist arendada linnukasvatuse alal. Paljudes majandites avaldatakse arvamust, et linnukasvatus pole tasuv. Seda mõtteavaldust tuleb täpsustada sellega, et linnukasvatus ei ole tasuv üksnes väikeste kääbusfarmide tingimustes. Neis majandites aga, kus on suured linnufarmid ja kõik põhilised tööprotsessid on mehhaniseeritud, annab linnukasvatus kasumit.

Kahjuks on neid kolhoose võrdlemisi vähe, kes on asunud suurte lindlate rajamisele. Enamikus domineerivad väikesed farmid. Rakvere rajooni Roela ja Keila rajooni Keila sovhoosi ning Tapa rajooni «Kaardiväelase» ja mõnede teiste kolhooside kogemused suurte lindlate kasutusele võtmisel sunnivad revideerima seniseid seisukohti kanakasvatuse arendamise, farmide suuruse ja osatähtsuse suhtes. Kui seni peeti kolhoosis normaalseks 500—1000-kanalist farmi, siis nüüd võib neid juba kääbusfarmideks nimetada.

Suurte lindlate põhiline eelis seisab selles, et neid on võimalik mehhaniseerida ja tõsta mitmekordselt linnutalitajate tööviljakust. Keila sovhoosis talitab üks inimene 7000 kana, samal ajal kui Tapa rajooni «Võidu» kolhoosis talitab üks inimene 182-kanalist farmi. Seetõttu on väikeste kanafarmide toodangu omahind paratamatult kõrge ega suuda võistelda suurte farmide toodangu omahinnaga. Kui näiteks Roela ja Keila sovhoosis, kus peetakse 7000 kana, on 10 muna omahind 40 kopika piires, siis Tapa rajooni «Sõpruse» kolhoosis, kus on 221 kana, on 10 muna omahind 1,43 rubla ja «Võidu» kolhoosis 1,17 rubla.¹

Praktika näitab, et mida suurem on linnufarm ja mida rohkem on tööprotsessid mehhaniseeritud, seda odavam on ka toodangu omahind. Kuna kõikides kolhoosides ei ole võimalusi ega tingimusi suurte linnufarmide rajamiseks, kus lindude arv ulatub mitmetesse tuhandetesse, oleks otstarbekohane luua kolhoosidevahelisi linnufarme. Teatud eeskujud on siin juba olemas. Selle asemel et pidada igas kolhoosis kääbuskanafarme, on Leedu NSV-s ja Ukraina NSV-s organiseeritud kolhoosidevahelised 20 000—60 000

¹ Vt. A. Essenson, Edaspidine oleneb kättevõtmisest — «Rahva Hääle» 22. maist 1960.

kanaga suured farmid. Need on kõik tehnika viimase sõna järgi sisustatud ja mehhaniseeritud, mistõttu toodangu omahind on seal tunduvalt madalam kui kolhooside farmides. Saadavad tulud jaotatakse liikmeskolhooside vahel proportsionaalselt vastavalt tehtud kulutustele.¹

Kahtlemata on ka meil tarvis järgida seda eeskujut. Suurte kolhoosidevaheliste linnufarmide organiseerimine annab ühtlasi võimaluse lahendada linnuliha tootmise ülesande. Suurte farmide asutamine loob tingimused kanaliha ühtlaseks aastaringseks tootmiseks. Praegu toimub kanaliha tootmine peamiselt sügisel noorkukkede ja väljapraagitavate kanade arvel. See on tingitud sellest, et kanakasvatuse peaeesmärk on munade tootmine. Kümne tuhande kanaga farm võimaldab aga toota aastas 1,5—1,8 miljonit muna ning 80 tonni kanaliha eluskaalus. Sellest umbes 15 tonni saadakse kanade väljapraakisest ning 65 tonni kolme partii broilereite kasvatamisest pärast munejatele kanadele vajaliku vahetuse kasvatamist aasta algul.

Peale selle on meie vabariigis hulgaliselt veekogusid, kus võiks organiseerida suuri kolhoosidevahelisi veelinnufarme. Kogemused näitavad, et ühel veepinna hektaril on võimalik kasvatada 150—200 hane või parti. Kõige tagasihoidlikumate arvestuste järgi võrdub meie vabariigi kolhooside kasutuses olevate järvede pindala 2500 hektariga. Järelikult võib siin iga aasta kasvatada 375 000—500 000 parti ja hane.²

Teatud katsetused on käimas ka kolhoosidevahelise lambakasvatuse arendamiseks. Pioneerideks on siin Keila rajooni «Koidula», «Pärna», «Säde», «Kungla», «Võidu», «Murrangu» ja Tuula kolhoos. Kuna nimetatud majanditel on igaühel keskmiselt 80 lammast ja nende karjatamiseks oleks igal kolhoosil olnud vaja üks inimene, siis lambakasvatuse tasuvuse huve silmas pidades otsustasid kolhoosid lasta oma lambad ühte karja ja palgata nende karjatamiseks ühe inimese. Sellega hoitakse kokku kuue inimese tööjõud, sest 550 lamba karjatamine on täiesti jõukohane ühele lamburile. Et lambur oleks huvitatud lammaste heast toitumusest, makstakse temale tasu nii lammaste arvu kui ka nende juurdekasvu alusel.

Antud juhul toimub ühiselt ainult lammaste suvine karjata-

¹ Vt. М. Горшков, Развитие межколхозных производственных связей — «Экономика сельского хозяйства», 1960, nr. 3, lk. 45; Ф. И. Потехин, Е. Н. Скалозубова, Межколхозные птицеводческие фермы — «Сельское хозяйство Поволжья», 1959, nr. 11, lk. 76—78; И. С. Терентьев, Опыт выращивания цыплят на кооперативных началах — «Птицеводство», 1960, nr. 2, lk. 14—16; А. Русаков, Межколхозные утиные фермы — «Сельское хозяйство» 9. juulist 1959; Ф. И. Потехин, Е. Н. Скалозубова, Межколхозные птицеводческие фермы в Саратовской области — «Птицеводство», 1959, nr. 10, lk. 6—8; В. Дорофеев, Развитие межколхозных экономических связей — «Коммунист» (Вильнюс), 1959, nr. 11, lk. 17—20.

² Vt. «Eesti Kommunist», 1955, nr. 3, lk. 42.

mine. Tulevikus on aga kavas lõpetada lambakasvatust nendes kolhoosides, kus puuduvad selle loomakasvatusharu viljelemist soodustavad tegurid, ja rajada võimas kolhoosidevaheline lambakasvatustefarm Pakri saarele, jättes selle kogu ulatuses lambakasvatuse teenistusse. Sinna ei ole ka karjast ega piirdeaeda tarvis, sest lammastel pole saarelt kuhugi minna. Seal võib suvel arendada lambakasvatust täieliku «iseteenindamise» alusel.

Üheks tootmisloiguks, kus võib kolhoosidevahelist koostööd edukalt arendada, on põllumajandussaaduste ümbertöötamine. Rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaan näeb ette, et rööbiti põllumajandusliku tootmistegevuse edasise laiendamisega tuleb kolhooside, sovhooside ja tarbijate kooperatsiooni jõududega ehitada põllumajandussaaduste töötlemise ettevõtteid.¹ Nende jõudude ja vahendite ühendamine võimaldab ehitada suuri ja hästi sisustatud konservitehaseid, leivatööstusi ning teisi ühiseid ettevõtteid.

Ümbertöötamise ettevõtetest on seni kõige rohkem levinud konservi- ja mahlatehased. Neid on rajatud Moldaavia NSV-s ja Taga-Kaukaasia vabariikides. 1959. aasta algul loodi üks suur kolhoosidevaheline keedise-, džemmi- ja mahlatehas ka Läti NSV Liepaja rajoonis, kus liikmeteks on 20 kolhoosi.²

Meil on samuti palju mitmesuguseid marju, köögi- ja puuvilja, mida oleks kasulik kohapeal ümber töötada. Igal majandil oma konservi- või mahlatööstuse rajamine pole otstarbekohane, küll aga võiks seda teha majanditevaheliselt. See loob ühtlasi aluse marjade, köögi- ja puuvilja ratsionaalsele kasutamisele. Praegu juhtub sageli seda, et osa marjadest ja puuviljast, mida ei jõua korraga tarbida või realiseerida, hävib.

Samuti on küpsenud tingimused selleks, et luua vabariiklik kolhoosidevaheline sotsiaalkindlustusfond kolhoosnikute aineliseks kindlustamiseks nii vanaduses kui ka haiguse ja töövõime kaotamise korral. Kui tööliste ja teenistujate aineeline kindlustamine toimub riiklike sotsiaalkindlustussummade arvel, siis kolhoosnikute abistamine vanaduse, haiguse ja töövõime kaotuse puhul kuulub kolhooside ülesannetesse. Asjaolu, et ühelt poolt tööliste ja teenistujate ning teiselt poolt kolhoosnikute aineeline kindlustamine toimub erinevalt ja erinevate allikate arvel, on tingitud sotsialistliku omanduse kahe vormi — riikliku omanduse ja kolhooslik-kooperatiivse omanduse — säilimisest ühiskonna arengu käesoleval etapil.

Kuid ühes kolhooside tugevdamisega kaovad pidevalt ka erinevused riikliku ja kolhoosliku omanduse vahel. Ühes sellega läheb ka kolhoosnikute aineeline kindlustamine tööliste ja teenistu-

¹ Vt. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongressi resolutsioonid seltsimees N. S. Hruštšovi ettekande «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaks 1959—1965» põhjal, Tallinn, 1959, lk. 13—14.

² Vt. «Сельское хозяйство» 25. aprillist 1959.

jate sotsiaalkindlustusele. See avaldub kujukalt selles, et aasta-aastalt suureneb kolhooside arv, kes maksavad kolhoosnikutele toetust ja pensioni vanaduse, invaliidsuse ja toitja kaotuse korral. Kui 1957. aastal oli pensioneerimine sisse viidud 199 kolhoosis ja pensioni said 4934 kolhoosnikut, siis 1959. aastal rakendati pensioneerimist juba 326 kolhoosis ning pensioni said 12 114 kolhoosnikut.

Samas tuleb aga märkida, et kolhoosnikute aineiline kindlustamine jääb maha kolhooside jõukuse kasvust ja sel on tõsisid puudusi. Kuigi kolhoosnikute pensioneerimise alal on viimase kolmele aasta jooksul tehtud märkimisväärsed edusamme, haarab see vaid pool vabariigi kolhoosidest. Ülejäänud majandites toimub kolhoosnikute abistamine põhiliselt ühekordsete toetuste näol. Ja needki pensionid, mis abivajajatele antakse, on üldiselt väikesed ega rahulda kolhoosnikute vajadusi. Pealegi puudub kolhoosnikute pensioneerimisel ühtne kord; iga kolhoos teeb seda oma eeskirjade kohaselt.

Need puudused kolhoosnikute pensioneerimisel oleksid kõrvaldatavad ühtsete pensioneerimise ja toetuste määramise eeskirjade kehtestamise ning vabariikliku kolhoosidevahelise sotsiaalkindlustusfondi moodustamise teel, kuhu kõik kolhoosid teevad eraldi oma tuludest seaduses ettenähtud ulatuses. Nende summade arvel on siis võimalik kõigile neile kolhoosnikutele, kellel selleks on õigus, saada ühesuurst pensioni, sõltumata kolhooside majandusliku arengu tasemest. Sellise pensioneerimise korra kehtestamine pole mitte lõppeesmärgiks, vaid vahepealseks üleminekuaastmeks üldisele pensioneerimisele, mida näeb ette Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm.

See on vaid esialgne ja kaugeltki mitte täielik loetelu kolhoosidevahelise koopereerimise edasise arengu perspektiividest ja teedest. Võimalused kolhoosidevaheliste tootmissidemete tugevdamiseks on praktiliselt piiramatud.

II PEATÜKK

OMANDIÕIGUSE SUHTED KOLHOOSIDEVAHELISTES ORGANISATSIOONIDES

§ 1. Kolhoosidevahelise omanduse kujunemise allikad

Osamaksud. Kolhoosidevahelise omanduse esialgseks põhiliseks kujunemise allikaks on kolhooside osamaksud. Nende arvel toimub kolhoosidevaheliste objektide ehitamine ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide tootmistehnilise baasi rajamine ning vaja-like käibevahendite kujunemine.

Kahtlemata on siin üheks raskemaks ja samal ajal ka kolhoosidevaheliste sidemete arendamise seisukohast üheks tähtsamaks küsimuseks osamaksu suuruse määramise küsimus. Kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete puhul on asi selge, sest liikmete osavõtu aste on seal seadusega kindlaks määratud. Vastavalt kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ja ekspluatatsiooni korra põhimäärusele toimub elektrijaamade ehitus liikmete jõudude ja vahendite arvel proportsionaalselt projekteeritud võimsusele, mis kinnistatakse igale liikmesmajandile kasutamiseks (p. 3).

Seevastu aga kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide, turbatootmise nõukogude, remonditöökoja ja teiste kolhoosidevaheliste organisatsioonide liikmete osamaksu suurust õiguslikult ei reguleerita. See on jäetud kolhoosidevaheliste organisatsioonide enda lahendada. Otsides siin kõige ratsionaalsemaid teid ja kolhoosidele kõige vastuvõetavamaid lahendusi, on praktika läinud erinevaid radu. Tartu rajooni Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas, Abja kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis, Põltsamaa turbatootmise nõukogus ja reas teistes kolhoosidevahelistes organisatsioonides on lähtutud põhimõttest, et kõigil liikmetel oleksid ühesuurused osamaksud. Seevastu Valga, Võru ja Pärnu kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides võetakse osamaksu suuruse määramisel arvesse nii kolhoosi suurust, ehitustööde mahtu kui ka tema majanduslikku olukorda. Selle alusel kujunes Võru rajoonis Kalinini-nimelise kolhoosi osamaksu suuruseks

401,1 rubla, «Vabaduse» kolhoosil 566,4, «Kommunismi Tee» kolhoosil 844,5, Stalini-nimelisel kolhoosil 1 229,4 ja Kuldre kolhoosil 1 586,4 rubla.¹

Teistes liiduvabariikides on osamaksu suuruse määramisel võetud arvesse veel teisigi tegureid. Näiteks Rostovi oblasti Sali rajooni kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis määrati iga kolhoosi osamaksu suuruseks 1,5% jagamatu fondi rahalistest vahenditest.² Volõõnia oblasti Zaturtsevi rajooni kolhoosidevahelises ehituskontoris on osamaksu suuruse määramisel see vahe, et aluseks ei võeta mitte jagamatu fondi rahalisi vahendeid, vaid kolhoosi eelmise aasta rahaliste tulude laekumine, millest eraldatakse 10%.³ Kuid on ka kolhoosidevahelisi organisatsioone, kus osamaksu suuruseks on määratud kindel summa igalt põllumaa hektarilt.⁴

Ühtne seisukoht osamaksude suuruse määramise metoodika osas puudub samuti juriidilises ja majandusteaduslikus kirjanduses. Z. S. Beljajeva peab ehitusorganisatsioonide puhul kõige õigemaks seda moodust, kus kolhooside osamaks määratakse kindlaks sõltuvalt neile põliseks kasutamiseks kinnistatud maa suurusest.⁵

Seevastu P. N. Peršin soovitab kolhoosidevahelistel ehitusorganisatsioonidel viia oma liikmete osamaks sõltuvusse jagamatu fondi suurusest.⁶ Seetõttu kujuneb küll välja olukord, kus majanduslikult tugevamad kolhoosid peavad eraldama osamaksuks suurema ning majanduslikult mahajäänud kolhoosid väiksema summa, kuid see on mitte vastuolus, vaid täielikus kooskõlas seltsimeheliku koostöö ja vastastikuse abistamise printsiibiga, mis on omane nõukogude ühiskondlikule korrale.⁷

Neist erinevalt teeb M. Moroz ettepaneku võtta kolhooside osamaksu suuruse aluseks nende aastane sissetulek, kusjuures osamaksu tasumine toimuks kahes etapis. Esimesel etapil näeb ta ette selle osa osamaksu tasumise, mis läheb põhivahendite muretsemiseks, ja teisel etapil ülejäänud osa, mis suunatakse kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni käibevahenditeks.⁸

¹ Vt. Võru Rajooni Kolhoosidevahelise Ehitusorganisatsiooni volinike koosoleku protokoll 18. jaanuarist 1960.

² Vt. «Сельский строитель», 1956, nr. 5, lk. 1.

³ Vt. «Сельское хозяйство», 28. novembrist 1956.

⁴ Vt. «Сельский строитель», 1956, nr. 11, lk. 17.

⁵ Vt. З. С. Беляева, Правовое положение межколхозных организаций, Москва, 1958, lk. 17—18.

⁶ Vt. П. Першин, О путях сближения колхозно-кооперативной собственности с общенародной собственностью — «Вопросы экономики», 1959, nr. 5, lk. 16—30.

⁷ Vt. П. Н. Першин, Неделимые фонды колхозов и пути сближения двух форм социалистической собственности — Развитие общественного хозяйства колхозов, Москва, 1960, lk. 21.

⁸ Vt. М. Мороз, Межколхозная кооперация в строительстве на Украине — «Экономика строительства», 1959, nr. 8, lk. 21—25.

Kõigi nende seisukohtade ja osamaksude määramise mooduste üheks põhipuuduseks on see, et nad arvestavad mitte niivõrd loodava kolhoosidevahelise organisatsiooni põhi- ja käibevahendite vajadust, kuivõrd liikmeskolhooside majanduslikku olukorda. Selle tagajärjeks on nii mõnigi kord elujõuetute kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamine, kellel on raskusi neile pandud ülesannete täitmisega. Tegelikult on osamaksude suuruse määramisel vaja arvestada nii loodava organisatsiooni vajadusi, tema tööülesandeid ja edasise arengu perspektiive kui ka kolhooside ehitustöö mahtu. Samuti pole vastuvõetav ettepanek osamaksude tasumise kohta kahes etapis, sest põhi- ja käibevahendite formeerimine ei kujuta endast ajaliselt üksteisest kindlapiirilisel eraldatud protsessi. Kogemused kinnitavad, et kolhoosidevahelistel organisatsioonidel on organiseerimisstaadiumis vaja üheaegselt nii põhi- kui ka käibevahendeid.

Üldiselt toimub osamaksude tasumine rahas. Kuid kolhoosid võivad osamaksude katteks anda kolhoosidevahelistele organisatsioonidele ka vajalikke seadmeid, sisustust ja transpordivahendeid, s. o. materiaalseid väärtusi. Pärnküla kolhoosidevaheline hüdroelektrijaam sai osamaksude arvel ehitusmaterjali ning Haapsalu kolhoosidevaheline ehituskontor veoauto järelkäru.

Kolhoosidevahelistele organisatsioonidele antud seadmete, sisustuse ja transpordivahendite hindamine toimub kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhatuse poolt vastavalt eelarve hindnetele. Sel juhul, kui kolhoosi poolt üleantavate seadmete, hoonete, transpordivahendite ja muu vara väärtus ületab kindlaksmääratud osamaksu suuruse, nähakse ette kord ja tähtjaid ülejäänud vara väärtuse hüvitamiseks kolhoosile.

Osamaksud kujutavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide vara seda osa, mida liikmesmajandid saavad organisatsioonist lahkumise korral tagasi nõuda. Sel õigusel ei ole asja-, vaid obligatsioonioiguslik iseloom, s. t. liikmetel ei ole mingit osa kolhoosidevaheliste organisatsioonide omanduses, neil on ainult õigus saada osamaks tagasi rahas.

Õigus osamaksule sõltub liikmesuhete lõppemisest kolhoosidevahelises organisatsioonis. Seni kui liikmesuhted kolhoosidevaheliste organisatsioonide ja kolhooside vahel säilivad, on osamaksud kolhoosidevaheliste organisatsioonide omanduseks ning neile ei saa pöörata sissenõudmist kolhooside võlgade puhul.¹ Kuid sellest hetkest peale, mil kolhoos lahkub kolhoosidevahelisest organisatsioonist, võivad kreditorid vastavalt Eesti NSV-s kehtivale Tsi-

¹ Vt. «Перечень видов имущества, на которое не может быть обращено взыскание по исполнительным листам и приравненным к ним документам», утвержденный постановлением Совета Министров РСФСР от 28 июля 1947—СП РСФСР, 1947, nr. 11, art. 33.

viilkoodeksile¹ pöörata sissenõuet osamaksule, mis on saada organisatsioonist lahkunud majandil.

Lahkumise korral kolhoosidevahelise organisatsiooni koosseisust määrab juhatus või nõukogu kindlaks korra ja tähtajad tasutud osamaksude tagastamiseks, arvestatud kasumi tasumiseks või kahjumi vastava osa katmiseks. Lõplik arveldus tehakse harilikult majandusaasta lõpul pärast kolhoosidevahelise organisatsiooni aastaaruande kinnitamist. Sel juhul, kui mõni kolhoosidest astub teise kolhoosidevahelise organisatsiooni liikmeks, kantakse tema osamaks sellele organisatsioonile üle.

Kuid tingituna sellest, et kolhoosidevaheline koopereerimine ei vii alati kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamiseni, on tarvis vahet teha ühelt poolt nende osamaksude vahel, mis kolhoosid eraldavad kolhoosidevahelistele organisatsioonidele, ja teiselt poolt nende osamaksude vahel, mis kolhoosid ja riiklikud ettevõtted on eraldanud ühiste objektide püstitamiseks, sest nende õiguslik režiim on erinev. Kui esimesel juhul on tegemist osamaksudega selle sõna otseses tähenduses, siis teisel juhul saame neid nimetada osamaksudeks vaid tinglikult, kuna sisuliselt on siin tegemist kaasomanduse osaga. Sotsialistlike ettevõtete ja organisatsioonide kaasomanduse valdamisel, kasutamisel ja käsutamisel on aga osamaksudega võrreldes oma erinevused.

Sisseastumismaksud. Kõigis teistes kooperatiivsetes ettevõtetes lisandub osamaksudele veel sisseastumismaksude tasumine, kuid kolhoosidevahelistes organisatsioonides on seda vähe praktiseeritud. Ainsaks kolhoosidevaheliseks organisatsiooniks meie vabariigis on puhkekodu «Narva-Jõesuu», kus omanduse kujunemise allikaks on ka liikmesmajandite sisseastumismaksud. Sisseastumismaksu suuruse ja selle tasumise korra määrab kindlaks volinike koosplek.

Sisseastumismaksude instituut on leidnud rakendamist samuti teiste liiduvabariikide kolhoosidevahelistes organisatsioonides. Need on sisse viidud Tšernigovi² ja Kiievi oblasti kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide nõukogus³ ja Moldaavia NSV vabariiklikus kolhoosidevahelises nõukogus.⁴ Kuna sisseastumismaksude näol on olemas täiendav reserv kolhoosidevaheliste organisatsioonide materiaalse baasi tugevdamiseks, mis ei kuulu kolhoosidele tagastamisele organisatsioonist lahkumise korral, siis tuleb ühineda nendega, kes soovivad sisseastumismaksud sisse viia kõigis kolhoosidevahelistes

¹ Edaspidi kasutatakse lühendit TsK.

² Вt. А. Б. Годес, Правовые формы межколхозных производственных связей — «Советское государство и право», 1960, нр. 5, lk. 31—32.

³ Вt. Развитие общественного хозяйства колхозов, Москва, 1960, lk. 22.

⁴ Вt. Положение о Молдавском республиканском Совете Межколхоз-стра».

organisatsioonides.¹ Pealegi kehtestatakse sellega kõikides kooperatiivsetes koondistes ühesugune vahendite kujundamise kord.

Majanduslik tegevus. Osamaksud ja sisseastumismaksud on küll kolhoosidevahelise omanduse esialgseteks, kuid mitte ainsateks kujunemise allikateks. Pärast seda, kui kolhoosidevahelistele organisatsioonidele on põhiliselt osamaksude arvel rajatud tootmistehniline baas ja eraldatud vajalikul hulgal käibevahendeid, on kolhoosidevahelise omanduse kasvu põhiliseks allikaks kolhoosidevaheliste organisatsioonide majanduslik tegevus. See on leidnud ka õiguslikult fikseerimist.

Peaaegu kõigi kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärused näevad ette eraldada osa kasumit kolhoosidevahelise organisatsiooni laiendamise ja tugevdamise fondi põhi- ja käibevahendite täiendamiseks. Erinev on ainult selleks tehtavate eraldiste määr. Kolhoosidevahelistes elektrijaamades, ehitusorganisatsioonides ja ehitusmaterjalide tootmise ettevõtetes eraldatakse laiendamise ja tugevdamise fondi 30%, turbatootmise nõukogudes 25—30%, ja Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas kuni 25% aastasest kasumist. Kolhoosidevahelises puhkekodus «Narva-Jõesuu» läheb kogu kasum puhkekodu laiendamiseks ja sisustamiseks vastavalt juhatuse otsusele, kusjuures osa puhaskasumist, kuid mitte üle 15%, võib juhatuse määrata puhkekodu fondi.

Vaatamata sellele, et kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid, turbatootmise nõukogud ja teised kolhoosidevahelised koondised on tegutsenud lühikest aega, on nende varad majandusliku tegevuse tulemusena kasvanud mitmekordseks. Eriti on see iseloomulik kolhoosidevahelistele ehitusorganisatsioonidele.

Vabariigi kolhoosidevahelistel ehitusorganisatsioonidel oli 1961. aasta algul varasid ja vahendeid üle 850 000 rubla. Sellest summast langeb kolhooside osamaksude arvele ainult veidi üle 150 000 rubla. See tähendab, et ehitusorganisatsioonide eksisteerimise aja vältel on nende varad kasvanud osamaksudega võrreldes kuuekordseks. Keila, Elva ja Valga kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides, mis organiseeriti esimeste hulgas Eesti NSV-s, on majanduslikul tegevusel veelgi suurem osatähtsus omanduse kujunemisel.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide varade nii kiire kasv on saanud võimalikuks seetõttu, et paljud neist eraldavad laiendamise ja tugevdamise fondi mitte 25—30% kasumist, nagu tüüp-põhimäärus ette näeb, vaid tunduvalt rohkem. On isegi neid kolhoosidevahelisi organisatsioone, kus on loobunud kasumi jaotami-

¹ Vt. П. Н. Першин, Неделимые фонды колхозов и пути сближения двух форм социалистической собственности — Развитие общественного хозяйства колхозов, Москва, 1960, lk. 22 jt.

sest liikmesmajandite vahel ja on jäetud kogu kasum kolhoosidevahelise organisatsiooni käsutusse.

Pidades silmas kolhoosidevahelisi ehitusorganisatsioone, võime üldistavalt märkida kasumist organisatsioonide kasuks tehtavate eraldiste suurenemise tendentsi ja loobumist kasumi jaotamisest liikmeskolhooside vahel. Kui 1957. aastal jaotati kolhooside vahel ümmarguselt 25% ja 1958. aastal umbes 15% kasumist, siis 1959. aastal jaotati kolhooside vahel ainult veidi üle 10% kasumist. Ülejäänud kasum, nagu see nähtub tabelist 2, jäi põhiliselt kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide vajaduste rahuldamiseks.

Kuigi kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide varad on kiiresti kasvanud, seisab neil veel ees suur töö ajakohase tootmistehnilise baasi rajamisel. Seoses sellega tõuseb küsimus, kas ei tuleks üldse loobuda kasumi jaotamisest liikmete vahel ja jätta kogu kasum kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse laiendamiseks. See küsimus on seda tähtsam, et meie vabariigis leidub kolhoose, kes on ennekõike huvitatud kasumist, mitte aga kolhoosidevaheliste organisatsioonide tugevdamisest.

Tabel 2

Kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide kasumi jaotus 1959. aastal

Jrk. nr.	Otstarve	Summa	
		tuhandetes rublades	protsentides
1	Kapitaalmahutusteks	113,51	35,22
2	Laiendamise ja tugevdamise fondi	99,89	30,99
3	Käibevahenditeks	54,31	16,85
4	Liikmeskolhoosidele	32,70	10,14
5	Ettevõttefondi	13,60	4,25
6	Osamaksude täiendamiseks	4,44	1,37
7	Materjalide hinnavahetamiseks	2,57	0,79
8	Töötajate ühekordseks premeerimiseks	0,78	0,24
9	Kultuurilisteks üritusteks	0,50	0,15
K o k k u		322,30	100,00

Pealegi on kolhoosidevaheliste organisatsioonide kasumi jaotamine liikmete vahel põhimäärustes kehtestatud põhimõttel teatud vastuolus sotsialistliku majandamise printsiipidega. Nii kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides, ehitusmaterjalide tootmise ettevõtetes, turbatootmise nõukogudes kui ka Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas toimub kasumi jaotamine liikmeskolhooside vahel proportsionaalselt nende osamaksude suurusele. Kasumi jaotamine vastavalt osamaksude suurusele tundub esi-

algu küll põhjendatud olevat, kuid see annab praktikas tulemusi, mida saab vaevalt õigeks pidada. Näiteks Abja rajooni «Töö» kolhoos ehitas 1959. aastal majanduslikul teel, kuid ehitusorganisatsiooni liikmena võttis osa kasumi jaotamisest. Selliseid juhtumeid on olnud teisisi.

Selleks, et vältida analoogilisi puudusi kasumi jaotamisel, on Valga, Elva ja mitmes teises kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis hakatud kasumit jagama liikmeskolhoosis tehtud ehitustööde alusel. Kuid ka see ei too veel lahendust, sest kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid teevad ehitustöid ka väljapoole liikmeskolhoose ning kasum kujuneb seega mitte üksnes ehitusorganisatsioonide tegevusest liikmeskolhoosides, vaid samuti teistes majandites. Sellepärast on Tartu kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis astunud veel samm edasi ja tõmmatud eraldavad piirid ühelt poolt liikmeskolhoosidest ning teiselt poolt teistest majanditest saadud kasumi vahele, kusjuures kolhooside vahel jaotatakse üksnes see osa kasumist, mis on saadud edukast tootmistevõimevusest liikmeskolhoosides.

Ent ka see lahendus ei rahulda meid. Ei rahulda sellepärast, et kasum kujuneb mitte kolhooside, vaid kolhoosidevaheliste organisatsioonide kui isemajandavate ettevõtete majandusliku tegevuse tulemusel. Tõsi küll, kolhoosid on võtnud osa kolhoosidevahelisest koostööst ja tasunud oma osamaksu, kuid see ei anna õigust loodud organisatsiooni kasumile. Kolhoosidevahelised organisatsioonid on moodustatud mitte selleks, et saada osakasu, vaid selleks, et paremini korraldada kolhoositootmist ja töötajate sotsiaal-kultuurilist teenindamist.

Seega pole kasumi jaotamine liikmeskolhooside vahel millegi põhjendatud ja tuleb igati toetada nende majandusteadlaste mõtteavaldusi, kes soovivad kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärusi selles osas muuta, et kogu kasum jääks kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse laiendamiseks.¹ Selles suhtes on meil juba üks näide kolhoosidevahelise puhkekodu näol.² Sellega tõuseb veelgi majandusliku tegevuse osatähtsus kolhoosidevahelise omanduse kasvu allikana.

Riiklik abi ja toetus. Nagu kolhoosikorra tekkimine ja areng, nii on ka kolhoosidevaheline koostöö lahutamatu seotud riikliku abi ja toetusega. See abi piirdub mitte üksnes krediidiga,

¹ Vt. Г. Котов, Развитие межколхозных производственных связей — «Вопросы экономики», 1959, nr. 8, lk. 43; П. Першин, Неделимые фонды колхозов и пути сближения двух форм социалистической собственности — Развитие общественного хозяйства колхозов, Москва, 1960, lk. 22; М. Гуляев, О развитии межколхозных производственных связей — «Политическое самообразование», 1960, nr. 5, lk. 136.

² Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 31. mail 1960 heaks kiidetud «Kolhoosidevahelise puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri», p. 32 — «Eesti NSV Ministrite Nõukogu Määruste ja Korralduste Kogu», 1960, nr. 14, art. 47.

vaid ka rea materiaalse väärtuste tasuta üleandmisega kolhoosidevahelistele organisatsioonidele.

Teistes liiduvabariikides on rajooni ja oblasti kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid saanud riigilt tasuta seadmeid, mehhanisme, samuti saetööstusi ja teisi abiettevoitteid.¹

Meil on üheks kõige eredamaks riigi abi näiteks materiaalse baasi loomine kolhoosidevahelisele puhkekodule «Narva-Jõesuu». Tulles vastu puhkekodu liikmete taotlusele, andis Eesti NSV Ministrite Nõukogu temale tasuta üle ehitamise lõppjärgus oleva puhkekodu hoone, mille eelarveline maksumus oli 850 000 rubla. Hoone on kolmekorruseline ja mahutab 150 puhkajat. Hoones on söökla, kinosaal 200 istekohaga, raamatukogu, lugemisruumid ning teised vajalikud ruumid. Peale peahoone kuuluvad puhkekodu hoonete kompleksi majandushooned ja 18 korteriga elamu puhkekodu teenistujatele.

Puhkekodu avarad ja mugavad ruumid, spordiväljakud, paadisadam Narva jõe ääres ja mererand võimaldavad nüüd kolhoosnikutel veeta oma puhkeaega kultuuriselt ja huvitavalt. Puhkajate teenindamiseks on sisustatud hambaravi- ja teised ravikabinetid. Puhkekodu koos sisustusega on seega väärtuslikuks kingituseks kolhoosnikutele.

Peale selle on Nõukogude riik osutanud suurt abi kolhoosidevahelistele vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudele nende sisustamisel ja hoonete remontimisel. 1956. aastal eraldati Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldusel neile 15 000 rubla ja 1958. aastal 4 000 rubla. 1959. aastal abistasid ülelaekumiste arvel kolhoosidevahelisi vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodusid Viljandi, Põltsamaa, Rakvere, Paide, Vändra, Harju, Keila, Elva ja Tartu rajooninõukogude täitevkomiteed.

Tähendab — riikliku abi ja toetuse tõttu on meie vabariigis suurenenud põhiliselt nende kolhoosidevaheliste organisatsioonide varad, kes tegelevad kolhoosnikute sotsiaal-kultuurilise teenindamisega. See kinnitab ikka ja jälle, et hoolitsus töötajate heaolu eest on ülimalt seaduseks Kommunistlikule Parteile ja Nõukogude riigile.

Eraldised. Eraldiste näol toimub kolhoosidevaheliste ja üldse kõigi majanditevaheliste fondide moodustamine. Olenevalt fondidest toimub nendesse eraldiste tegemine kas rahalistest vahenditest või naturaalistest laekumistest.

Fondidesse tehtavad eraldised erinevad tunduvalt neist eraldistest, mis kolhoosidevahelised organisatsioonid teevad oma kasumist laiendamise ja tugevdamise fondi. Esiteks, kolhoosidevahelistesse fondidesse teevad eraldisi kolhoosid, mitte aga kol-

¹ Vt. Л. Ванденко, Межколхозное строительство на Черниговщине — «Советы депутатов трудящихся», 1959, nr. 8, lk. 40—42; Г. Якушев, Нарофоминский райколхозсоюз действует — «Советская юстиция», 1960, nr. 5, lk. 9—13.

hoosidevahelised koondised. Teiseks, kasumist eraldamise küsimus kuulub kolhoosidevaheliste organisatsioonide kompetentsi, seevastu aga fondidesse eraldiste tegemist reguleeritakse valitsuse aktides.

Niisiis, vaadeldes kolhoosidevahelise omanduse kujunemise allikaid, näeme, et iga koostöö vormi puhul on need erinevad. Selliste kolhoosidevaheliste objektide ehitamine, nagu koolimajad, internaadihooned, kultuurimajad, velskripunktid ja teised, toimub ainuüksi osamaksude arvel, mis on osanike kaasomanduseks. Kui aga kolhoosidevaheline koopereerimine viib iseisva organisatsiooni moodustamiseni, siis on omanduse kujunemise allikate ring laiem, kuhu kuuluvad osamaksud, sisseastumismaksud, organisatsioonide majanduslik tegevus ja riiklik abi. Mis puutub aga kolhoosidevahelistesse fondidesse, siis toimub nende moodustamine ja täiendamine eraldiste arvel.

§ 2. Kolhoosidevahelise omandiõiguse subjektid

Subjektide koosseis. Kolhoosidevaheline omandus on astunud eluõigustesse. Ta kasvab ja areneb iga päevaga. Kuid vaatamata sellele pole jõutud ühtsele seisukohale küsimuses, kellele see omandus kuulub. Põhiline poleemika käib selle ümber, kas kolhoosidevahelise omandiõiguse subjektideks on kolhoosid või kolhoosidevahelised organisatsioonid. Seda poleemikat iseloomustab see, et siin on kujunenud diametraalselt vastandlikud seisukohad ühelt poolt õigusteadlaste ja teiselt poolt majandusteadlaste vahel.

Valdav osa õigusteadlasi, kuigi ka neil on lahkarvamusi kolhoosidevahelise omanduse õigusliku loomuse küsimuses, jagab seisukohta, et ositi alusel ehitatud elektrijaamad, ehitusettevõtted, remonditöökojad, koolimajad, internaadihooned, puhkekodud, vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodud, nende sisustus ja varad kuuluvad liikmeskolhoosidele ka a s o m a n d u s e n ä o l.

Sotsialistlike ettevõtete ja organisatsioonide kaasomanduse kontseptsioonile pani aluse N. D. Kazantsev¹, tuginedes sealjuures NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu 1945. aasta määrusele «Küla elektrifitseerimise arendamisest»², kus märgitakse, et elektrijaamad, mis on ehitatud kolhooside vahenditega, on nende kolhooside omanduseks. Alates 1951. aastast, mil NSV Liidu Ministrite Nõukogu kinnitas kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ja ekspluatatsiooni korra põhimääruse³, on ka õigus-

¹ Vt. Н. Д. К а з а н ц е в, Право колхозной собственности, Москва, 1948, lk. 49.

² Vt. «Правда» 15. veebruarist 1945.

³ Vt. Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. III, Москва, 1958, lk. 391.

aktides korduvalt rõhutatud, et remonditöökojad, ehitusorganisatsioonide ja turbatootmise nõukogude ettevõtted, mis on ehitatud mitme kolhoosi, samuti riiklike ja koöperatiivsete ettevõtete vahenditega, on nende kaasomanduseks.¹

Pärast seda, kui kaasomanduse kontseptsioon leidis ametlikku tunnustamist kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüpohimäärustes, ühinesid sellega paljud õigusteadlased. Vaidlusi on tekitanud vaid see, missuguse kaasomanduse vormiga on kolhoosidevaheliste objektide puhul tegemist ja kas TsK §-id 61—65 on kohaldatavad kolhoosidevahelisele omandusele või mitte.²

Seevastu aga majandusteadlased, kes on uurinud kolhoosidevahelisi majanduslikke sidemeid, on jõudnud järeldusele, et kolhoosidevahelised organisatsioonid faktiliselt käsutavad ja peavadki käsutama kõiki oma materiaalseid ja rahalisi vahendeid kui kollektiivsed omanikud.³ Neid toetavad ka mõned õigusteadlased, kes teevad ettepaneku võtta kaasomanduse kontseptsiooni rakendamine kolhoosidevaheliste omadussuhetele revideerimisele ja tunnistada kolhoosidevahelised organisatsioonid omandiõiguse subjektideks.⁴

¹ Vt. Примерное положение о межколхозной строительной организации, р. 1, утверждено (согласно поручению Совета Министров СССР от 15 августа 1955 г.) Министерством городского и сельского строительства СССР 16 ноября 1955 г. и Министерством сельского хозяйства СССР 21 ноября 1955 г. — Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. II, Москва, 1958, lk. 179; Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 8. aprillil 1958 kinnitatud «Kolhoosidevahelise turbatootmise nõukogu tüüpohimäärus», р. 1 — «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 5, art. 77 jpt.

² Vt. С. К. Веткин, Правовое положение межколхозных электростанций — «Ученые записки» Харьковского юридического института, вып. V, Харьков, 1954, lk. 119—120; М. И. Козырь, Объекты права колхозной собственности, Москва, 1956, lk. 199—218; И. В. Павлов и Л. Н. Баховкина, Право колхозной собственности в СССР, Москва, 1957, lk. 23, 141—146; А. И. Волков, Г. В. Иванов, Правовое положение колхозных фондов, Москва, 1957, lk. 53; З. С. Беляева, Правовое положение межколхозных организаций, Москва, 1958, lk. 37 jj.; А. М. Каландадзе, Правовые формы хозяйственной деятельности колхозов, Москва, 1959, lk. 58—59; Н. П. Осипов, Некоторые вопросы правового режима торфоразработок и организации межколхозных торфопредприятий — «Ученые записки» ЛГУ, т. 274, Вопросы трудового, колхозного и земельного права, 1959, lk. 149.

³ Vt. П. Першин, О путях сближения колхозно-кооперативной собственности с общенародной собственностью — «Вопросы экономики», 1959, т. 5, lk. 29; П. Першин, Неделимые фонды колхозов и пути сближения двух форм социалистической собственности — Развитие общественного хозяйства колхозов, Москва, 1960, lk. 21; Г. Котов, Развитие межколхозных производственных связей — «Вопросы экономики», 1959, т. 8, lk. 44; Л. Крамаровский, Укреплять хозяйственный расчет в межколхозных строительных организациях — «Финансы СССР», 1960, т. 5, lk. 42.

⁴ Vt. З. А. Подопригора, С. Ю. Кац, В. С. Шелестов, Некоторые правовые вопросы межколхозной собственности — «Правоведение», 1959, т. 2, lk. 140—141; А. Б. Годес, Правовые формы межколхозных производственных связей — «Советское государство и право», 1960, т. 5, lk. 34—36.

Kumb neist seisukohtadest vastab siis rohkem tegeliku elu nõuetele?

Kuigi üleliiduline seadusandlus ja selle alusel väljatöötatud Eesti NSV kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüpõhimäärused peavad ositi alusel moodustatud ettevõtteid liikmeskolhooside kaasomanduseks, räägivad mitmed asjaolud selle vastu. Sellest ajast, mil võeti vastu esimesed üleliidulised aktid kolhoosidevaheliste organisatsioonide kohta, on möödunud hulk aastaid. Siis tehti esimesi samme kolhoosidevahelisel koostöötegemisel. Nüüd aga on kolhoosidevahelised sidemed tunduvalt laienenud ja mitmekesisestunud ega mahu enam vanade kontseptsioonide ja õiguslike vormide raamidesse.

Kehtiva õiguse seisukohast on nii ühiselt ehitatud koolimajad, raamatukogud, internaadihooned, velskripunktid, kolhoosidevahelised elektrijaamad, remonditöökojad, ehitusettevõtted kui ka kolhoosidevahelised fondid kolhooside omanduseks. Kuid see ei vasta tegelikkusele. Juba pealiskaudselgi vaatlemisel võib väenduda, et omandiõiguse suhted on iga koostöötegemise vormi juures erinevad. Seda mitte üksnes vara valdamise, kasutamise ja käsutamise, vaid ka omandiõiguse subjektide osas.

Tingituna sellest, et kolhoosidevaheliste koostöötegemise suhete õiguslik reguleerimine pole suutnud sammu pidada nende suhete tormilise arenguga viimastel aastatel, esineb üksikuid tööloike, kus kehtivad õiguslikud lahendused on vananenud ja seetõttu on hakanud pidurdama kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevust.

See avaldub kõigepealt kolhoosidevaheliste organisatsioonide krediteerimise korras. Kuna kolhoosidevahelisi organisatsioone ei tunnistata omandiõiguse subjektideks, siis ei anta neile otseselt ka pikaajalist krediiti. Seda on võimalik saada üksnes liikmeskolhooside kaudu.¹ Et aga kolhoosidel endil on tulnud teha küllaltki suuri kulutusi põllumajandustehnika ostmiseks ja praegu toimub laiahaardeline ehitustegevus majandites, siis krediiti kolhoosidevahelistele organisatsioonidele pole jätkunud. Ainsateks kolhoosidevahelisteks objektideks, mille püstitamiseks on kasutatud riiklikku krediiti, on elektrijaamad. Kuid pikaajalist krediiti vajaksid tootmistehnilise baasi kiirema väljaehitamise huvides paljud kolhoosidevahelised organisatsioonid. Nagu NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade kogemused kinnitavad, on kooperatsiooni liikumise edukuse üheks põhiliseks garantiiks riiklik finantsiline abi ja toetus. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide osas on see eriti aktuaalne, sest mitte kõik liikmeskolhoosid ei ole krediitvõimelised ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide kasumist

¹ Lähemalt kolhoosidevaheliste organisatsioonide krediteerimise kohta vt. Л. Брагинский, Кредитование Сельхозбанком строительства колхозных электростанций, Москва, 1954; З. С. Беляева, Правовое положение межколхозных организаций, Москва, 1958, lk. 33—36.

läheb vaid osa viimaste tegevuse laiendamiseks ja tugevdamiseks.

See tähendab, et kaasomanduse kontseptsiooni ametlik aktsepteerimine jätab kolhoosidevahelised organisatsioonid ilma nii pikaajalisest krediidist kui ka teatud osast kasumist.

Teiseks kaasomanduse kontseptsioonist tulenevaks puuduseks on see, et pärast kolhoosidevaheliste elektrijaamade, ehitusorganisatsioonide, turbatootmise nõukogude ja remonditöökodade tegevuse lõpetamist järelejäanud põhi- ja käibevahendid jaotatakse liikmete vahel proportsionaalselt nende osamaksu suurusle. Selline lahendus on vastuolus kolhoosidevahelise omanduse olemusega. Peaaegu kõigi ühiseks arvamuseks on, et kolhoosidevaheline omandus on kolhoosliku omanduse enamarenenud liik, et ta seisab riiklikule omandusele lähemal kui üksikkolhooside omandus.¹ Kui aga kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse lõpetamise korral jaotatakse nende vara liikmete vahel, siis toimub omandussuhetes tagasimineku. Ometi on selge, et eba-stabiilsust omandussuhetes ei saa lubada.

Arvestades seda, on mitmed majandusteadlased teinud ettepaneku anda likvideeritud kolhoosidevaheliste organisatsioonide varad teistele kolhoosidevahelistele koondistele nende põhi- ja käibevahendite täiendamiseks.² See ettepanek on leidnud ka tee praktikasse. Nimeft kolhoosidevahelise puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikirja on võetud säte, mille kohaselt likvideerimise puhul ei kuulu puhkekodu varad jagamisele liikmete vahel, vaid antakse Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldusel üle teistele asutustele, ettevõtetele või organisatsioonidele (p. 35). See on ainus tee, et tagada kolhoosidevahelise omanduse järjekindel areng üldrahvaliku omanduse suunas.

Kolmandaks ei sobi kaasomanduse kontseptsiooni rakendamine kolhoosidevaheliste organisatsioonide varade suhtes sellepärast, et sellega omistatakse liikmeskolhoosidele vara, millele neil ei ole

¹ Vt. М. И. Козырь, Актуальные проблемы колхозной собственности на современном этапе — «Советское государство и право», 1959, пр. 8, lk. 61; А. Пашков, О перспективах слияния двух форм социалистической собственности — «Вопросы экономики», 1960, пр. 5, lk. 36; Г. Добровольский, Правовое регулирование имущественных прав колхозов и колхозников — «Социалистическая законность», 1960, пр. 3, lk. 9; Л. Брагинский, Развитие межколхозных производственных связей — «Коммунист», 1959, пр. 17, lk. 21—22; Л. Андриенко, О развитии межколхозных производственно-экономических связей — «Экономика сельского хозяйства», 1959, пр. 4, lk. 38—40.

² Vt. Г. Котов, Развитие межколхозных производственных связей — «Вопросы экономики», 1959, пр. 8, lk. 44; П. Н. Першин, Неделимые фонды колхозов и пути сближения двух форм социалистической собственности — Развитие общественного хозяйства колхозов, Москва, 1960, lk. 22 jt.

mingisugust õigust. Võtame näiteks Valga kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni. 1960. aasta algul ulatus tal põhikirjafond 41 896,1 rublani, kusjuures sellest langes osamaksude arvele üksnes 11 500 rubla. Haapsalu kolhoosidevahelises ehituskontoris olid need näitajad vastavalt 17 720 ja 9 200 rubla ning Jõgeva rajooni kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis 21 053 ja 7 712 rubla.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide varad on kasvanud mitmekordseks tänu nende majanduslikule tegevusele. Kuidas saame siis selles olukorras tunnistada kolhoosidevaheliste organisatsioonide vara omanikeks kolhoose? Pealegi kui kõik see on saavutatud mitte kolhoosnikute, vaid palgatud tööjõudu kasutades. Kui kolhoosidevahelistest organisatsioonidest lahkumise või organisatsiooni tegevuse lõpetamise korral on kolhoosidel õigus osamaksule, siis ühelgi juhul pole neil seda organisatsiooni muudele varadele.

Vastasel korral võivad kolhoosidevahelise organisatsiooni varad ahvatleda kolhoose tema tegevust lõpetama. See pole mitte asjata kartus, sest Abja ja Elva rajooni kolhoosid tõstsidki juba üles küsimuse ehitusorganisatsiooni likvideerimise kohta, et sellega pääseda ajutistest rahalistest raskustest. Eriti meelitavana tundus likvideerimine sellepärast, et liikmeskolhoosid oleksid siis osamaksuna sissemakstud 1 000 rubla asemel tagasi saanud umbes 5 000 rubla.

Seega kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete edasise arengu huvid nõuavad põhimõttelise tähtsusega muudatuste ja täienduste tegemist kolhoosidevaheliste organisatsioonide krediteerimise ja järelejäanud varade jaotamise korras nende tegevuse lõpetamisel. See aga tähendab kaasomanduse kontseptsiooni lõplikku kõrvaleheitmist ning kolhoosidevaheliste organisatsioonide tunnistamist omandiõiguse subjektideks. See on paratamatu elu nõuete seisukohalt. Seda on tunnetanud kolhoosidevahelised organisatsioonid oma praktiliste kogemuste najal ning selles suunas toimub ka ühiskondlike suhete õigusliku reguleerimise areng, mille kõige kujumaks näiteks meie vabariigis on kolhoosidevahelise puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri.

Teistes liiduvabariikides on selles suhtes huvipakkuv Kiievi oblasti kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide nõukogu põhimäärus 1959. aastast, kus kõik laekunud vahendid, nii sisseastumiskui ka osamaksud, tunnistatakse nõukogule kuuluvaks.¹

Niisuguse lahenduse puhul võime täie õigusega ja põhjendatult konstateerida, et kolhoosidevahelistes organisatsioonides on vara ühistamise aste kõrgem kui kolhoosides ning kolhooslik omandus on astunud sammu edasi üldrahvalikule omandusele lähenemi-

¹ Vt. Развитие общественного хозяйства колхозов, Москва, 1960, lk. 22.

sel. Ühtlasi on siis võimalik lahendada nende kooperatiivsete koondiste omandiõiguse küsimus, kelle liikmeteks on kolhoosidevahelised organisatsioonid. Kaasomanduse kontseptsiooni järgi jõuaksime täieliku mõttetuseni, tunnistades selliste koondiste omanikeks kolhoosidevahelised organisatsioonid, s. o. organisatsioonid, kes sama kontseptsiooni kohaselt pole üldse omandiõiguse subjektid. Tegelikult saab siin ainsaks vastuvõetavaks seisukohaks olla see, et kõik kooperatiivsed koondised on neile omistatud vara täieõiguslikuks peremeheks.

Ent samas olgu tähendatud, et antud juhul on peetud silmas üksnes omandiõigussuhteid kolhoosidevahelistes organisatsioonides. Mis puutub aga kolhoosidevahelise koopereerimise teistesse põhivormidesse, siis on seal ka omandiõigussuhetel oma spetsiifilised jooned. Kui kaasomanduse kontseptsioon pole kohaldatav kolhoosidevaheliste organisatsioonide varade suhtes, siis ühise koostöö tulemusena kerkinud koolimajade, internaadihoonete, rahvamajade, velskripunktide ja teiste objektide puhul on see täiesti rakendatav ja vastab kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete arengule nimetatud vormides.

Kolhooside kui kaasomanike õiguste seisukohast on tähtis, mis sügusesse kaasomanduse liiki kuuluvad ühiselt ehitatud objektid. Nõukogude õigusele on tuntud kolm kaasomanduse põhiliiki: 1) kaasomandus mõttelistes osades; 2) ühisomandus, kus kaasomanike varaosa suurus on kindlaks määramata; 3) seltsi liikmete kaasomandus. Juriidilises kirjanduses kõneldakse harilikult kaasomandusest mõttelistes osades ja ühisomandusest¹, sest need on praktikas kõige rohkem levinud. Kuid see ei tähenda, et seltsi liikmete kaasomandus oleks nõukogude õigusele tundmatu. Seda reguleeritakse TsK vastavates paragrahvides.

Kuna koolimajade, internaadihoonete ja teiste sotsiaal-kultuuriliste objektide ehitamiseks sõlmivad kolhoosid seltsilepingu, siis ühise koostöö tulemusena valminud ehitused on seltsi liikmete kaasomanduseks. Kehtiv TsK seob küll selle kaasomanduse erikuju isikliku omandusega, ent vaatamata sellele võib seda kasutada ka ühe osa kolhoosidevahelise omanduse õiguslikul analüüsimisel. Muidugi tuleb siin arvestada erinevusi, mis tulenevad sellest, et ühel juhul on kaasomanikeks kodanikud, teisel juhul aga kolhoosid ning kõrvuti nendega riiklikud ettevõtted, asutused ja organisatsioonid. Kaasomanduse instituut seega avardeb ning muutub rikkamaks.

Kolhoosidevahelise koostöö puhul on vaja vahet teha ühelt poolt seltsi liikmete kaasomanduse ja teiselt poolt ühises kasutuses oleva vara vahel. See tuleneb sellest, et peale kaasomanduse osa hulka arvatava raha ja vara suunavad kolhoosid ehitus-

¹ Vt. И. В. Павлов и Л. Н. Баховкина, Право колхозной собственности в СССР, Москва, 1957, lk. 142.

objektile transpordivahendeid, ehitusmehhanisme ja seadmeid, mis kuuluvad neile, kuid ehitustööde käigus kasutatakse ühiselt. Pärast tööde lõpetamist tagastatakse need kolhoosidele.

Kõik kolhoosidevahelise koostööga seotud küsimused lahendatakse kaasomanike poolt. Kui mõnes küsimuses ei saavuta kolhoosid ühist seisukohta, siis lahendatakse see hääletamise teel. Igal kaasomanikul on õigus kontrollida tööde käiku ja kvaliteeti, tutvuda asjaajamisdokumentidega, jälgida vahendite sihipärast kasutamist selleks volitatud isikute poolt.

Kui ühiselt ehitatud sotsiaal-kultuurilised objektid on kolhooside kaasomanduseks, siis teisiti on lahendatud omandiõiguse suhete küsimus kolhoosidevaheliste fondide puhul. Kuna meil on ainult üks kolhoosidevaheline fond, nimelt kalurikolhooside reguleerimisfond, siis peatume ainult sellel.

Reguleerimisfondi iseloomustavaks jooneks on see, et siin on vara ühistamise aste veelgi suurem kui kolhoosidevahelistes organisatsioonides ja ühiselt rajatud koolimajade, internaadihoonete ja taiste ehituste puhul. Põhiline erinevus seisab selles, et reguleerimisfondi vahendite omanikuks on mitte kalurikolhoosid, vaid vabariigi kalurikolhooside süsteem tervikuna, kuhu kuulub 66 kolhoosi. Kalurikolhoosidel pole reguleerimisfondis mingisugust kindlaksmääratud osa ega ka kindlat osamaksu. See tuleneb reguleerimisfondi moodustamise ja täiendamise korrast. Sinna teevad kindlaksmääratud protsendi ulatuses eraldisi üksnes need kalurikolhoosid, kes saavad preemiat. Kuigi faktiliselt on kolhooside eraldised reguleerimisfondi erineva suurusega, on kõikide kalurikolhooside õigused ühesugused. Neile antakse laenu ja toetust võrdsel alusel.

Kõigest sellest nähtub, et kolhoosidevaheline omandus ei kujuta endast õiguslikult homogeenset tervikut, vaid sellele tuleb läheneda diferentseeritult. Samuti puudub ühtsus omandiõiguse subjektide osas. Olenevalt kolhoosidevahelise koostöö vormist võivad omandiõiguse subjektideks olla nii kolhoosidevahelised organisatsioonid, kolhoosid kui ka kolhooside süsteem tervikuna.

Kolhoosidevahelised organisatsioonid kui juriidilised isikud ja omandiõiguse subjektid. Kolhoosidevahelise organisatsiooni kui omandiõiguse subjekti mõiste on tihedasti seotud kahe teise mõistega: kolhoosidevahelise organisatsiooni kui majandava subjekti ja kui juriidilise isiku mõistega. Neist esimene iseloomustab kolhoosidevahelist organisatsiooni kui majanduslikku kategooriat, teine kui õiguslikku kategooriat.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide kui majandavate subjektide keskseks ülesandeks on oma liikmeskolhooside teenindamine ehitustööde teostamisel, põllutöömasinate remontimisel, alus- ja väetusturba tootmisel ning sotsiaal-kultuurilisel alal.

Kolhoosidevahelised organisatsioonid on majandavate sub-

jektidena sotsialistliku majandussüsteemi lahutamatuks koostisosaks. Oma majanduslike funktsioonide täitmiseks tuleb kolhoosidevahelistel organisatsioonidel astuda mitmesugustesse tsiviilõiguslikesse suhetesse nii oma liikmete, teiste kooperatiivsete koondiste, riiklike ettevõtete ja organisatsioonide kui ka kodanikega. Seoses sellega omistatakse kolhoosidevahelistele organisatsioonidele seaduses ettenähtud korras juriidilise isiku õigused.

Kolhoosidevahelisi organisatsioone, nagu kõiki teisigi juriidilisi isikuid, iseloomustab nende organisatsiooniline ühtsus ja terviklikkus, varaline eraldatus, iseseisev vastutus võetud kohustuste eest ja esinemine enda nimel. Tsiviilõiguslikus kirjanduses on tehtud viljatuid katseid anda neist tunnustest ühele või teisele määrav tähtsus, tegelikult aga on vaja kõigi nelja tunnuse üheaegne olemasolu, et anda edasi juriidilise isiku tüüpilised jooned. Tüüpiliste tunnuste olemasolu ei eita, vaid eeldab erinevusi eri liiki juriidiliste isikute organisatsioonilises struktuuris, varalise eraldatuse astme ja vastutuse osas.

Kolhoosidevahelistes organisatsioonides on varalise eraldatuse ja iseseisva materiaalse vastutuse printsiip järjekindlalt läbi viidud. See avaldub selles, et ehitusorganisatsioonidel, turbatootmise nõukogudel, kolhoosnikute puhkekodudel ja teistel kolhoosidevahelistel organisatsioonidel on iseseisev bilanss ning nad töötavad isemajandamise alusel.

Kolhoosidevahelistel organisatsioonidel ja nende liikmeks olevatel kolhoosidel on igaühel oma bilanss, kuhu kantakse nende varad. Sellega on tõmmatud kindlad piirjooned ühelt poolt kolhoosidevaheliste organisatsioonide ja teiselt poolt tema liikmete vara vahele. Vaatamata sellele, et kolhoosid võtavad osa kolhoosidevaheliste organisatsioonide tootmistehnilise baasi kujundamisest, ei seisa nende varad kolhooside bilansis.

Varaline eraldatus ja iseseisvus eeldab ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide iseseisvat varalist vastutust. Kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide, turbatootmise nõukogude ja Võnnu kolhoosidevahelise remonditöökoja põhimääruses on sõnaselgelt rõhutatud, et kolhoosidevahelised organisatsioonid vastutavad kõigi oma kohustuste eest varaga, millele kooskõlas kehtivate seadustega võib pöörata sissenõudmist.

Erandiks on siin vaid kolhoosidevahelised elektrijaamad. Vastavalt kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ning eksploatatsiooni korra põhimäärusele kannab elektrijaama nõukogu kohustuste eest vastutust mitte elektrijaam, vaid ehitusest osavõtvad kolhoosid, riiklikud ning kooperatiivsed ettevõtted ja organisatsioonid proportsionaalselt osamaksu suurusele, kuid mitte üle ehituskulude määra, mille võttis endale lepingu kohaselt iga kolhoos või mõni teine elektrijaama liige (p. 8). Z. S. Belja-

jeva peab seda elektriijaama liikmete lisavastutuseks,¹ kuid kuidas saab see olla lisavastutus, kui põhimäärus muud vastutust üldse ette ei näe. Elektriijaama liikmetele varalise vastutuse panemine tuleneb ilmselt kaasomanduse kontseptsioonist. Hiljem vastuvõetud põhimäärused tunnevad aga üksnes kolhoosidevaheliste organisatsioonide varalist vastutust.

Kuid samas on vaja vahet teha ühelt poolt iseseisva varalise vastutuse ja teiselt poolt kolhoosidevahelise organisatsiooni kahjumi katmise vahel. Need on oma õigusliku sisu poolest erinevad mõisted.² Kolhoosid ei kanna küll kolhoosidevaheliste organisatsioonide poolt võetud kohustuste eest varalist vastutust, kuid kahjumi katmisest võtavad nad siiski osa, kui kolhoosidevaheliste organisatsioonide laiendamise ja tugevdamise fondi vahenditest ei piisa. Kahjumi katmine toimub proportsionaalselt osamaksu suurusele, kusjuures tähtsaja määrab kindlaks kolhoosidevahelise organisatsiooni volinike koosolek.

Osavõttu kolhoosidevaheliste organisatsioonide kahjumite katmisest ei saa samastada kolhooside lisavastutusega. Lisavastutus kolhoosidevaheliste organisatsioonide, samuti nagu teistegi ettevõtete kohustuste eest on alati vastutus kreditoride ees. Kahjude katmise korral aga tekivad kolhoosidel kohustused mitte kreditoride, vaid kolhoosidevaheliste organisatsioonide ees.

Tingituna sellest, et teistes liiduvabariikides on moodustatud oblasti ja isegi vabariigi ulatuses kolhoosidevahelisi koondisi, kelle liikmeteks on kolhoosidevahelised organisatsioonid, nõuab varalise eraldatuse ja iseseisva varalise vastutuse printsiip selgepiirilist vahetegemist oblasti ja vabariigi koondiste ning nende liikmeks olevate kolhoosidevaheliste organisatsioonide vara vahel. Siin vajab lahendamist kaks põhilist küsimust: esiteks, kes on kolhoosidevaheliste organisatsioonide poolt oblasti ja vabariigi koondiste arvele kantud sisseastumise- ja osamaksude ning rahaliste eraldiste omanikuks, kas oblasti ja vabariigi koondised või siis nende liikmed, ja teiseks, kas oblasti ja vabariigi koondistel kui kõrgetel organisatsioonilistel lülidel on õigus käsutada oma liikmete — kolhoosidevaheliste organisatsioonide — vara või anda kohustuslikke juhendeid selles osas.

Nagu põhimääruste analüüs näitab, on Kiievi, Poltaava, Harkovi, Tšernigovi ja rea teiste oblastite ning Moldaavia NSV kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide vabariiklik nõukogu samasugune juriidiline isik ja omandiõiguse subjekt nagu on seda liikmeks olevad rajoonide kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid. Vahe seisab selles, et oblasti ja vabariigi koondiste liik-

¹ Vt. З. С. Беляева, Правовое положение межколхозных организаций, Москва, 1958, lk. 42.

² Vt. Д. М. Генкин, Законодательство о промысловой кооперации, Москва, 1930, lk. 174—175.

meteks on kolhoosidevahelised organisatsioonid, kolhoosidevaheliste organisatsioonide liikmeteks aga kolhoosid. Kuna oblasti ja vabariigi koondised on rajoonide kolhoosidevaheliste organisatsioonidega võrreldes kõrgemaks organisatsiooniliseks lüliks, siis on ka nende ülesanded mõnevõrra erinevad. Peale otsese tootmis-tegevuse juhivad nad rajoonide kolhoosidevaheliste organisatsioonide finantsmajanduslikku tegevust, vaatavad läbi nende tootmis- ja finantsplaanid, teostavad ehitustehnilist kontrolli, võtavad tarvitusele abinõusid ehitustööde mehhaniseerimiseks ja industrialiseerimiseks ehitusplatsidel.¹

Kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid, makstes sisseastumis- ja osamakse ning tehes eraldi oblasti ja vabariigi kolhoosidevaheliste ehitusnõukogudele, ei säilita neile enam omandiõigust; see läheb üle oblasti ja vabariigi koondistele. Seega on oblasti ja vabariigi kolhoosidevahelised ehitusnõukogud iseseisvad omandiõiguse subjektid, kelle fondidele ei saa vaadata kui kolhoosidevaheliste organisatsioonide kaasomandusele, mis on oblasti ja vabariigi kolhoosidevaheliste ehitusnõukogude haldamisel, vaid kui nende omandusele. Seda kinnitab ka asjaolu, et oblasti ja vabariigi koondiste vara käsutavad nad ise oma organite kaudu, mitte aga nende fondidesse eraldi teinud kolhoosidevahelised organisatsioonid.

Kuid oblasti ja vabariigi kolhoosidevahelised nõukogud omakorda, vaatamata sellele, et nad juhivad kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide finantsmajanduslikku tegevust, ei saa käsutada oma liikmete vara. Oblasti ja vabariigi koondistel on küll õigus anda rajoonide kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonidele kohustuslikke juhiseid tootmise planeerimise ja arvestuse organiseerimise alal, nõuda plaanide, bilansside ja aruannete esitamist ettenähtud tähtajal kehtestatud vormide kohaselt jne., kuid nad ei või anda kohustuslikke juhiseid kolhoosidevaheliste organisatsioonidele nende vara käsutamise alal. Seda teevad viimased ise. Majanduslike ülesannete täitmisel astuvad oblasti ja vabariigi kolhoosidevahelised ehitusnõukogud ja rajoonide kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid omavahel tsiviilõiguslikesse suhetesse.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide kui omandiõiguse subjektide õigused avalduvad kõige kujukamalt vara käsutamisel. Kaasomanduse kontseptsiooni pooldajad väidavad, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide poolt teostatav vara valdamine, kasutamine ja käsutamine kujutab endast selle vara operatiivset

¹ Положение о Молдавском республиканском Совете «Межколхозстрой»; Л. Ванденко, Межколхозное строительство на Черниговщине — «Советы депутатов трудящихся», 1959, nr. 8, lk. 40—42 jt.

haldamist,¹ kusjuures kolhoosidevahelise omanduse sellist käsutamist, mis toob endaga kaasa kogu objekti õigusliku seisundi muutmise, võivad teostada üksnes osanikkolhoosid.² Sellega püütakse tõmmata teatud paralleeljooni riiklike ettevõtetega, kes pole omandiõiguse subjektideks, kuid kelle ülesannetesse kuulub neile antud riiklike vahendite operatiivne haldamine.

Niisugusele järeldusele on jõutud põhiliselt sellepärast, et kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ja eksploatatsiooni korra põhimääruses on säte, mille kohaselt kolhoosidevahelisi elektrijaamu võib anda rendile üksnes kõigi kolhooside ja teiste kooperatiivsete organisatsioonide liikmete üldkoosoleku otsusel, samuti riiklike ettevõtete ja asutuste juhatajate otsusel, kes on elektrijaama liikmeteks (p. 41). Kuid siin tuleks arvestada ka seda, et kolhoosidevaheliste elektrijaamade põhimäärus oli esimeseks põhimääruseks, mis vastu võeti, ja seepärast oli raske ette näha kõiki kõige ratsionaalsemaid lahendusi. Hilisem kolhoosidevahelisi organisatsioone puudutav seadusandlus on aga läinud seda teed, et kõik kolhoosidevaheliste organisatsioonide omanduse valdamise, kasutamise ja käsutamisega seotud küsimused on antud kolhoosidevaheliste organisatsioonide kompetentsi.³ Üldiste järelduste tegemisel ei saa piirduda üksikute vananenud sätetega, vaid tuleb arvestada põhilisi arengutendentse. Areng aga toimub kolhoosidevaheliste organisatsioonide õiguste laiendamise suunas kolhoosidevahelise omanduse käsutamisel.⁴

Samuti ei pea paika paralleelide tõmbamine riiklike ettevõtete ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide õiguste vahel vara valdamisel, kasutamisel ja käsutamisel, sest siin on olulised erinevused. Esiteks, kui kolhoosidevahelised organisatsioonid valdavad ja kasutavad ise oma vara, siis riiklikud ettevõtted ja organisatsioonid valdavad ja kasutavad mitte oma, vaid riigile kuuluvat vara. Teiseks, kolhoosidevahelised organisatsioonid käsutavad kogu oma vara, nii põhi- kui ka käibevahendeid, kuid riiklikel ettevõtetel on üldreeglina õigus käsutada üksnes käibevahendeid vastavalt plaanilistele ülesannetele. Riiklike ettevõtete põhivahendeid käsutavad kõrgemalseisvad organid.

¹ Vt. З. С. Беляева, Правовое положение межколхозных организаций, Москва, 1958, lk. 45; М. И. Козырь, Объекты права колхозной собственности, Москва, 1956, lk. 204.

² Vt. И. В. Павлов и Л. Н. Баховкина, Право колхозной собственности в СССР, Москва, 1957, lk. 145.

³ Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 8. aprillil 1958 kinnitatud «Kolhoosidevahelise turbatootmise nõukogu tüüppõhimäärus» — «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 7, art. 77; Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 31. mail 1960 heaks kiidetud «Kolhoosidevahelise puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri» — «Eesti NSV Ministrite Nõukogu Määruste ja Korralduste Kogu», 1960, nr. 14, art. 47.

⁴ Vt. А. М. Каландадзе, Правовые формы хозяйственной деятельности колхозов, Москва, 1959, lk. 60.

Sellest nähtub, et kolhoosidevahelistele organisatsioonidele omistatud vara valdamise, kasutamise ja käsutamise õigus ei mahu kolhoosidevahelise omanduse operatiivse haldamise raamidesse, vaid on identne omanikele kuuluvate samasuguste õigustega. Olukorda ei muuda ka asjaolu, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosolek, kes lahendab valdava osa omanduse kasutamisega seotud küsimusi, koosneb kolhooside esindajatest, sest tähtis pole mitte see, kuidas üks või teine organ on kujundatud, vaid see, et volinike koosolek on kolhoosidevahelise organisatsiooni organ ja väljendab tema tahet.

§ 3. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektid ja fondid

Omandiõiguse objektid ja nende õiguslik klassifikatsioon. Nagu omandiõiguse objektideks üldse, nii on ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektideks asjad, esemed, materiaalsed väärtused, s. o. vara selle sõna laiemas tähenduses, kaasa arvatud rahalised vahendid.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektide ring on määratletav kahe asjaoluga. Esiteks sellega, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandus kuulub kooperatiivse omanduse hulka. Kuigi kolhoosidevahelistes organisatsioonides on vara ühiskonnastamise aste suurem kui kolhoosides ja nende omandus kujutab endast kolhoosliku omanduse enamarenenud liiki, ei tähenda see veel grupilisele omandusele iseloomulike joonte ületamist.¹

Kolhooslik-kooperatiivse omandiõiguse, sealhulgas kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektide kõige üldisema loetelu annab NSV Liidu ja Eesti NSV Konstitutsiooni § 7, mille kohaselt kooperatiivsete organisatsioonide ühiskondlikud ettevõtted koos nende elusa ja eluta inventariga, kooperatiivsete organisatsioonide poolt toodetud saadused, samuti nende ühiskondlikud ehitused moodustavad kooperatiivsete organisatsioonide ühiskondliku, sotsialistliku omanduse. Kui riikliku omandiõiguse

¹ Vt. Г. Котов, Развитие межколхозных производственных связей — «Вопросы экономики», 1959, nr. 8, lk. 40; М. И. Козырь, Актуальные проблемы колхозной собственности на современном этапе — «Советское государство и право», 1959, nr. 8, lk. 63; А. Пашков, О перспективах слияния двух форм социалистической собственности — «Вопросы экономики», 1960, nr. 5, lk. 36; М. Гуляев, О развитии межколхозных производственных связей — «Политическое самообразование», 1960, nr. 5, lk. 131—132; Н. Д. Колесов, К. И. Колесова, О развитии и сближении двух форм социалистической собственности — «Вопросы философии», 1960, nr. 1, lk. 18.

objektideks võivad olla eranditult kõik võimalikud objektid,¹ igasugune vara, millel on väärtus,² siis koöperatiivsete organisatsioonide omandiõiguse objektide ring on kitsam. Sinna ei kuulu need objektid, mis on riigi ainuomanduses.

Teiseks on kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektide ring piiritletud nende majandusliku tegevuse iseloomu ja sisuga, nende õigusvõimega, mis on kindlaks määratud põhimääruses. See on ka loomulik, sest igale kolhoosidevahelisele organisatsioonile on vaja üksnes niisuguseid omandiõiguse objekte, mis on tarvilikud temale pandud ülesannete täitmiseks.

Tähendab — üks osa varast ei saa olla kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektiks seetõttu, et see on Nõukogude riigi ainuomanduseks, ja teine osa sellepärast, et see pole kooskõlas nende õigusvõimega. See on omandiõiguse objektide piiritlemine eitavate tunnuste abil. Selleks aga, et saada süstemaatilist ülevaadet kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektidest, on vaja neid klassifitseerida.

Nagu klassifitseerimisel üldse, nii kerkib ka siin üles küsimus: millest lähtuda omandiõiguse objektide õiguslikul klassifitseerimisel, mida võtta klassifitseerimise aluseks?

Siin saab olla ainult üks vastus: omandiõiguse objektide teadusliku klassifitseerimise aluseks saavad olla ainult asjade majanduslikud tunnused, mis lõppkokkuvõttes määravad kindlaks ka nende õigusliku režiimi.³

Vaatamata sellele, et igal erinevat liiki kolhoosidevahelisel organisatsioonil on omandiõiguse objektid erinevad, võib neid nende majanduslike tunnuste alusel jagada kahte põhirühma: põhi- ja käibevahenditeks. Nende erinevus seisab selles, et põhivahendid, võttes korduvalt osa kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse protsessist ja säilitades oma naturaalvormi, kannavad neis asjastatud töö väljalastavale

¹ Vt. A. B. Карасс, Право государственной социалистической собственности, Москва, 1954, lk. 28.

² Vt. И. В. Павлов и Л. Н. Баховкина, Право колхозной собственности в СССР, Москва, 1957, lk. 25.

³ Prof. A. V. Karass märgib põhjendatult, et «Попытки построить классификацию объектов права собственности на чисто юридическом основании, в отрыве от экономики, неизбежно приводят к формализму и схоластике.

Юридическая научная классификация объектов права социалистической собственности может быть дана только на основе анализа экономической природы отдельных категорий вещей в социалистическом обществе в свете экономических законов социализма. Лишь на основе такого анализа может быть научно объяснено отнесение того или иного объекта права собственности к определенной категории вещей» (А. В. Карасс, Право государственной социалистической собственности, Москва, 1954, lk. 29—30).

toodangule või teenustele üle osade kaupa, vastavalt nende kulumisele. Seevastu aga käibevahendid kasutatakse majandamisel korraga ära ja nad lähevad tervenisti väljalastava toodangu või teenuste väärtuse koosseisu.

Selle jaotusega on seotud ka olulised õiguslikud erinevused. See avaldub esiteks selles, et põhi- ja käibevahenditel on erinev kujundamise, kasutamise ja käsutamise kord, teiseks selles, et põhivahenditele ei saa pöörata sissenõudmist, käibevahenditele aga saab, peale mõningate erandite.¹ Asjaolul, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahendid on kaitstud kreditoride sissenõudmistele vastu, on suur tähtsus. See tagab organisatsioonide normaalse tegevuse.

Kuigi kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahenditel tervikuna on ühised üldised majanduslikud ja õiguslikud tunnused, ei tähenda see seda, et kõigil **põhivahenditel** oleks täiesti ühesugune õiguslik režiim ja ühesugune tähtsus majanduslikus tegevuses. Siit tuleneb vajadus kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahendite edasiseks liigendamiseks.

Siin tuleb kõigepealt nimetada kolhoosidevaheliste organisatsioonide hooned ja ehitusi. Need jagunevad omakorda tootmishooneteks ja -ehitusteks ning kultuurilise, elutarbelise ja administratiivse otstarbega, s. o. mittetootmisalasteks hooneteks ja ehitusteks.

Teiseks kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahendite liigiks on töömasinad ja mehhanismid. Nende abil avaldavad töölised vahetult mõju tööobjektidele. Töömasinate ja mehhanismide või, nagu neid veel teisiti nimetatakse, tootmis-seadmete hulka kuuluvad niisugused töövahendid, mis on määratud materjalide vormi, omaduste või seisundi muutmiseks.

Kolmandaks kuulub kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahendite hulgas tähtis koht transpordivahenditele. Ainuüksi kolhoosidevahelistel ehitusorganisatsioonidel oli 1960. aastal 99 veoautot, 33 auto järelkäru, 9 sõiduautot ja 29 mootor-ratast üldise väärtusega 230 000 rubla, mis moodustab ligi 40% kogu põhivahendite väärtusest. Teistes kolhoosidevahelistes organisatsioonides on transpordivahendite osatähtsus põhivahendite hulgas tunduvalt väiksem.

Neljandaks kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahendite liigiks on jõuseadmed ja ülekandeseadmed. Jõuseadmete hulka kuuluvad kõik aurukatlad ja elektrigeneraatorid, mis toodavad soojus- ja elektrienergiat, ning elektri- ja sise-põlemismootorid, veeturbiinid ja tuulemootorid, mis muudavad mitmesuguseid energialiike mehaaniliseks energiaks, samuti muud

¹ Vt. «Перечень видов имущества, на которое не может быть обращено взыскание по исполнительным листам и приравненным к ним документам», утвержденный постановлением Совета Министров РСФСР от 28 июля 1947 — СП РСФСР, nr. 11, art. 33.

jõuseadmed. Ühekandseadeldised on niisugused seadeldised, mille abil toimub elektri-, mehaanilise ja soojusenergia ülekandmine jõumasinatele töomasinatele.

Viidaks arvatakse kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahendite hulka inventar. Siinjuures tuleb aga märkida seda, et arvestuspraktikas lülitatakse põhivahendite hulka ainult niisugune inventar, mille kasutamisaeg on pikem kui üks aasta. See seletub sellega, et nimelt aasta on võetud vahendite käibeaaja mõõduks. Inventari väärtus, mille kasutamisaeg on vähem kui üks aasta, arvestatakse üheskoos tööobjektidele tehtavate kulutustega ja ta kuulub käibevahenditesse. Põhivahendite koosseisu ei arvata riiklikes ettevõtetes kehtestatud korra eeskujul ka väheväärtuslikku inventari (kuni 50-rublase väärtusega). Oma otstarbe poolest peaks väheväärtuslik inventar kuuluma põhivahendite hulka, sest nende väärtus ei kandu toodangule ja teenustele üle korraga, vaid osade kaupa vastavalt kulumisele. Kuid arvestuse ja planeerimise lihtsustamise eesmärgil arvatakse kiiresti kuluv ning väheväärtuslik inventar käibevahendite hulka.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahendite struktuur ei ole kaugeltki ühesugune. See oleneb eelkõige majandusliku tegevuse iseloomust. Kui kolhoosidevaheliste elektrijaamade põhivahendite hulgas seisavad esikohal ehitused ja jõuseadmed, turbatootmise nõukogudes ehitused teede ja sildade näol, puhkekodus hooned ja inventar, siis kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides on keskne koht transpordivahenditel.

See on üldiseloomustus. Kuid samas võime leida küllaltki suuri erinevusi põhivahendite struktuuris ka ühte ja samasse liiki kuuluvates kolhoosidevahelistes organisatsioonides. Ehitusorganisatsioonide osas kajastab seda tabel 3.

Need erinevused kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide põhivahendite struktuuris on seletatavad sellega, et nende tootmistehniline baas on alles väljakujundamise staadiumis. Ühed organisatsioonid on selles osas kaugemale jõudnud, teised aga teevad alles esimesi samme. Transpordivahendite vajadus sõltub paljuski ka kohalikest tingimustest, sellest, kui kaugel asuvad ehitusobjektid, liiva- ja kruusakarjäärid ning ehitusmets. Samuti avaldavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide tootmisvahendite struktuurile suurt mõju tootmise organiseerimise vormid ja meetodid.

Samuti nagu põhivahendid, nii ei täida ka kõik kolhoosidevaheliste organisatsioonide **käibevahendid** täiesti ühesugust osa nende majanduslikus tegevuses. Ühine kõigile käibevahenditele on üksnes see, et nad võtavad tootmisprotsessist osa üks kord ja nad kasutatakse ära täielikult, kusjuures nende väärtus kandub terve nisti üle antud tootmistsüklis loodud uuele tootele.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide käibevahendite kujunemise põhilisteks allikateks on liikmete osamaksud, kasumist tehta-

Kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide põhivahendite struktuur 1960. aastal¹
(%-des põhivahendite väärtusest)

Ehitusorganisatsioonid	Hooned ja ehitused	Masinad ja mehha- nismid	Trans- pordi- vahendid	Seadmed ja inventar	Põhi- vahendeid kokku
Kõigis vabariigi kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides keskmiselt	33,9	16,7	39,9	9,5	100
Keila Kolhoosidevaheline Nõukogu	42,3	4,9	38,9	13,9	100
Viljandi Rajooni Kolhoosidevaheline Ehituskontor	54,7	16,6	26,0	2,8	100
Paide Rajooni Kolhoosidevaheline Ehituskontor	51,4	4,5	35,9	8,2	100
Saare Kolhooside Ehituskontor	91,6	2,5	5,9	—	100
Jõgeva Kolhooside Ehituskontor	0,7	12,1	60,2	27,0	100
Haapsalu Kolhoosidevaheline Ehituskontor	3,7	18,0	62,8	15,5	100

¹ Tabel on koostatud nimetatud kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide bilansiantmetel alusel seisuga 1. jaanuar 1960.

vad eraldised ja lepingulised avansid. Kui palju vahendeid läheb osamaksudest ja kasumist käibevahendite moodustamiseks ning täiendamiseks, otsustab iga kolhoosidevaheline organisatsioon ise, lähtudes oma plaanilistest ülesannetest. Mis puutub aga avanssidesse, siis määratakse nende suurus ja tasumise kord kindlaks lepingus. Ehitusorganisatsioonides on avansi suuruseks 15% aasta ehitustööde maksumusest, mille tellija peab 5 päeva jooksul pärast lepingule allakirjutamist ehitusorganisatsioonile üle kandma. Kolhoosidevahelistes turbatootmise nõukogudes on avansi määraks 30—40% aastas toodetava turbakoguse lepingulise maksumusest.

Tootmistööga tegelevate kolhoosidevaheliste organisatsioonide käibevahendid jagunevad tootmissfääris ja ringlussfääris olevateks käibevahenditeks. Käibevahendite sellise jaotamise vajadus seletub kolhoosidevaheliste organisatsioonide toodangu valmistamise ja realiseerimise iseärasustega kaubalis-rahaliste suhete tingimustes sotsialistlikus majanduses.

Tootmissfääris olevate käibevahendite hulka kuuluvad tootmisvarud, lõpetamata toodang ja pooltooted ning tulevaste perioodide kulud.

Pärast tootmistsükli lõppemist lähevad tootmisprotsessis kasutatavad tööobjektid tootmissfäärist valmistoodete näol üle ringlussfääri, kus nad realiseeritakse.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide ringluses olevate käibevahendite hulka kuuluvad: valmistooted, ostjatele lähetatud toodang, vahendid arveldustes ja rahalised vahendid.

Toodangule kuulub kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektide hulgas tähtis koht. Valdav osa kolhoosidevaheliste organisatsioonide toodangust on kaubatoodang. Ainult väike osa sellest jääb kolhoosidevaheliste organisatsioonide enda vajaduste rahuldamiseks ega saa kauba vormi.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide toodangu realiseerimisel on oma iseärasused.

Esiteks — kolhoosidevahelised organisatsioonid on kohustatud esimeses järjekorras realiseerima oma toodangu liikmesmajanditele, kelle teenindamiseks nad moodustati. Alles seejärel, kui liikmete vajadused toodangu osas on rahuldatud, võivad kolhoosidevahelised organisatsioonid anda oma toodangut teistele kolhoosidele, riiklikele asutustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele, samuti kodanikele.

Teiseks — kolhoosidevahelised organisatsioonid määravad sageli ise kindlaks realiseeritava toodangu hinna. Seetõttu võime ka kohata erinevusi kolhoosidevaheliste organisatsioonide poolt toodetud alus- ja väetusturba ning muude toodete hinnas.

Kolmandaks — kolhoosidevaheliste organisatsioonide toodangu realiseerimine toimub erinevates õiguslikes vormides. Vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodude abimajandite saaduste ning ehitusorganisatsioonide abiettevõtete toodangu realiseerimine toimub ostu-müügi lepingu alusel. Seevastu aga elektrijaamade poolt toodetud elektrienergia realiseerimine toimub elektrienergiaga varustamise lepingu alusel.¹

Toodangu realiseerimise protsess antud kolhoosidevahelise organisatsiooni käibevahendite ringluse seisukohalt seisab mitte ainult toodangu kui teatud tarbimisväärtuse valmistamises ja ostjale saatmises, vaid näeb ka ette, et toodangu vastav ekvivalent tuleb tagastada teatud rahasumma näol sellele organisatsioonile. Ostjale toodete üleandmiseta ja müüdud toodangu lõpliku tasumiseta ei ole kolhoosidevahelise organisatsiooni käibevahendite ringkäik täielikult lõpule viidud. See jõuab lõpule siis, kui tema arvele laekub realiseeritud toodangu eest saada olev rahasumma.

Rahale kui omandiõiguse objektile on iseloomulik see, et temal puudub ühtne õiguslik

¹ Lähemalt elektrienergiaga varustamise lepingu õigusliku loomuse kohta vt. С. М. Корнеев, Договор о снабжении электроэнергией между социалистическими организациями, Москва, 1956, lk. 92 jj.

režiim. Olenevalt sellest, missuguseks otstarbeks üks või teine rahasumma on ette nähtud, on ka kindlaks määratud tema õiguslik režiim.

Kuid oleks ebaõige teha siit järeldust, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektid jaguneksid üksnes põhi- ja käibevahenditeks. Kõrvuti selle jaotusega tunneb seadusandlus veel teist jaotust, nimelt kolhoosidevaheliste organisatsioonide vara jaotamist fondidesse. Vara jaotamine fondidesse on vajalik sellepärast, et detailsemalt määratleda kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektide üksikute liikide õiguslikku režiimi, mis kuuluvad põhi- ja käibevahendite koosseisu.

Fondid ja nende õiguslik režiim. Õiguslikust aspektist vaadatud kujutavad fondid endast kolhoosidevaheliste ettevõtete vara teatud osa, millel on põhimäärusega või volinike koosoleku otsusega ette nähtud kindel sihtotstarve, oma tekkimise täiendamise ja uuendamise allikad, samuti kindel kord nende kasutamiseks.

Kuigi vara jagunemine fondidesse on omane kõigile kooperatiivsetele koondistele, on erinevate kooperatsiooniliigi ettevõtete fondide süsteemis ja struktuuris oma erinevused.¹ See tuleneb iseärasustest nende majanduslikus tegevuses. Kuid erinevused fondide süsteemis ja struktuuris ei piirdu üksnes kooperatiivsete ettevõtete erinevate süsteemidega; neid esineb ka ühe ja sama süsteemi piirides erinevatel arenguetappidel.

Meie vabariigi kolhoosidevahelistes organisatsioonides on praegu enam-vähem ühesugune fondide süsteem ja struktuur. Kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides, elektrijaamades, turbatootmise nõukogudes, Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökodas ja puhkekodus «Narva-Jõesuu» on moodustatud põhikirja-fond, amortisatsioonifond, organisatsiooni laiendamise ja tugevdamise fond. Lisaks neile kolmele fondile on kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides moodustatud veel nn. ettevõttefond töotajate kultuuriliste ja elukondlike tingimuste parandamiseks ja tootmise täiustamiseks. Puhkekodus «Narva-Jõesuu» kannab see fond puhkekodufondi nimetust.

Mis puutub vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodudesse, siis nende tüüpõhimääruses ei ole ette nähtud, missugused fondid tuleb kodudes moodustada. Seal on vaid märgitud, et kodu käsutuses olevad vahendid jagunevad oma sihtotstarbalt kahte gruppi: a) vahendid kodu ekspluatatsiooniks ja b) vahendid hoolealuste ülalpidamiseks. Sisuliselt aga tähendab see seda, et vahendid kodu ekspluatatsiooniks kujutavad endast selliseid vahendeid, mis kuuluvad põhikirja-, amortisatsiooni- ja kodu

¹ Vt. A. И. Волков, Г. В. Иванов, Правовое положение колхозных фондов, Москва, 1957; Б. В. Ерофеев, Правовое регулирование организации и деятельности рыболовецких колхозов, Москва, 1959, lk. 123—139; F. V. Kazarin, Tarbijate kooperatiivi bilanss ja finantsplan, Tallinn, 1954, lk. 31—35.

laiendamise ning tugevdamise fondi. Need vahendid aga, mis on ette nähtud hoolealuste ülalpidamiseks, moodustavad iseseisva fondi.

Üldiselt vajab märkimist, et kõik need fondid, mis on fikseeritud kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüpõhimäärustes, tuleb moodustada igas organisatsioonis. Kuid peale selle võivad nad moodustada veel teisi fonde, mis on vajalikud majandusliku tegevuse huvides ja mis on valitsuse poolt lubatud. Seda rõhutadakse otseselt kolhoosidevahelise puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikirjas ja see kehtib kõigi teiste kolhoosidevaheliste organisatsioonide kohta.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide fondide hulgas kuulub keskne koht **põhikirjafondile**. Tema tähtsus seisab selles, et ta loob kindla materiaalse baasi kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse arendamiseks.

Praktikas nimetatakse põhikirjafondi sageli kolhoosidevaheliste organisatsioonide jagamatuks fondiks. Teatud paralleele saab siin ju tõmmata. Samuti nagu kolhooside jagamatu fond, nii kujundatakse ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhikirjafond kohe pärast nende moodustamist. Ühine on ka see, et nii jagamatu fond kui ka põhikirjafond hõlmab valdava osa majandi omandiõiguse objektidest. Ühistest tunnustest tuleb märkida veel seda, et jagamatu fond ja põhikirjafond kujutavad endast akumulatsioonifonde. Kui teised spetsiaalsed fondid kasutatakse majandusliku tegevuse protsessis ära, siis jagamatu fond ja põhikirjafond säilivad ning täienevad.

Kuid nende ühiste joonte kõrval on kolhooside jagamatu fondil ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhikirjafondil oma erinevused. Üheks erinevuseks on see, et peale põhivahendite kuuluvad põhikirjafondi koosseisu veel oma käibevahendid ja liikmete osamaksud, kuna aga kolhooside jagamatusse fondi neid vahendeid ei arvata, sest vastavalt uuele kontoplaanile moodustatakse kolhoosides iseseisev käibevahendite fond, kuhu kuuluvad seemnefond, söödafond, loomade üleskasvatamise ja nuumamise fond, eelseisvate kulude fond, lõpetamata tootmise kulutuste katmise fond ja kolhoosnikute avansseerimise fond.

Sellest asjaolust, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhikirjafondi kuuluvad käibevahendid ja ka kolhooside osamaksud, tuleneb teine oluline erinevus: ta ei ole jagamatu selles tähenduses kui kolhooside jagamatu fond. Jagamatu fondi vahendid ei kuulu tagastamisele liikmetele nende lahkumise korral kolhoosist. Jagamatu fondi vahendid ei tule jaotamisele kolhoosnikute vahel isegi sel korral, kui mõnesugustel põhjustel kolhoos likvideeritakse.

Seevastu aga kolhoosidevahelistes organisatsioonides kehtib kord, et kolhoosid, lahkudes kolhoosidevahelisest organisatsioonist,

saavad tagasi oma osamaksu, mille kohta peetakse arvestust põhikirjafondis. Uhtlasi näevad kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärused, välja arvatud puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri, ette, et pärast nende tegevuse lõpetamist järelejäanud põhi- ja käibevahendid jaotatakse liikmete vahel ära proportsionaalselt nende osamaksu suurusele.

Tähendab — kui kolhooside jagamatu fondi üks iseloomulikku jooni seisab selles, et tema vahendid ei vähene, vaid pidevalt suurenevad, siis kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhikirjafondi vahendid võivad väheneda, kuigi ka sellele fondile on omane üldtendents suurenemisele. Sellele aitab kaasa asjaolu, et samuti nagu kolhoosides, nii peetakse ka kolhoosidevahelistes organisatsioonides kinni põhimõttest, et põhivahendite realiseerimisest saadud summad lähevad uute põhivahendite muretsemiseks, s. o. lähevad uuesti tagasi põhikirjafondi.

Nagu nähtub, on kolhooside jagamatu fondi ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhikirjafondi õiguslikus režiimis rida erinevaid momente, mistõttu oleks ebaõige samastada põhikirjafondi jagamatu fondiga.

Teiseks kolhoosidevaheliste organisatsioonide fondiks põhikirjafondi kõrval on **amortisatsioonifond**. Selle fondi moodustamise vajadus on tingitud asjaolust, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhivahendite kasutamise protsessis toimub nende kulumine, nende väärtuse ülekandmine uuele produktile, mistõttu neid aeg-ajalt tuleb asendada.

Põhivahendite kulumise ulatus nende kasutamise protsessis oleneb ühelt poolt põhivahendite koormuse astmest ja teiselt poolt nende kvaliteedist. Need on põhivahendite kulumise kaks peamist tegurit. Kuid samas ei või unustada ka selliseid momente, nagu: kas seadmeid, mehhanisme ja masinaid kasutatakse statsionaarselt või mitte; missugune on tööliste kvalifikatsioon; millised on põhivahendite hoidmise ja kasutamise kord ning tingimused, sest ka neist sõltub põhivahendite kulumine.

Amortisatsioonifondi kujundamise ainsaks allikaks on amortisatsioonieraldised. Kolhoosidevahelistes organisatsioonides määratakse amortisatsioonieraldised kindlaks normide järgi, mis on kehtestatud analoogilistele riiklikele ettevõtetele ja organisatsioonidele.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide amortisatsioonifondi vahendid hoitakse NSV Liidu Riigipanga kohalikus osakonnas arvelduskontol ja neid kasutatakse kolhoosidevaheliste organisatsioonide poolt kapitaalvahetusteks ja kapitaalremondiks vastavalt kinnitatud eelarvele.

Kolmandaks kõigile kolhoosidevaheliste organisatsioonidele ühiseks fondiks on kolhoosidevaheliste organisatsioonide **laiendamise ja tugevdamise fond**. Nagu juba nimetusestki selgub, on

selle fondi põhiliseks eesmärgiks laiendatud taastootmise kindlustamine kolhoosidevahelistes organisatsioonides, nende majandusliku tegevuse laiendamine ja tugevdamine. Amortisatsioonifond seda ei taga, kuigi ka amortisatsioonieraldised sisaldavad endas laiendatud taastootmise elemente. Töövillakuse tõusu, seadmete ja ehitusmaterjalide hindade alandamise ning ehitustöödele tehtavate kulutuste vähenemise tõttu võib amortisatsioonifond kulunud põhivahendite uutega asendamise momendil osutada suuremaks kulunud põhivahendite väärtusest. Ühtlasi on uued töövahendid tavaliselt vanadest kõrgema jõudlusega.

Kuid sellest üksinda on vähe kolhoosidevaheliste organisatsioonide järjest kasvavate ülesannete edukaks täitmiseks. Sellepärast ongi kolhoosidevahelistes organisatsioonides kujundatud täiendav finantseerimise allikas laiendamise ja tugevdamise fondi näol.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide laiendamise ja tugevdamise fond moodustatakse nende kasumist iga-aastaste eraldiste arvel. Eraldiste suurus on kindlaks määratud kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimääruses.¹ Volinike koosoleku otsusega võib laiendamise ja tugevdamise fondi arvata ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide liikmeks astunud majandite osamaksud kas osaliselt või täielikult.

Laiendamise ja tugevdamise fondi vahendid hoitakse erikontol NSV Liidu Riigipanga kohalikus osakonnas. Vastavalt kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärustele võib neid vahendeid kasutada: a) kapitaalmahutusteks, tootmishoonete, elamute, kultuuri- ja teiste hoonete ehitamiseks, seadmete, masinate ja transportivahendite ostmiseks, teede rajamiseks ning heakorrastustööde läbiviimiseks; b) omade käibevahendite täiendamiseks ja c) kahjumite katmiseks. Harilikult kasutavad kolhoosidevahelised organisatsioonid valdava osa laiendamise ja tugevdamise fondi vahenditest tootmistehnilise baasi tugevdamiseks.

Laiendamise ja tugevdamise fondist võib eraldisi teha ainult olemasolevate summade arvel. Eraldiste tegemine sellest fondist oodatavate laekumiste arvel on keelatud.

Ühtlasi tuleb märkida seda, et laiendamise ja tugevdamise fond on kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhikirjafondikaasvu põhilisi allikaid, sest ehitused, mehhanismid, seadmed, masinad, materjalid ja muu vara, mis muretetakse laiendamise ja tugevdamise fondi vahendite arvel, kantakse üle põhikirjafondi.

Neljandana tuleb märkida **hoolealuste ülalpidamise fondi**. See fond on moodustatud üksnes vanade ja töövõimetute kolhoosnikute

¹ Lähemalt kolhoosidevaheliste organisatsioonide laiendamise ja tugevdamise fondi tehtavate eraldiste kohta vt. lk. 40 jj.

kodudes, kus on tõmmatud kindlad piirid ühelt poolt kolhooside osamaksude, mis lähevad kodu ekspluateerimiseks, ja teiselt poolt kolhooside perioodiliste eraldiste vahele, mis lähevad vanade ja invaliidide ülalpidamiseks.

Vahendeid hoolealuste ülalpidamise fondi eraldatakse kolhooside poolt vastavalt hooldamisele suunatud kolhoosnike arvule. Eraldiste suurus ja eraldamise kord määratakse kindlaks kodu ja kolhoosi vahel sõlmitud lepingus, kusjuures hoolealuste toitlustamisel ja riietusesemetega varustamisel võetakse aluseks riiklike üldtüüpi invaliididekodude normatiivid. Vastavalt kokkuleppele võib hoolealuste ülalpidamise fondi teha eraldi kas rahas või naturaalses vahendites.

Vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodudele laekunud sularaha hoitakse arvelduskontol NSV Liidu Riigipanga kohalikus osakonnas, kuna naturaalsed vahendid säilitatakse kodu laos. Neid vahendeid, mis on laekunud hoolealuste ülalpidamise fondi, võib kodu administratsioon kasutada üksnes selleks ettenähtud otstarbel, mitte aga kodu ekspluateerimiseks ja laiendamiseks, mis toimub osamaksude arvel.

Viiendaks kolhoosidevaheliste organisatsioonide fondiks, mida küll tüüpohimäärused ette ei näe, kuid mis leiavad siiski ehitusorganisatsioonides kujundamist, on **ettevõttefond** töötajate kultuuriliste ja elukondlike tingimuste parandamiseks ning tootmise täiustamiseks.

Ettevõttefondi kujundamise ja kasutamise korra on kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid määranud ise kindlaks vastavas põhikirjas, kusjuures on juhitud põhiliselt neist põhimõtetest, mis on omased riiklike tööstusettevõtete ettevõttefondidele.

Kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide ettevõttefond moodustatakse nõukogu ettepanekul volinike koosoleku otsuse alusel. Tema kujundamise ainsaks allikaks on ehitusorganisatsiooni kasum. Eraldisi ettevõttefondi tehakse volinike koosoleku otsusega aastabilansi kinnitamisel, kusjuures plaanilisest kasumist võib eraldada kuni 10% ja üleplaanilisest kasumist kuni 50%, kuid mitte rohkem kui 5% kogu aasta töötasufondist.

Vastavalt Elva, Valga, Rakvere ja teiste kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide poolt kinnitatud ettevõttefondi põhikirjale kasutatakse ettevõttefondi vahendeid järgmisteks üritusteks: a) uue tehnika rakendamiseks, seadmete moderniseerimiseks ja tootmise laiendamiseks — vähemalt 20% ettevõttefondi vahenditest; b) elamute, kultuuri- ja kommunaalobjektide ehitamiseks (peale kapitaal mahutuste) ning remontimiseks, samuti kultuuri- ja kommunaalasutuste sisustamiseks ning spordiinventari soetamiseks — vähemalt 40% ettevõttefondi vahenditest; c) individuaalseks premeerimiseks, töötajate kultuurialase ja olustikulise teenindamise parandamiseks, õppealasteks ekskursioonideks ja õppealasteks lähetusteks, tuusikute muretsemiseks ning töötajatele

ühikordse abi osutamiseks — kuni 40% ettevõttefondi vahenditest.

Ettevõttefondi vahendeid käsutab ehitusorganisatsiooninõukogu esimees vastavalt nõukogu poolt kinnitatud eelarvele, kusjuures tuusikute eraldamine ja abi osutamine töötajatele toimub ametiühingu kohaliku komitee ettepanekul.

Samuti nagu laiendamise ja tugevdamise fondist, nii võib ka ettevõttefondist teha kulutusi ainult olemasolevate summade arvel. Aasta lõpuks kasutamata jäänud summad kanduvad üle järgmisse aastasse ja nende kasutamine võetakse sisse ettevõttefondi aastaeelarvesse vastavalt kasutamata jäänud vahendite sihitusele.

Senised kogemused näitavad, et kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid on ettevõttefondi vahendite sihituse määramisel jäljendanud liialt riiklike ettevõtete ettevõttefondi põhimäärust, arvestamata ehitusorganisatsioonide iseärasusi. Uue tehnika juurutamiseks, seadmete moderniseerimiseks, tootmise laiendamiseks, elamute, kultuuri- ja kommunaalasutuste ehitamiseks ja sisustamiseks nähakse ette vähemalt 60% ettevõttefondi vahenditest, kuid tegelikult on nendeks otstarveteks kasutatud väike osa ettevõttefondi summadest, sest need kulutused kaetakse harilikult kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide laiendamise ja tugevdamise fondist. See on ka põhjendatud, sest pole otstarbekohane finantseerida ühtesid ja samu üritusi erinevatest fondidest.

Nagu andmetest Elva, Valga, Pärnu, Lihula ja Rakvere kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide kohta selgub, kasutatakse seal ettevõttefondi vahenditest keskmiselt 65% töötajate premeerimiseks, 18% mitmesuguste kultuuriliste ja spordiürituste finantseerimiseks, 6% ekskursioonide korraldamiseks, 6% töötajatele toetuste määramiseks, 5% tuusikute muretsemiseks ja muudeks üritusteks.

Et valdav osa ettevõttefondi vahenditest kasutatakse töötajate premeerimiseks, on seletatav sellega, et see on kolhoosidevahelistes organisatsioonides ainsaks töötajate premeerimise allikaks. Riiklikes ettevõtetes on sisse viidud sotsialistliku võistluse preemiad ja paljud teised premeerimise süsteemid, kuid kolhoosidevahelistele organisatsioonidele need ei laiene.

Sellepärast oleks otstarbekohasem moodustada ettevõttefondi asemel kaks spetsiaalset fondi — premeerimisfond ja kultuurifond, kusjuures kõik need kulutused, mis on seoses tootmise laiendamise ja seadmete moderniseerimisega ning ehitustegevusega, toimuksid laiendamise ja tugevdamise fondi vahendite arvel.

Peale nende fondide, mis juba nimetatud, dikteerivad vajadused veel kaadri ettevalmistamise fondi moodustamist. Seda sellepärast, et kolhoosidevahelised organisatsioonid, eriti aga ehitusorganisatsioonid ja turbatootmise nõukogud tun-

nevad suurt puudust spetsialistide järele. Meil on rida kolhoosidevahelisi organisatsioone, kus pole ühtki erialase ettevalmistusega inimest. Oleks ebaõige jääda siin lootma üksnes riigi abile. On vaja, et iga kolhoosidevaheline organisatsioon astuks ise samme kaadri ettevalmistamiseks ja töötajate kvalifikatsiooni tõstmiseks.

Süsteemaatiline töö kaadriga nõuab püsivat finantseerimise allikat. Selleks saab olla vaid vastav fond, mis paneb kindla majandusliku aluse kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtiva ning tootmisalase kaadri kvalifikatsiooni tõstmiseks ja eesrindlaste kogemuste laiaulatuslikuks levitamiseks ning juurutamiseks.

Järelikult nõuavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide ees seisvad ülesanded muudatuste tegemist fondide süsteemis ja struktuuris.

III PEATÜKK

KOLHOOSIDEVAHELISTE ORGANISATSIOONIDE JUHTIMISE ÕIGUSLIK KORRALDUS

§ 1. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimise õigusliku korralduse üldalused

Kooperatsioonidemokraatia. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide nagu kõigi teistegi kooperatiivsete ettevõtete juhtimise õigusliku korralduse iseärasus seisab selles, et nad on end ise haldavad organisatsioonid, nii et riigiorganid ei teosta nende suhtes mitte haldamisfunktsioone, vaid ainult nende tegevuse riikliku juhtimise funktsioone. See tuleneb sellest, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse aluseks on kooperatiivne omandus.

Olles vara peremeheks, organiseerivad kolhoosidevahelised organisatsioonid ka oma majapidamise juhtimist vastavalt kooperatsioonidemokraatia printsiibile, mis on kooperatiivsete ettevõtete juhtimise õigusliku korralduse aluseks.

Kooperatsioonidemokraatiat kui kooperatiivsete ettevõtete, sealhulgas ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimise õigusliku korralduse põhiprintsiipi iseloomustab kõigepealt see, et ta kindlustab kõigi liikmete osavõtu majandi kõige tähtsamate küsimuste arutamisest ja otsustamisest. Teiseks kooperatsioonidemokraatiat iseloomustavaks jooneks on, et kooperatiivsete ettevõtete organid on valitavad. Kolmandaks nõuab kooperatsioonidemokraatia, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide valitud organitel ja ametiisikutel oleksid tähtajalised volitused ja et nad kannaksid vastutust neid valinud organite ees. Neljandaks iseloomustab kooperatsioonidemokraatiat põhiliste juhtimisfunktsioonide kollegiaalne teostamine.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide organite süsteem. Kooperatsioonidemokraatia kõigi oma karaktersete tunnustega määrab põhijoontes kindlaks ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide organite süsteemi ja nende omavahelised suhted, kuid seda ainult põhijoontes, jättes ühtlasi võimalused mitmesugusteks variatsioonideks.

nideks kooperatsiooni erinevates lülides, aga samuti ühte ja samasse liiki kuuluvate ettevõtete vahel.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide süsteem on võrdlemisi lihtne. Organiks, mis kindlustab kõigi liikmete osavõtu kolhoosidevaheliste organisatsioonide tähtsamate küsimuste arutamisest ja otsustamisest, on volinike koosolek. Kolhoosidevahelises puhkekodus «Narva-Jõesuu» nimetatakse seda organit osanike koosolekuks, kuna aga vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes kannab ta kolhooside esindajate koosoleku nimetust.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide valdavas osas on teiseks juhtimisorganite süsteemi lüliks täidesaatvad organid, mis alluvad oma tegevuses volinike koosolekule. Kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides ning vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes kannavad täidesaatvad organid nõukogu nimetust, seevastu aga turbatootmise nõukogudes, Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas ja puhkekodus «Narva-Jõesuu» nimetatakse neid juhatuseks. Vaatamata erinevustele nimetuses on kõigile täidesaatvatele organitele ühine see, et nad on valitavad ja kollegiaalselt töötavad organid, kelle tegevust juhib kas esimees või juhataja.

Ent meie vabariigis on ka kolhoosidevahelisi organisatsioone, kus on mitte kaks, vaid ainult üks juhtimisorgan. Niisuguste organisatsioonide hulka kuuluvad elektrijaamad. Nende ainsaks kollegiaalseks juhtimisorganiks on nõukogu. Selle organi iseloomulikuks tunnuseks on see, et ta hõlmab koosseisu poolest kõiki liikmeid ja täidab kõiki neid funktsioone, mis teistes kolhoosidevahelistes organisatsioonides on pandud ühelt poolt volinike koosolekule ja teiselt poolt täidesaatvale organile.

Samas tekib aga küsimus: kumb lahendus on siis õigem ja otsustarbekohasem?

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide ülesehitustöö praktika näitab, et kuigi olemasoleval kujul esineb puudusi mõlema juhtimisorganite süsteemi puhul, tuleb tunnistada õnnestunumaks see lahendus, kus moodustatakse eraldi volinike koosolek ja täidesaatev organ.

Juhtimisorganite ühelülilise süsteemi üheks põhiliseks puuduseks on see, et ta ei võimalda väiksema tähtsusega küsimusi operatiivselt lahendada. Selleks et üht või teist küsimust otsustada, on vaja alati nõukogu kokku kutsuda. See ei ole aga igakord lihtne, sest kolhoosidevahelistes organisatsioonides, kellel on palju liikmeid, kujuneb nõukogu ka sel juhul, kui iga organisatsiooni liige on esindatud ühe volinikuga, küllaltki suureks, ja kvoorumi kokkusaamine muutub raskeks. Seda eriti siis, kui nõukogul tuleb sageli koos käia pisiküsimusi lahendamas.

Tegelikult aga on olukord selline, et nii kooperatsioonidemokraatia kui ka praktilise elu vajadused ei nõua seda, et kõik kolhoosidevaheliste organisatsioonide liikmed võtaksid vahetult osa

mis tahes küsimuste lahendamisest. See käib ainuüksi kõige tähtsamate ja kõige olulisemate küsimuste kohta. Peale selle on rida operatiivse iseloomuga vähem tähtsaid ülesandeid, mida võivad niisama edukalt lahendada väiksema koosseisuga täidesaatvad organid või koguni nõukogu esimees ainuisikuliselt. Sellepärast ongi Painküla ja mõnedes teistes vabariigi kolhoosidevahelistes elektrijaamades moodustatud peale nõukogu veel juhatus, olgugi et kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ning ekspluatatsiooni korra põhimäärus sellist organit ette ei näe.

See tähendab, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegeliku elu vajadused rajavad kehtivatest eeskirjadest hoolimata teed kahelülilisele juhtimisorganite süsteemile. Sedasama kinnitavad ka teiste liiduvabariikide kolhoosidevaheliste elektrijaamade kogemused.

Ühtlasi vajab märkimist asjaolu, et selguse ja täpsuse huvides oleks tarvis ühtsustada kolhoosidevaheliste organisatsioonide organite nimetust. Nagu juba eespool nägime, nimetatakse ühtedes organisatsioonides kõrgemat organit volinike koosolekuks, teistes — osanike koosolekuks, kolmandates — kolhooside esindajate koosolekuks. Sisuliselt on kõige õigem nimetada seda organit volinike koosolekuks, sest kolhooside poolt valitud inimesed kujutavad endast volinikke.

Põhjendamatu kirevus valitseb ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatvate organite nimetuste osas. Kord nimetatakse neid juhatuseks, kord nõukoguks. Siin võib tekkida isegi sisulisi arusaamatusi, sest ehitusorganisatsioonides ning vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes nimetatakse nõukoguks täidesaatvat organit, kes allub volinike koosolekule, samal ajal nimetatakse nõukoguks ka elektrijaamade ainsat kollegiaalset organit, kes täidab nii volinike koosoleku kui ka täidesaatva organi ülesandeid. Peale selle kannavad nõukogu nimetust ka kolhoosidevahelised turbatootmise ettevõtted.

On pikematagi selge, et sisult erinevaid nähtusi ei või siduda ühe nimetusega, samuti nagu ühesuguse sisuga nähtuste puhul ei ole õige kasutada erinevaid nimetusi. Kolhoosidevahelistes organisatsioonides oleksid need vastuolud kõrvaldatavad sel teel, et kõigile täidesaatvatele organitele antaks nimetus «juhatuse», nagu see on omane peaaegu kõigile teistele kooperatiivsetele ettevõtetele. Seevastu aga neid organeid, mis täidavad nii volinike koosoleku kui ka juhatuse funktsioone, võiks seni, kui kolhoosidevahelistes elektrijaamades pole üle mindud kahelülilisele juhtimisorganite süsteemile, nimetada endiselt nõukoguks. Siis on ka võimalik sisulisi erinevusi erinevate nimetustega tähistada.

Peale nimetatud organite tunnevad kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärused veel üht organit — revisjonikomisjoni. Sellele organile kuulub kolhoosidevaheliste organisatsioonide organite süsteemis eriline koht. Erinevalt volinike

koosolekust ja juhatusest ei täida revisjonikomisjon mitte kolhoosidevahelise organisatsiooni juhtimise funktsioone, vaid tema põhiliseks ülesandeks on kolhoosidevahelise organisatsiooni juhatuse ja ametiisikute kogu finantsilise ning majandusliku tegevuse kontrollimine. Tõsi küll, revideerimine ja kontroll kuuluvad haldusfunktsioonide hulka selle sõna laiemas tähenduses ning see tõttu täidavad ka revisjonikomisjonid teatud ülesandeid kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimisel. Kuid tingituna sellest, et nad täidavad vaid üht funktsiooni, millega sisustatakse ainult väike osa haldustegevuse mõistest, oleks ebaõige asetada revisjonikomisjon koos volinike koosoleku ja juhatusega kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimisorganite hulka. Seda ei tehta samadel kaalutlustel ka kolhoosides ja teistes kooperatiivsetes ettevõtetes.¹ Küll aga kuulub revisjonikomisjon kolhoosidevaheliste organisatsioonide organite üldisesse süsteemi.

Järelikult on kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimisorganite süsteem, mis piirdub elektrijaamades vaid ühe organiga ja hõlmab teistes organisatsioonides kaht organit, sisult kitsam mõiste kui kolhoosidevaheliste organisatsioonide organite süsteem, kuhu peale juhtimisorganite kuulub veel revisjonikomisjon kui majandisiline kontrollorgan.

§ 2. Volinike koosolek

Volinikud. Volinike koosolek on kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgemaks juhtimisorganiks. Erinevalt teistest kolhoosidevaheliste organisatsioonide organitest iseloomustab volinike koosolekut selle massilisus, sest ta haarab kõiki oma liikmeid.

Kuna kolhoosidel, sovhoosidel, riiklikel tööstusettevõtetel ja kooperatiivsetel organisatsioonidel, kes on kolhoosidevaheliste koondiste liikmeks, pole võimalik kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse juhtimisest kogu kollektiiviga osa võtta, siis teevad nad seda oma volinike kaudu.

Iga liikmesmajand on kolhoosidevahelises organisatsioonis võrdselt esindatud. Volinike arv sõltub kolhoosidevaheliste organisatsioonide liikmete arvust ja sellest, mitu volinikku iga liige valib või määrab.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärustes on esindusnormide küsimus lahendatud erinevalt. Ehitusorganisatsioonides on igast liikmesmajandist 3—4, vanade ja töövõimetute kodudes — kuni 3, turbatootmise nõukogudes — 2—3 ja Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas — 2 volinikku. Kolhoosidevahe-

¹ Vt. näit. И. В. Павлов, Правовые формы управления делами в колхозах, Москва, 1955, lk. 236—237.

liste elektriijaamade ja puhkekodu «Narva-Jõesuu» liikmed on igäüks esindatud ühe volinikuga.

Üldiselt kehtib kord, et kolhoosides ja teistes kooperatiivsetes ettevõtetes määratakse volinikud kindlaks üldkoosolekul valimiste teel. Seevastu aga riiklikes ja muudes ettevõtetes ning organisatsioonides nimetatakse volinikud juhataja poolt. Selles suhtes teeb erandi puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri, mis annab oma liikmetele, sealhulgas ka kolhoosidele, võimaluse kas valida või määrata volinikke. Õigem on muidugi see variant, kus volinikud valitakse. See tõstab volinike vastutust kogu kollektiivi ees. Vastasel korral on nad vastutavad ja aruandekohustuslikud üksnes neid määranud organi ees.

Volinike volitused on tähtajalised: nad valitakse või nimetatakse kaheks aastaks. Kaheaastane volituste tähtaeg tähendab seda, et selle aja möödudes on tarvis läbi viia volinike ümbervalimised või ümbernimetamine. Ent see ei garanteeri veel volinike kaheaastast tegevust volinike ülesannete täitmisel. Juhul, kui volinikud suhtuvad oma kohustustesse ükskõikselts, ei võta osa volinike koosolekutest ega õigusta seetõttu kolhoosnike usaldust, võidakse nad enne volituste lõppemist ära kutsuda ja uutega asendada.

Kõigil volinikel, vaatamata sellele, kellena nad kolhoosis töötavad, kas kolhoosi esimehena, juhatusel liikmena, brigadirina, farmijuhatajana või reakolhoosnikuna, on eranditult ühesugune õigus osa võtta volinike koosoleku päevakorras olevate küsimuste arutamisest ja otsustamisest. Ükski volinik pole seal õiguslikult eelistatumas olukorras kui teised.

Peale volinike võivad kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosolekust osa võtta veel Eesti NSV Ministrite Nõukogu Koondise «Eesti Põllumajandustehnika», rajooninõukogu täitevkomitee ja partei rajoonikomitee, NSV Liidu Riigipanga kohaliku osakonna ja teiste partei- ja nõukogude organite vastutavad töötajad.

Kõigil neil töötajatel, kes pole volinikud, kuid on õigustatud ja kohustatud osa võtma kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgema organi tööst, on ainult nõuandev hääleõigus. Vaatamata sellele, et partei- ja nõukogude organite vastutavatel töötajatel puudub otsustav hääleõigus, saavad nad oma autoriteetsete nõuannete ja soovitustega kaasa aidata volinike koosoleku töö taseme tõstmisele ning sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamisele kolhoosidevahelistes koondistes.

Sellest järeldub, et kommunistliku ülesehitustöö käesoleval etapil ei piirdu kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosolekust osavõtjate ring mitte üksnes liikmesmajandite poolt valitud või määratud volinikega, vaid on sellest tunduvalt laiem. Kuid volinike instituudi eriline tähtsus seisab selles, et ta annab otsustava hääleõiguse volinikele.

Volinike koosoleku liigid ja töökord. Kooperatiivsetes organisatsioonides, välja arvatud põllumajanduslikud artellid ja kalurikolhoosid, on tavaliseks nähtuseks, et liikmete üldkoosolekud ja volinike koosolekud liigitatakse kahte rühma: korralisteks ja erakorralisteks. Selline jaotus on omane ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide valdavale osale. Sõnaselgelt on see väljendatud puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikirjas (p. 10) ning kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ning ekspluatatsiooni korra põhimääruses (p. 16 «a»).

Korralisteks volinike koosolekuteks nimetatakse neid koosolekuid, mis kutsutakse kokku kolhoosidevahelise organisatsiooni juhatuse või nõukogu poolt põhimääruses ettenähtud tähtajal ja üldises korras. Korraliste volinike koosolekute arv kolhoosidevahelistes organisatsioonides on erinev. Vastavalt kehtivaile põhimäärustele kutsutakse puhkekodus «Narva-Jõesuu» volinike koosolek kokku üks kord kahe aasta jooksul, turbatootmise nõukogudes kaks korda aastas ning elektrijaamades ja Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas üks kord kvartalis, s. o. neli korda aastas.

Erakorralisi volinike koosolekuid iseloomustab see, et nad kutsutakse kokku erakordsete, pakiliste vajaduste tõttu väljaspool neid tähtaegu, mis on põhimäärustes ette nähtud. Erakorralistele volinike koosolekutele on sageli iseloomulik ka see, et nende kokkukutsumise initsiatiiv tuleb väljastpoolt. Põhimäärustes ei ole küll antud ammendavat vastust küsimusele, kellel on õigus nõuda kolhoosidevaheliste organisatsioonide erakorraliste volinike koosolekute kokkukutsumist, kuid ei tohiks olla kahtlust, et selline õigus kuulub kõigepealt volinikele endile. Elektrijaamade põhimääruse ja puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikirja kohaselt on juhatuse kohustatud volinike koosoleku kokku kutsuma siis, kui seda nõuab vähemalt $\frac{1}{3}$ volinike üldarvust.

Teiseks võivad erakorraliste volinike koosolekute kokkukutsumist nõuda kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaattavad organid. See tuleb muidugi kõne alla üksnes nendes kolhoosidevahelistes organisatsioonides, kus volinike koosoleku kokkukutsumine on pandud mitte juhatusele, vaid selle esimehele, sest muidu tekiks ebaloogilisus: juhatuse nõuaks iseendalt volinike koosoleku kokkukutsumist. Küll aga võib juhatuse volinike koosolekut omal initsiatiivil kokku kutsuda, sest mõisted «nõuda volinike koosoleku kokkukutsumist» ja «kutsuda kokku volinike koosolek omal initsiatiivil» ei ole sisult ühesuguse tähendusega.

Kolmandaks, analoogiliselt kõigi teiste kooperatiivsete ettevõtetega on ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonidel õigus nõuda volinike koosoleku kokkukutsumist. Sellise õiguse omistamine revisjonikomisjonile on hädavajalik, sest revideerimise ja kontrollimise käigus võivad ilmnedagi puudused ning kerkida üles probleemid, mida ei saa kõrvaldada ega lahendada ilma kõrgema organita. Sageli on need

pakilise iseloomuga küsimused ja neid ei saa edasi lükata kuni korralise koosoleku kokkukutsumiseni.

Neljandaks võivad kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosoleku kokkukutsumist nõuda partei- ja nõukogude organid, samuti kõrgema astme kolhoosidevaheline organisatsioon. See tuleneb sellest, et neile on pandud kolhoosidevaheliste organisatsioonide parteilise ja riikliku juhtimise, samuti süsteemisese juhtimise ülesanded.

Kuid mitte kõigis kolhoosidevahelistes organisatsioonides ei saa volinike koosolekuid liigitada korralisteks ja erakorralisteks. See käib kõigepealt ehitusorganisatsioonide ning vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodude kohta. Ja seda põhjusel, et nende organisatsioonide tüüpõhimäärustes ja põhimäärustes ei nähta ette volinike koosolekute kokkukutsumise kindlaid tähtaegu.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimistöö kogemused kinnitavad, et volinike koosolekute liigitamisel korralisteks ja erakorralisteks puudub ka eriline praktiline vajadus. Kuid õigeks ei saa pidada samuti seda, et põhimäärustes ei määrata üldse kindlaks volinike koosoleku kokkukutsumise tähtaegu. See nõrgendab kolhoosidevaheliste organisatsioonide tähelepanu volinike koosoleku vastu ning ehitusorganisatsioonide praktika kinnitab veenvalt, et iga aastaga väheneb volinike koosolekute arv. Kui 1957. aastal tuli iga kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni kohta keskmiselt 3,5 ja 1958. aastal 2,8 volinike koosolekut, siis 1959. aastal langes see arv juba 2,3-le ja 1960. aastal 1,9-le.

Selleks, et tagada ka ehitusorganisatsioonides ning vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodudes volinike koosolekute regulaarne kokkukutsumine, oleks otstarbekohane määrata nende põhimäärustes kindlaks mitte korraliste koosolekute arv, vaid nende kokkukutsumise miinimumnorm. Seda sellepärast, et kõneldes korralistest volinike koosolekutest tekib mulje, nagu poleks sagedasem koosolekute läbiviimine soovitav ja kõik vajalikud küsimused tuleks võimaluste piirides just nendel koosolekutel lahendada. Miinimumnormi kehtestamine aga annab kindla vastuse küsimusele, mitu volinike koosolekut tuleb obligatoorselt läbi viia, et säilitada tema juhtiv seisund teiste organite suhtes. Kui tegeliku elu vajadused nõuavad, võib volinike koosolekuid kutsuda kokku sagedamini miinimumnormis ettenähtust. Volinike koosolekute kokkukutsumise miinimumnormiks võiks ehitusorganisatsioonides ja vanade ning töövõimetute kolhoosnike kodudes olla 2 korda aastas. Kogemused kinnitavad, et volinike koosolekute kokkukutsumine nende normide kohaselt tagab põhimäärustes fikseeritud küsimuste lahendamise. See on miinimumnormide kehtestamisel peamine.

Seoses sellega, et vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodudes, puhkekodus «Narva-Jõesuu», turbatootmise nõukogudes, Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas ja mitmes ehitusorga-

nisatsioonis valitakse juhatus ja revisjonikomisjon volinike koosoleku poolt ja et nad on temale aruandekohustuslikud, võime volinike koosolekud jaotada kahte kategooriasse: harilikeks koosolekuteks ja aruande-valimiskoosolekuteks. Sel liigitusel on suurem majanduslik-poliitiline ja õiguslik tähendus kui koosolekute jaotamisel koöralisteks ning erakorralisteks. See seisab selles, et kui harilik volinike koosolek kujutab endast organit, kes vahetult täidab majanduse juhtimise funktsioone, lahendades kolhoosidevaheliste organisatsioonide majanduslikke ja tootmisalaseid küsimusi, siis aruande-valimiskoosolek arutab ja hindab seevastu kolhoosidevahelise organisatsiooni valitud organite tööd, valib juhatuse ja mõnikord ka juhatuse esimehe, revisjonikomisjoni ning volinikud kõrgema astme organisatsioonidesse ning annab neile juhiseid edaspidiseks tööks.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatvad organid annavad küll volinike koosolekule aru majanduslikust tööst, kuid puuduseks on see, et nende tegevusele ei anta hinnangut. See aga on täidesaatvate organite vastutustunde tõstmise huvides vajalik. Et seda seni tehtud pole, on paljuski seletatav sellega, et aruandekoosolekud ei ole kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimistöö praktikasse selliselt juurdunud nagu kolhoosides.

Pole kahtlust, et volinike koosolekute liigitamine harilikeks koosolekuteks ja aruande-valimiskoosolekuteks aitab kaasa aruandluse paremaks korraldamiseks kolhoosidevahelistes organisatsioonides. Pealegi on olemas kõik perspektiivid selleks, et see jaotus kujuneb kõiki kolhoosidevahelisi organisatsioone hõlmavaks.

Mis puutub nii harilike kui ka aruande-valimiskoosolekute ettevalmistamisse ja kokkukutsumisse, siis on see kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhatuse ülesandeks. Erandiks on siin vaid elektrijaamad, kus nõukogu istungid kutsub kokku nõukogu esimees. See tuleneb sellest, et nõukogu on elektrijaamade ain-saks kollegiaalseks juhtimisorganiks, kes täidab nii volinike koosoleku kui ka juhatuse ülesandeid ning kelle eesotsas seisab esimees.

Volinike koosoleku kokkukutsumise kord on täpselt reguleerimata. Ainult puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri näeb ette, et volinike koosoleku ajast, kohast ja päevakorrast teatatakse volinikele 2 nädalat enne koosolekut. Teistes kolhoosidevahelistes organisatsioonides on tavaks, et koosolekust teatatakse volinikele umbes nädal aega enne selle toimumist. See on küllaldane koosolekuks vajalike ettevalmistuste tegemiseks.

Üheks tähtsaks volinike koosolekule eelnevaks tööks on ka koosolekust osavõtjate registreerimine. Selle õiguslik tähendus seisab selles, et ta on aluseks volinike koosoleku otsustusvõimelisuse küsimuse väljaselgitamisel.

Kvoorumi küsimus on eri liiki kolhoosidevahelistes organi-

satsioonides erinevalt lahendatud. Puhkekodus «Narva-Jõesuu» loetakse volinike koosolek otsustusvõimeliseks, kui sellest võtab osa vähemalt $\frac{2}{3}$ volinike üldarvust. Kolhoosidevaheliste turbatootmise nõukogude tüüpühimääruses ja Võnnu kolhoosidevahelise remonditöökoja põhimääruses pole küll otseselt märgitud, kui suur peab olema koosolekust osavõtivate volinike arv, kuid viitest sellele, et volinike koosolekute otsused loetakse vastuvõetuks, kui vähemalt 50% volinikest on nendega nõus, võib järeldada, et kvoorumid moodustavad pooled volinikest. Ehitusorganisatsioonides on aga nõudeks, et vähemalt $\frac{3}{4}$ volinikest oleks kohal. Siis on arvestatud, et otsused võetakse vastu ühel häälel. Praktiliselt peab aga volinike osavõtt koosolekust olema veelgi suurem, sest tuleb arvestada ka võimalikke vastuhäälid.

Kuigi kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosolekute tegevuse õiguslik reguleerimine peab kaasa aitama volinike võimalikult laialdasele lülitamisele juhtimistöösse, on vaja kvooruminormi kehtestamisel arvestada ka seda, et on objektiivseid põhjusi, nagu haigus, ametialane lähetus ja teised, mis ei võimalda volinikel koosolekust osa võtta.

Kuna kvoorumid kokkusaamine on seda raskem, mida suurem on kolhoosidevaheline organisatsioon oma liikmeskonna poolest, siis on Elva ja mõned teised suuremad kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid vähendanud kvooruminormi pooleni volinike üldarvust. Vaatamata sellele, et niisuguste paranduste tegemine kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärustesse on vastuolus kehtiva tüüpühimäärusega, on need tingitud tegeliku elu vajadustest ja seetõttu tuleks seda arvestada ka tüüpühimääruses. Sellega kaasneks ühtlasi kvooruminormi ühtsustamine, sest põllumajanduslikes artellides, kalurikolhoosides ja teistes koöperatiivsetes ettevõtetes nõutakse üldreeglina vähemalt poolte liikmete kohalolekut, et võtta vastu otsuseid, millel on õiguslik jõud.

Valdav osa küsimusi, mis kuuluvad volinike koosoleku pädevusse, on küll lahendatavad koosseisus, kuhu kuulub pool volinike arvust, kuid samas on ka küsimusi, mille otsustamisest peaks osa võtma rohkem volinikke. Niisuguste küsimuste hulka kuuluvad kolhoosidevahelise organisatsiooni põhimääruse muutmine, juhatuse ja revisjonikomisjoni valimine, aastaaruande ning tootmis- ja finantsplaani kinnitamine, samuti kolhoosidevahelise organisatsiooni likvideerimise otsustamine. Siin võiks kasutada kolhoosidevaheliste elektrijaamade eeskujul, kus nõukogu esimehe valimiseks, elektrijaama kapitaalehitustööde lepingu projekti, aastaaruande ning tootmis- ja finantsplaani läbivaatamiseks on vajalik, et nõukogu istungist võtaks osa vähemalt $\frac{2}{3}$ volinike üldarvust, s. o. nõutakse kvalifitseeritud kvoorumid olemasolu. Kõik teised elektrijaama nõukogu kompetentsi kuuluvad küsimused arutatakse läbi ja otsustatakse nõukogu istungil, millest võtavad osa vähemalt pooled nõukogu liikmetest.

Volinike koosoleku avab tavaliselt juhatuse esimees või tema asetäitja. Kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide tüüpõhimääruses on huvitavaks momendiks see, et juhul, kui volinike koosolek kutsutakse kokku volinike, revisjoni-komisjoni või partei- ja nõukogude organite nõudmisel, siis avab selle nende esindaja (p. 9), kes oma sissejuhatavas sõnavõtus informeerib volinikke neist motiividest, millest oli tingitud koosoleku kokkukutsumine. See on kõigiti vajalik ja sellepärast oleks soovitatav, et seda praktiseeritaks peale ehitusorganisatsioonide ka teistes kolhoosidevahelistes koondistes.

Pärast koosoleku avamist toimub volinike koosoleku tegevust juhtivate organite valimine, välja arvatud elektrijaamad, kus nõukogu istungeid juhatab nõukogu esimees. Meie vabariigis on saanud tavaks, et liikmete ja volinike arvu poolest väiksemates kolhoosidevahelistes organisatsioonides valitakse koosoleku juhataja ja protokollija, kus aga volinike arv on suurem, seal valitakse presiidium.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosoleku tegevuse aluseks olevad põhiprintsiibid, nagu kõigi liikmesmajandite võrdne esindatus ja volinike võrdõiguslikkus, volinike võimalikult laialdane kaasatõmbamine küsimuste arutamisse ja lahendamisse, kriitika ja enesekriitika ulatuslik arendamine ning otsuste vastuvõtmine enamuse tahte väljaselgitamise teel, samuti volinike koosoleku töökord kinnitavad seda, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosolek kujutab endast sügavalt demokraatlikku juhtimisorganit. Sellele organile on pandud ka laialdased ülesanded.

Volinike koosoleku kompetents. Nagu kõigi teiste kooperatiivsete ettevõtete, nii on ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide kompetents kahesugune: üldkompetents ja ainukompetents. Volinike koosolek kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgema juhtimisorganina evib õigust lahendada antud organisatsiooni mis tahes küsimust. See moodustab tema üldkompetentsi.

Kuna aga volinike koosolekul, mis on perioodiliselt koos käiv organ, pole võimalik ega otstarbekohanegi kõiki küsimusi arutada, siis on kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüpõhimäärustes ja põhimäärustes määratud kindlaks see küsimuste ring, mida ei või otsustada ükski teine organ peale volinike koosoleku. Need küsimused moodustavad volinike koosoleku ainukompetentsi.

Ainukompetentsil on printsiipaalne õiguslik tähendus, mis seab esiteks selles, et sellega tagatakse volinike osavõtt kolhoosidevahelise organisatsiooni kõige tähtsamate küsimuste otsustamisest, mis tuleneb otseselt kooperatsioonidemokraatia printsiibist; teiseks selles, et kõik otsused, mis võetakse vastu, rikkudes ainukompetentsi, on kehtetud; kolmandaks selles, et ainukompetentsi

kehtestamine ei piira vähemalgi määral volinike koosoleku üldkompetentsi, küll aga loob aluse volinike koosoleku ja juhatuse pädevuse piiritlemiseks, millel on mitte üksnes teoreetiline, vaid ka suur praktiline tähtsus.

Millised küsimused kuuluvad siis kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosoleku ainukompetentsi?

Siia kuuluvad kõigepealt need küsimused, mis on seotud kolhoosidevahelise organisatsiooni moodustamise ja töölerakendamisega. Volinike koosolek kinnitab kolhoosidevahelise organisatsiooni põhimääruse ning määrab kindlaks liikmesmajandite osamaksu suuruse. Puhkekodus «Narva-Jõesuu», kus leiab rakendamist sisseastumismaksude instituut, määrab volinike koosolek kindlaks ka liikmete sisseastumismaksu suuruse ja selle tasumise tähtaja ning korra.

Peale selle valib volinike koosolek turbatootmise nõukogudes, vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes, puhkekodus «Narva-Jõesuu» ja Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas juhatuse ning revisjonikomisjoni ning kuulab nende tööaruandeid.

Teiseks lahendab volinike koosolek kolhoosidevaheliste organisatsioonide tähtsamad isikulise koosseisu probleemid. Kolhoosidevahelised organisatsioonid ei ole suletud organisatsioonid, kuhu kuuluvad väljavalitud liikmed. Sinna võivad astuda kõik need kolhoosid, kes avaldavad selleks soovi. Uute liikmete vastuvõtmine toimub volinike koosoleku otsusel.

Kolmandaks kuuluvad volinike koosoleku ainupädevusse kõik tähtsamad kolhoosidevahelise organisatsiooni majandusliku tegevuse põlvküsimused. Põhimäärustes seisavad siin esiplaanil tootmis- ja finantsplaanid, aastaaruande, administratiiv- ja majanduskulude eelarve ning bilansi kinnitamine. Ühtlasi otsustab volinike koosolek uute abiettevõtete ja abimajandite rajamise küsimuse.

Neljandaks tuleb volinike koosolekul lahendada rida tootmis- ja tööalaseid küsimusi. Ta määrab kindlaks kolhoosidevahelises organisatsioonis rakendatavad sisekorra eeskirjad, töönormid ja -hinded, töö tasustamise korra, premiaallisatasude süsteemi ning lahendab töövaideid, mis on seotud töönormide ja -hinnete kehtestamisega.

Viiendaks teostab volinike koosolek kolhoosidevahelise organisatsiooni omanduse kasutamist. Sellega tegeleb ka juhatuse täidesaateva organina, kuid volinike koosoleku ainukompetentsi on antud kõige tähtsamad funktsioonid sellel alal.

Ainult volinike koosolek, käsutades kolhoosidevahelise organisatsiooni omandust, võib kindlaks määrata selle sihtotstarbe, milleks võib kasutada teatud vara, toodangut ja rahalisi vahendeid. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide vara kasutamise sihtotstarbe kindlaksmääramine peab toimuma ranges vastavuses

nende põhimäärusega ja see leiab aset mitmesuguste fondide suuruse määratlemise teel.

Sel juhul, kui fondi suurus ei ole põhimääruses täpselt fikseeritud või kui on antud üksnes piirnormid, kuulub fondi konkreetse suuruse kindlaksmääramine volinike koosoleku ülesannetesse. Nende fondide moodustamine, mis ei ole tüüpõhimääruses ette nähtud, toimub samuti volinike koosoleku otsusel. Ühtlasi määrab ta kindlaks fondide kasutamise korra.

Peale vara sihtotstarbe määratlemise otsustab volinike koosolek ka uute põhivahendite ostmise ning kolhoosidevahelise organisatsiooni vara realiseerimise küsimuse.

Kuuendaks kuuluvad volinike koosoleku ainukompetentsi sellised küsimused, nagu kolhoosidevahelise organisatsiooni administratiiv- ja majanduspersonali, samuti teenindava personali koosseisu kindlaksmääramine ning töötasu määrade kinnitamine, päevaraha suuruse määramine volinikele ja revisjonikomisjoni liikmetele ametialaste ülesannete täitmise ajaks ning distsiplinaarkaristuste määramine.

Volinike koosolek kolhoosidevahelise organisatsiooni kõrgema organina võib määrata distsiplinaarkaristusi kõigile organisatsiooni ametiisikutele. Kuid tegelikult määrab ta distsiplinaarkaristusi mitte kõigile, vaid üksnes otseselt volinike koosolekule alluvatele ametiisikutele.

Seitsmendaks on volinike koosolek ainsana kompetentne otsustama kolhoosidevahelise organisatsiooni likvideerimise ja teisega ühinemise küsimust. Erandiks on siin vaid Võnnu kolhoosidevaheline remonditöökoda, kelle põhimäärus näeb ette, et remonditöökoja likvideerimine toimub liikmesmajandite üldkoosoleku otsusel. Seda lahendust ei saa pidada õigeks, sest kolhoosid võivad küll vastu võtta otsuse kolhoosidevahelisest organisatsioonist lahkumise, mitte aga selle likvideerimise kohta. Samuti nagu kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamine, nii ka nende likvideerimine kuulub volinike koosoleku pädevusse. Kolhoosidevahelised organisatsioonid on iseseisvad juriidilised isikud, kelle likvideerimise küsimuse lahendavad nad ise. Kolhoosnikute üldkoosolek on kolhoosi organ ning tema pole kompetentne langetama otsust teise juriidilise isiku likvideerimise kohta.

Nagu selgub, on volinike koosoleku ainukompetentsi kuuluvate küsimuste ring kõigis kolhoosidevahelistes organisatsioonides enam-vähem ühesugune, välja arvatud üksikud erandid. Nad lahendavad kõik tähtsamad kolhoosidevaheliste organisatsioonide ülesehitustöö küsimused ja kannavad seetõttu õigustatult kõrgema organi nimetust.

Vastavalt kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärustele toimub otsuste vastuvõtmine volinike koosolekul hääletenämusega lahtisel hääletamisel.

Otsuste vastuvõtmine võib toimuda kas liht- või kvalifitseeritud häälteenamusega. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosolekute praktika tunneb mõlemat moodust. Elektrijaamades ning vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes võtab küll volinike koosolek kõik otsused tema pädevusse puutuvates küsimustes vastu lihthäälteenamusega, kuid puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri näeb ühes küsimuses, nimelt puhkekodu likvideerimise küsimuse otsustamisel, ette kvalifitseeritud häälteenamuse nõude. Puhkekodu likvideerimise otsus loetakse vastuvõetuks siis, kui selle poolt on hääletanud vähemalt $\frac{2}{3}$ volinike üldarvust.

Mis puutub aga kolhoosidevahelistesse ehitusorganisatsioonidesse ja ehitusmaterjalide tootmise ettevõtetesse, siis tunneb nende tüüpõhimäärus otsuste vastuvõtmisel ainult kvalifitseeritud häälteenamust. Kõik volinike koosoleku otsused loetakse seal vastuvõetuks üksnes siis, kui nende poolt on vähemalt $\frac{3}{4}$ volinike üldarvust.

Siinjuures tuleb juhtida tähelepanu sellele, et kvalifitseeritud häälteenamuse väljaselgitamise aluseks on mitte koosolekust osavõtvate volinike arv, vaid volinike arv üldse. Arvestades seda tuleb kvalifitseeritud häälteenamuseks tunnistada ka turbatootmise nõukogude tüüpõhimääruses ja Võnnu kolhoosidevahelise remonditöökoja põhimääruses fikseeritud nõue, et volinike koosoleku otsused loetakse kehtivaiks, kui vähemalt 50% volinikke on sellega nõus.

Häälteenamuse arvestamine volinike üldarvust kindlustab küll seda, et vastuvõetud otsused kajastavad volinike absoluutse enamuse tahet, kuid sellel arvestamise moodusel on ka omad puudused. See teeb kõigepealt kvoorumi mõiste väga ebaselgeks, sest kunagi pole teada, kas arutatavas küsimuses saab otsust vastu võtta või mitte. See, et turbatootmise nõukogudes ja remonditöökojas on pooled volinikest ning ehitusorganisatsioonides ja ehitusmaterjalide tootmise ettevõtetes on $\frac{3}{4}$ volinikest kohal, ei kindlusta veel otsuse vastuvõtmist, sest tarvitseb vaid ühel jääda erapooletuks või hääletada vastu, ja küsimus jääb lahendamata.

Pealegi on siin vähemusel võimalus dikteerida enamusele oma tahet. See tundub esialgu olevat võimatu, kuid ometi on see nii. Selgitame seda näitega kolhoosidevahelisest ehitusorganisatsioonist. Ütleme, et 40-st volinikust võtab koosolekust osa 34. Küsimuse otsustamisel, kas osta uus transportöör või mitte, hääletavad ostmise kasuks 29 volinikku, kuna ülejäänud 5 volinikku hääletavad selle vastu. Kuigi antud juhul on vastuhääli ligemale 6 korda vähem kui poolt antud hääli, jääb transportöör ostmata, sest vajalikust $\frac{3}{4}$ -st häälest jäi puudu üks hääli. Seetõttu kujunebki välja olukord, kus 5 vastuhäält kaaluvad üles 29 poolt antud häält.

Sellest lähtudes oleks otstarbekohasem kehtestada kolhooside-

vahelistes ehitusorganisatsioonides, turbatootmise nõukogudes ja Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas kindel kvooruminorm ning võtta häälteenamuse väljaselgitamisel aluseks mitte volinike üldarv, vaid volinike koosolekust osavõtvate volinike arv. Niisugune kord on kehtestatud peaaegu kõigis teistes kooperatiivsetes ettevõtetes ja kindlasti õigustab see end ka nimetatud kolhoosidevahelistes organisatsioonides. See ei välista vähemalgi määral kvalifitseeritud häälteenamuse nõude püstitamist üksikute väga oluliste küsimuste lahendamisel. On loomulik, et niisugused küsimused, nagu kolhoosidevaheliste organisatsioonide organite valimine ja hinnangu andmine nende tööle, vara sihtotstarbe kindlaksmääramine ja organisatsioonide tegevuse lõpetamine loetakse otsustatuks siis, kui selle poolt hääletab näiteks $\frac{2}{3}$ koosolekust osavõtvatest volinikest.

Praktikas kerkib sageli küsimus selle kohta, millisest momendist alates saavad volinike koosoleku otsused kohustusliku jõu ja kuuluvad täitmisele kolhoosidevaheliste organisatsioonide ametiisikute ja töötajate poolt.

Sellele küsimusele on vaja läheneda diferentseeritult, võttes arvesse, kas see või teine otsus kuulub sanktsioneerimisele riigiorgani poolt või mitte. Tähendatud alusel võib kõik volinike koosoleku otsused jaotada kahte gruppi: ühed, mis vajavad sanktsioneerimist vastava riigiorgani poolt, ja teised, mis sanktsioneerimist ei nõua.¹

Valdav osa kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosoleku otsustest on niisugused, mis sanktsioneerimisele ei kuulu. Need otsused saavad harilikult juriidilise jõu kohe pärast nende vastuvõtmist volinike koosolekul. Kuid on ka otsuseid, kus märgitakse ära, mis ajast nad kehtima hakkavad. Näiteks Põltsamaa kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni volinike koosolek võttis 1959. aasta 7. augustil vastu otsuse, mille kohaselt eraldatakse 1960. aastal kasumist 8% ulatuses ehitustööde mahust oma käibevahenditeks.² Tapa rajooni Kadrina kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni volinike koosolek fikseeris oma 1957. aasta 31. jaanuari otsuses, et administratiivpersonalil palgade maksmise skaala, mis võtab arvesse tootmisplaani täitmist, hakkab vastuvõetud kujul kehtima alates II kvartalist.³

Need volinike koosoleku otsused aga, mis kuuluvad sanktsioneerimisele riigiorganite poolt, saavad juriidilise jõu ja kuuluvad kohustuslikule täitmisele nende sanktsioneerimise momendist.

¹ Analoogiline on olukord kolhoosi üldkoosoleku otsustega. Vt. И. В. Павлов, Правовые формы управления делами в колхозах, Москва, 1955, lk. 105.

² Vt. Põltsamaa Kolhooside Ehituskontori volinike koosoleku protokoll 7. augustist 1959.

³ Vt. Tapa rajooni Kadrina kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni volinike koosoleku protokoll 31. jaanuarist 1957.

Volinike koosoleku otsuste sanktsioneerimises avaldub esiteks sanktsioneerimist teostavate riigiorganite — rajooninõukogude täitevkomiteede ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu — kontrolliv tegevus ning teiseks nende osavõtt kolhoosidevaheliste organisatsioonide aktide moodustamisest.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüpõhimäärused ja põhimäärused tunnevad ainult üht volinike koosoleku otsuste sanktsioneerimise vormi, nimelt tema poolt vastuvõetud aktide kinnitamist. Kinnitamisele kuuluvad: 1) kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamise leping; 2) vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodude põhikiri; 3) vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodude nõukogu koosseis; 4) otsus kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide tegevuse lõpetamise kohta.

Senised kogemused kinnitavad, et seaduslikkuse kindlustamise huvides oleks otstarbekohane laiendada riigiorganite sanktsioneerivat tegevust. Praktika ongi läinud selles suunas. Keila, Elva, Põltsamaa ja mõnes teises rajooninõukogu täitevkomitees on kujunenud tavaks, et nad vaatavad läbi ja kinnitavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide aastaaruanded ning bilansid. Sel on kahesugune tähtsus: ta distsiplineerib kolhoosidevaheliste organisatsioonide ametiisikuid ja võimaldab rajooniorganil sügavamalt tungida kolhoosidevaheliste organisatsioonide majanduslikku tegevusse, milleta on võimatu nende operatiivne, konkreetne ja asjalik juhtimine.

Peale selle on mõned rajooninõukogu täitevkomiteed hakanud kinnitama kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonide koosseise, nagu see on nõudeks kolhoosides.¹ Samasugune praktika on juurdunud Leningradi oblastis, kus rajooninõukogude täitevkomiteed kinnitavad nii turbatootmise nõukogude juhatuste kui ka revisjonikomisjonide koosseisud.²

Meie vabariigi turbatootmise nõukogudes ja teistes kolhoosidevahelistes organisatsioonides puudub vajadus täidesaatvate organite koosseisude kinnitamise järele, küll aga on see tarvilik revisjonikomisjonide koosseisude osas. Kinnitades revisjonikomisjonide koosseise, teostab rajooninõukogu täitevkomitee riiklikku kontrolli selle üle, kas revisjoniorganite kujundamisel on peetud kinni ettenähtud komplekteerimiskorrast ja kas antud koosseis on võimeline täitma neid vastutusrikkaid ülesandeid, mis on pandud kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonidele. Revisjonikomisjonide koosseisu kinnitamisega kaasneb täitevkomitee

¹ Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 28. novembril 1959 kinnitatud «Põllumajandusliku artelli revisjonikomisjoni põhimäärus», p. 1 — «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 58, art. 311.

² Vt. Н. Т. Осипов, Некоторые вопросы правового режима торфоразработок и организации межколхозных торфопредприятий — «Ученые записки» ЛГУ, nr. 274, Ленинград, 1959, lk. 148—149.

kohustus abistada kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjone, juhtida ja suunata nende tööd.

Kõikide volinike koosoleku otsuste suhtes, vaatamata sellele, kas nad kuuluvad sanktsioneerimisele või mitte, on kehtestatud rida nõudeid. Üks tähtsamaid ja olulisemaid neist on see, et volinike koosoleku otsused vastaksid sotsialistliku seaduslikkuse printsiibile. Sotsialistliku seaduslikkuse printsiip kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosoleku tegevuses tähendab seda, et vastuvõetud otsused tugineksid esiteks NSV Liidu ja ka Eesti NSV Konstitutsioonile, valitsuse ja ametkondlikele aktidele, kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärustele ning kõrgema astme organisatsioonide otsustele, teiseks, oleksid välja antud üksnes volinike koosoleku kompetentsi kuuluvates küsimustes, s. o. küsimustes, mis mahuvad kolhoosidevaheliste organisatsioonide õigusvõime raamidesse, ning kolmandaks, et otsused võetaks vastu selleks ettenähtud korras. Otsused, mis neid nõudeid ei arvesta, on tühised.

Kõrvuti sotsialistliku seaduslikkuse printsiibiga peavad volinike koosoleku otsused, samuti nagu kõigi teistegi organite otsused, vastama konkreetse, operatiivse ja diferentseeritud juhtimise nõuetele. Üldistel ja pealiskaudsetel otsustel, mis on vastu võetud, arvestamata neid nõudeid, puudub liikumapanev jõud. Need ei kohusta kedagi millekski, ei innusta ega mobiliseeri kedagi.

Volinike koosoleku otsustelt nõutakse ühtlasi ka seda, et nad oleksid kirjalikult vormistatud, sõnastatud selgesti, täpselt ja arusaadavalt. Ebatäpsed formuleeringud võivad tuua endaga kaasa otsuste ebaõige mõistmise ja sisust kõrvalekaldumise. Selgesti ja täpselt vormistatud otsuste puhul pole seda karta. Pealegi võimaldab see täidesaatvatel organitel paremini organiseerida volinike koosoleku otsuste elluviimist ja nende täitmise kontrolli.

§ 3. Täidesaatev organ

Juhatuse moodustamise ja tegevuse põhiprintsiibid. Volinike koosoleku kui kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgema organi olemasolu ei välista, vaid eeldab temale alluva operatiivse täidesaatva organi moodustamist. Volinike koosolek ei ole alaliselt tegutsev organ; ta realiseerib temale põhimäärusega pandud kohustusi ainult sel ajal, kui ta on kokku kutsutud. Volinike koosolekute vaheajal aga organiseerib vastuvõetud otsuste täitmist ja täidab kolhoosidevahelise organisatsiooni tegevuse juhtimise operatiivseid funktsioone juhatus.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhatuse üheks iseloomulikuks jooneks on see, et ta on valitav organ. See nõue

tuleneb koöperatsioonidemokraatia printsiibist ja on üldine kõigile kolhoosidevahelistele organisatsioonidele. Erinevused aga tulenevad sellest, kes täidesaatvaid organeid valib.

Meie vabariigi kolhoosidevahelistes organisatsioonides on selles osas kaks printsiipiaalselt erinevat lahendust. Vastavalt kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide tüüpõhimäärusele koosneb nende täidesaatev organ liikmesmajandite esindajatest, kes valitakse kolhoosnikute üldkoosoleku poolt (võrdselt 1—2 isikut igast kolhoosist). Seevastu aga kolhoosidevahelistes vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes ning puhkekodus «Narva-Jõesuu» on kehtestatud niisugune kord, kus täidesaatev organ kujundatakse mitte kolhooside poolt valitud esindajatest, vaid valitakse volinike koosolekul volinike hulgast. Vahepealsel positsioonil on turbatootmise nõukogud ja Võnnu kolhoosidevaheline remonditöökoda. See avaldub selles, et juhatus valitakse neis organisatsioonides küll volinike koosoleku poolt, kuid seejuures peetakse silmas, et iga liikmesmajand oleks juhatuses esindatud.

Teoreetilisest ja praktilisest seisukohast lähtudes tuleb tunnistada kõige õigemaks ja otstarbekohasemaks see moodus, kus täidesaatev organ valitakse volinike koosoleku poolt volinike endi hulgast ettenähtud suuruses. Selle üks põhilisi eeliseid seisab selles, et valimine volinike koosoleku poolt tõstab täidesaatva organi vastutust teda valinud organi ees.

Teiseks väldib juhatuse valimine volinike koosoleku poolt seda, et täidesaatev organ ei kujuneks liiga suureks ega kohmakaks operatiivsete ülesannete täitmiseks. Vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodu põhimääruses on otseselt märgitud, et täidesaatva organi koosseisu valitakse 7—9 liiget, sõltumata liikmeskolhooside arvust (p. 2). Puhkekodus «Narva-Jõesuu» koosneb juhatus esimehest ja 4—6 juhatuse liikmest. Peale selle valib volinike koosolek veel 2—3 juhatuse liikme kandidaati. Juhatuse liikme lahkumise või väljalangemise korral valib puhkekodu juhatus uue juhatuse liikme volinike koosoleku poolt valitud liikmekandidaatide hulgast (p. 16).

Ehitusorganisatsioonides, kus täidesaatva organi liikmed valitakse kolhooside poolt, samuti turbatootmise nõukogudes ja Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas, kus põhimäärus nõuab, et juhatusse kuuluks üks volinik igast kolhoosist (p. 9), sõltub täidesaatva organi suurus liikmesmajandite arvust. Niisugune valimiste kord võib tulla kõne alla üksnes väikestes kolhoosidevahelistes organisatsioonides, kus liikmeid on alla kümne, mitte aga suurtes organisatsioonides, kus liikmete arv ulatub kümnetesse ja isegi sadadesse.

Kuna kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide liikmete arv on aasta-aastalt suurenenud ja nimetatud organisatsioonid mitmes rajoonis hõlmavad juba peaaegu kõiki rajooni kolhoose, siis on ka nende täidesaatvad organid paisunud suureks: sageli kuulub siia

20—30 liiget. On pikematagi selge, et nii suure koosseisuga organid ei ole kohased täidesaatvateks funktsioonideks. Rakvere kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis moodustati sellepärast veel volinike koosoleku ja nõukogu kõrvale kolmas organ, nimelt juhatus, kes koos ehitusorganisatsiooni juhatajaga arutab ja otsustab vähemolulisi ja kiiret lahendust vajavaid küsimusi.

Seal moodustati operatiivsuse huvides üks organ juurde. Kuid see ei lahenda ikkagi küsimust, sest nõukogu täidesaatva organina jäi endiselt alles ja küsimuste lahendamine kolmelülilise juhtimisorganite süsteemi korral muutub tegelikult veelgi komplitseeritumaks, sest nõukogu ja juhatuse kompetents on omavahel piiritlemata. Sel korral võib küsimuste lahendamine mitme organi osavõtul venida veelgi pikemale.

Arvestades seda tuleb lugeda otstarbekohasemaks Valga ja rea teiste kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide algatust, kes operatiivsuse saavutamiseks viisid oma põhimäärusse täienduse, mille kohaselt vähendati täidesaatva organi koosseisu 6—7 liikmeni ja nende valimine pandi volinike koosolekule.¹ Sellega heideti küll kõrvale põhimõte, et iga liikmeks olev majand oleks esindatud kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni nõukogus, kuid selle järele pole ka mingisugust praktilist vajadust.

Teiseks kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatvat organit iseloomustavaks jooneks on see, et ta on tähtajaliste volitustega organ. Kõikides kolhoosidevahelistes organisatsioonides on ühesugune volituste tähtaeg — kaks aastat. Selle tähtaja möödumisel kuulub juhatus ümbervalimisele.

Samuti nagu volinikke, nii võib ka juhatust tervikuna või tema üksikuid liikmeid enne volituste tähtaja lõppu ümber valida. Õigus juhatust ja tema üksikuid liikmeid ära kutsuda on üksnes sel organil, kes neid on valinud.

Kolmandaks on täidesaatvad organid vastutavad ja aruandekohustuslikud kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgema organi ees. See tuleneb otseselt täidesaatva organi asendist juhtimisorganite süsteemis ja tema ülesannetest. Kuna juhatuse tegevuse põhiliseks sisuks on kolhoosidevaheliste organisatsioonide liikmete tahte realiseerimine, mis leiab oma õigusliku väljenduse volinike koosoleku otsustes, siis eeldab see ka juhatuse allumist volinike koosolekule.

Volinike koosolekul on igal ajal õigus kuulata juhatuse aruandeid ja anda temale kohustusliku iseloomuga juhiseid tööks. Peale jooksva aruandluse majandusaasta jooksul esineb juhatus aruandega kolhoosidevahelise organisatsiooni tegevusest iga majandusaasta lõpul, samuti annab ta aru volituste tähtaja möödumisel aruande-valimiskoosolekul.

¹ Vt. näit. Valga rajooninõukogu täitevkomitee poolt 22. mail 1959 kinnitatud «Valga Kolhoosidevahelise Ehituskontori põhikiri», p. 10.

Kuid juhatuse vastutus ja aruandlus ei piirdu üksnes volinike koosolekuga. Ta kannab vastutust ka Nõukogude riigi ees maksukohustuste täitmise ning majandite ees lepinguliste kohustuste õigeaegse ja täpse täitmise eest.

Neljandaks iseloomustab kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatvat organit see, et tema tegevuse aluseks on kollegiaalsuse printsiip. Juhatus valitakse teatud koosseisus. Juhatuse liikmete kogu koosseis moodustab ühtse terviku — täidesaatva organi. Funktsioonid, mis kuuluvad täidesaatva organi pädevusse, on pandud mitte üksikutele juhatuse liikmetele, vaid kogu koosseisule.

Küsimuste kollegiaalne lahendamine tagatakse sellega, et juhatuse koosolekud loetakse otsustusvõimeliseks, kui koos on üle poole juhatuse liikmetest. Kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides, turbatootmise nõukogudes, Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas ja puhkekodus «Narva-Jõesuu» on vajalik koguni kvalifitseeritud kvoorum olemasolu. Neis organisatsioonides nõutakse, et täidesaatva organi koosolekust võtaks osa vähemalt $\frac{2}{3}$ juhatuse liikmetest. Sel korral, kui kohal on üle poole liikmete arvust, on neil täielik õigus esineda juhatuse kui kollegiaalse täidesaatva organi nimel.

Juhatuse otsused loetakse vastuvõetuks, kui nende poolt on hääletanud üle poole juhatuse liikmetest. Kui aga hääled jagunevad liikmete vahel pooleks, näeb kolhoosidevahelise turbatootmise nõukogu tüüpühimäärus ette, et see küsimus esitatakse siis läbi vaatamiseks volinike koosolekule. Seda praktikat võiks rakendada ka teistes kolhoosidevahelistes organisatsioonides, sest juhatuse esimehe häälele eelisõiguse omistamine on vastuolus kooperatsioonidemokraatiaga.

Üldreeglist, kus kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatva organi otsused võetakse vastu lihthäälteenamusega, on olemas ainult üks erand. Nimelt näeb puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikiri ette, et otsus juhatuse esimehe valimiseks võetakse vastu $\frac{2}{3}$ häälteenamusega.

Kollegiaalsuse printsiibi rakendamine täidesaatvate funktsioonide teostamisel tagatakse ka sellega, et juhatus on kujundatud regulaarselt koos käivaks organiks. Juhatuse koosolekud kutsutakse küsimuste kollegiaalseks arutamiseks ja otsustamiseks kokku juhatuse esimehe poolt vastavalt vajadusele, kuid mitte harvemini kui see on fikseeritud kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüpühimäärustes ja põhimäärustes. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärustes on täidesaatva organi kokkukutsumise miinimumnormide osas erinevusi. Kui vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes ja Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas tuleb täidesaatev organ kokku kutsuda vähemalt üks kord kvartalis, siis turbatootmise nõukogudes on seda tarvis teha kaks

korda kvartalis ja ehitusorganisatsioonides vähemalt üks kord kuus.

Need aga on nõuded, mille vastu sageli eksitakse. Näiteks Elva rajooni kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis käis nõukogu 1959. aastal koos ainult neli korda ettenähtud 12 korra asemel.¹ Ka Abja, Pärnu, Rakvere ja Haapsalu kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis, Põltsamaa ning Viljandi turbatootmise nõukogus ei peetud kinni täidesaatva organi kokkukutsumise tähtaegadest. 1960. aastal ulatus nende ehitusorganisatsioonide ja turbatootmise nõukogude arv üle 15, kus täidesaatev organ ei käinud regulaarselt koos.

Neis kolhoosidevahelistes organisatsioonides, kus juhatus ei käi regulaarselt koos, ilmneb üha sagedamini fakte, kus täidesaatva organi esimees lahendab ainuisikuliselt juhatuse kui kollegiaalse juhtimisorgani pädevusse kuuluvaid küsimusi.

Kollegiaalsuse printsiip eeldab samuti seda, et juhatuse liikmed võtavad täidesaatva organi tööst osa võrdõiguslikkuse alusel. Ükski juhatuse liige pole küsimuste arutamisel ja otsustamisel õiguslikult eelistatumas olukorras.

Lõpuks, viiendaks, on täidesaatva organi töö aluseks avalikkuse printsiip. See printsiip pole küll ühegi kolhoosidevahelise organisatsiooni põhimääruses õiguslikult fikseeritud, kuid tuleneb loogiliselt kooperatiivsete ettevõtete juhtimise õigusliku korralduse olemusest.²

Kuna juhatus on volinike koosoleku või kolhooside poolt valitud organ ja allub volinike koosolekule, siis on volinikel ja liikmesmajanditel õigus kontrollida juhatuse tööd. See aga on võimalik siis, kui juhatuse koosolekud toimuvad avalikult, kust võivad osa võtta volinikud, partei- ja nõukogude organite töötajad. Kõigil neil, kes pole juhatuse liikmed, on õigus võrdselt juhatuse liikmetega võtta osa päevakorras olevate küsimuste arutamisest, teha omapoolseid ettepanekuid jne., kuid ainult küsimuste otsustamisest ei saa nad osa võtta, sest otsustav hääleõigus on üksnes juhatuse liikmetel.

Niisiis — kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatvat organit iseloomustab see, et ta on valitud ja tähtajaliste volitustega organ, kes vastutab ja on aruandekohustuslik volinike koosoleku ees ja kelle tegevuse aluseks on kollegiaalsuse ning töö avalikkuse printsiip.³

¹ Vt. Elva Kolhoosidevahelise Ehituskontori volinike koosoleku protokoll 15. jaanuarist 1960.

² Vt. И. В. Павлов, Правовые формы управления делами в колхозах, Москва, 1955, lk. 28.

³ Samadel põhimõtetel toimub ka kõigi teiste kooperatiivsete ettevõtete täidesaatvate organite moodustamine ja tegevus. Vrd. näit. И. В. Павлов, Правовые формы управления делами в колхозах, Москва, 1955, lk. 124—128.

Juhatus kompetents. Juhatus kui täidesaatva organi osatähtsust kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimisel iseloomustab kõige paremini see küsimuste ring, mis kuulub tema kompetentsi.

Juhatus kompetentsi kuuluvad kõigepealt planeerimisel asendatud küsimused. Kuna kolhoosidevaheliste organisatsioonide majanduslik tegevus toimub plaani järgi, ilma milleta on mistahes sotsialistliku suurmajapidamise arendamine võimatu, siis on põhimäärustes tehtud juhatusel ülesandeks nii perspektiiv- kui ka aasta tootmis- ja finantsplaanide koostamine, arvestades liikmesmajandite sellekohaseid taotlusi.

Juhatus ülesannetesse kuulub samuti kolhoosidevaheliste organisatsioonide oma kapitaalehituse, kapitaal- ning jooksva remondi plaanide ja eelarve koostamine ning nende esitamine volinike koosolekule kinnitamiseks. Erandiks on selles osas vaid puhkekodu «Narva-Jõesuu», kus nimetatud plaanid ja eelarve koostab puhkekodu juhataja ja kinnitab juhatus. Seda põhjustab asjaolu, et puhkekodus käib volinike koosolek harva koos — üks kord kahe aasta jooksul. Plaanid ja eelarve aga on vaja kinnitada iga aasta.

Juhatusel täidesaatva organina lasub mitte üksnes majandusliku tegevuse planeerimise, vaid ka kinnitatud plaanide täitmise organiseerimise ülesanne. Juhtides operatiivselt nii tootmis- kui ka finantsplaanide täitmist, on juhatus kohustatud õigeaegselt võtma tarvitusele abinõud esinevate puuduste kõrvaldamiseks, finants-, töö- ja lepingudistsipliini tagamiseks.

Tootmistöö organiseerimise alal kuuluvad ehitusorganisatsioonide, turbatootmise nõukogude ja remonditöökoja juhatusel kompetentsi järgmised küsimused: a) kapitaalehituseks ja kapitaalremondiks vajaliku projekt-eelarvelise dokumentatsiooni läbivaatamine; b) kolhoosiehituste tiitelnimekirjade ja projekt-eelarvelise dokumentatsiooni kooskõlastamine; c) kolhooside abistamine ehituse varustamisel projekt-eelarvelise dokumentatsiooniga; d) spetsialiseeritud ja kompleksbrigaadide moodustamine; e) ehitustööde kindlustamine transpordi, materjalide, tööriistade, mehhanismide ja seadmetega; f) abiettevõtetele ja remonditöökojale vajalike tagavaraosade ja materjalide hankimine; g) turbatootmiseks vajalike maa-alade eraldamise taotlemine jt.

Rida tähtsaid funktsioone tuleb kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatval organil lahendada ka juhtimisaparaadi organiseerimise alal. Ehitusorganisatsioonides, turbatootmise nõukogudes ja Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas vaatab juhatus läbi administratiiv- ja majanduspersonal, samuti teenindava personali koosseisude nimestiku ning esitab selle kinnitamiseks volinike koosolekule. Vanade ning töövõimetute kolhoosnike kodudes kehtib nõue, et nõukogu võtaks kodu teenindava personali ja tema töötasu suuruse määramisel aluseks hoolealuste arvu, lähtudes riiklike üldtüüpi invaliididekodude normatiividest, ja esitaks need kinnitamiseks mitte volinike koosole-

kule, vaid rajooninõukogu täitevkomiteele. Puhkekodu juhatusel aga on selles osas kõige suuremad õigused — ta kinnitab ise puhkekodu administratiiv- ja teiste töötajate koosseisud ning nende palgamäärad.

Vastavalt kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüpõhimäärustele tuleb täidesaatvatel organitel tegelda ka juhtimisaparaadi komplekteerimisega. Mis puutub otseselt juhatuse esimehesse, siis üldreeglina valitakse ta volinike koosoleku poolt. Ainult ehitusorganisatsioonides ja puhkekodus on kehtestatud kord, kus täidesaatva organi esimees valitakse täidesaatva organi koosolekul. Õigem on muudugi see moodus, kus juhatuse esimees valitakse otseselt volinike koosoleku poolt; siis vastutab ta juhatuse esimehena vahetult volinike koosoleku ees. See on vajalik samuti sellepärast, et juhatuse esimehele on pandud rida funktsioone, mida ta täidab ainuisikuliselt.

Juhatus määrab vastavalt kinnitatud koosseisude nimestikule ametisse kolhoosidevaheliste organisatsioonide vastutavad töötajad — juhataja, (pea)raamatupidaja, tehnilise juhataja või peainseneri, abiettevõtete juhatajad, töödejuhatajad ja teised ametiisikud. Kuna juhatus määrab ametisse vastavaid administratiivala töötajaid, siis on tal ka õigus kontrollida nende tööd, kuulata ära aruandeid ja vabastada neid ametist. Ühtlasi võib juhatus volinike koosoleku sellekohasel nõusolekul palgata tööle spetsialiste, nagu projekteerijad, insenerid, tehnikud, aednikud ja teised.

Ehitusorganisatsioonide ja turbatootmise nõukogude tüüpõhimääruse kohaselt määratakse täidesaatva organi poolt ametisse ka tehniline personal. Kuid praktiliselt on kujunenud välja nii, et tehnilisi töötajaid määrab ametisse ja vabastab töölt mitte juhatus, vaid juhataja oma käskkirjaga. Selline praktika õigustab end igati, sest tehniliste töötajate osas pole mingit vajadust, et nende ametisse määramine ja vabastamine toimuks juhatuse poolt. Alludes oma igapäevases töös otseselt kolhoosidevahelise organisatsiooni juhatajale, on isegi parem, kui juhataja nimetab nad ametisse. See tõstab tehniliste töötajate vastutust juhataja ees.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärused ja kehtiv seadusandlus annavad täidesaatvale organile õiguse käsutada organisatsioonide vara ja rahalisi vahendeid vastavalt volinike koosoleku poolt kinnitatud tootmis- ja finantsplaanile või eelarvele. Organisatsioonide summasid võib juhatus kulutada ainult ettenähtud sihituse kohaselt. Juhatusel on keelatud kanda omavoliliselt summasid kulude eelarve ühest artiklist teise. Kui olukord nõuab säärast ümberpaigutust, siis võib seda teha üksnes volinike koosoleku loal.

Peale selle teostab kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhatus arveldust nende majanditega, kes lahkusid organisatsioonist. Ta määrab kindlaks korra ja tähtajad osamaksude tagastamiseks, kasumi väljamaksmiseks või kahjumi vastava osa katmiseks.

Vastavalt volinike koosoleku otsusele moodustab juhatus ettenähtud rahalised fondid ja organiseerib nende kasutamist ning kontrollib kolhoosidevaheliste organisatsioonide ametiisikute finantsalast tegevust.

Samuti nagu rahaliste vahendite käsutamine, nii toimub ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide materiaalsete väärtuste käsutamine juhatuse poolt vastavalt kõrgema organi otsusele.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide kompetentsi tähtsaks koostisosaks on ka arvestuse pidamine töö ja materiaalsete väärtuste üle. Töö operatiivset arvestust peavad brigadirid, töödejuhatajad ja abiettevõtete juhatajad, töötulemuste kokkuvõtlikku arvestust aga organiseerib juhatus.

Täpne arvestus materiaalsete väärtuste ja rahaliste vahendite üle loob kindla aluse kolhoosidevaheliste organisatsioonide omanduse kaitseks. Nagu kogemused näitavad, leiavad kollektiivse omanduse kõrvaldamise juhud aset peamiselt nendes organisatsioonides, kus arvestus on puudulik. Järelikult on kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhatuse üheks tähtsamaks ülesandeks omanduse kaitsel range arvestuskorra kehtestamine ja kontrolli teostamine selle üle, kuidas sellest kinni peetakse.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide omanduse kaitse alal kuulub juhatuse ülesannetesse veel seadmete, tööpinkide, mehhanismide ja teiste põhivahendite kindla töörežiimi ja hooldamiskorra kehtestamine, töötajate kasvatamine ühisomandusse säästliku suhtumise vaimus ning abinõude tarvitusele võtmine organisatsioonile tekitatud kahjude korvamiseks.

Turbatootmise nõukogu tüüpõhimääruses (p. 11 «h») ja Võnnu kolhoosidevahelise remonditöökoja põhimääruses (p. 11 «g») on arvatud juhatuse kompetentsi samuti lepingute sõlmimine riiklike ja kooperatiivsete ettevõtete, asutuste ning organisatsioonidega. Seevastu on aga ehitusorganisatsioonides pandud lepingute sõlmimine täidesaatva organi esimehele, puhkekodus, vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes aga koguni kodu juhatajale.

Kogemused näitavad, et turbatootmise nõukogudes ja Võnnu remonditöökojas, kus lepingute sõlmimine on pandud juhatusele, täidesaatev organ tegelikult lepinguid läbi ei vaata; sellepärast on õigem jätta lepingute sõlmimine täidesaatva organi esimehe kompetentsi. Selle kasuks räägib ka asjaolu, et lepingute sõlmimine on kolhoosidevahelistes organisatsioonides rangelt limiteeritud. Neid võib sõlmida üksnes volinike koosoleku poolt kinnitatud tootmis- ja finantsplaani või eelarve alusel ja selle täitmiseks.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhimäärustes pole küll märgitud, et täidesaatval organil on õigus määrata organisatsiooni töötajatele distsiplinaar karistusi, kuid see õigus tuleneb otseselt sellest, et juhatus määrab ametisse ja vabas-

tab ametist organisatsiooni vastutavad ametiisikud. Juhatus võib määrata distsiplinaarkaristusi kõigile organisatsiooni töötajatele, kuid tegelikult on saanud tavaks, et ta kohaldab distsiplinaarkaristusi ainult nendele töötajatele, keda ta on tööle määranud, s. o. vastutavatele töötajatele. Nendele töötajatele aga, kes on võetud tööle juhataja käskkirjaga, määrab distsiplinaarkaristusi juhataja.

Lõpuks kuuluvad kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatva organi kompetentsi veel sellised küsimused, nagu aruannete esitamine selleks ettenähtud tähtaegadel ja vormide kohaselt, mis on kehtestatud vastavate ametkondade poolt kooskõlastatult statistika organitega, ja aruandlusega esinemine nii volinike koosoleku kui ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevust juhtivate partei- ja nõukogude organite ees.

Nagu juhatuse kompetentsi analüüsist selgub, hõlmab täidesaatev ja korraldav tegevus kolhoosidevahelistes organisatsioonides nii majandusliku tegevuse planeerimist, tootmise organiseerimist, administratiivaparaadi kujundamist ja selle töö organiseerimist, ühisvara käsutamist ja kaitset, lepingute sõlmimist, distsiplinaarkaristuste kohaldamist kui ka arvestust ja aruandlust. Kõik need funktsioonid määravad kindlaks kolhoosidevaheliste organisatsioonide täidesaatva organi poolt teostatava juhtimistöö iseloomu — see peab olema operatiivne, konkreetne ja kvalifitseeritud, kusjuures küsimuste kollegiaalne otsustamine on ühendatud ainujuhtimise printsiibiga vastuvõetud otsuste täitmisel.

§ 4. Revisjonikomisjon.

Revisjonikomisjoni iseloomulikud tunnused. Kui volinike koosoleku ja täidesaatva organi põhiliseks ülesandeks on kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse juhtimine, siis revisjonikomisjoni tegevuse sisuks on täidesaatva organi ja ametiisikute kogu finantsilise ning majandusliku tegevuse kontrollimine.

Revisjonikomisjoni iseloomustab kõigepealt see, et ta on **valitav organ**. Kuid samuti nagu täidesaatva organi puhul, nii on ka revisjonikomisjoni valimistel üksikutes kolhoosidevahelistes organisatsioonides oma erinevused. Vahe seisab ainult selles, et kui juhatuse valimisel esineb neid kaks, siis revisjonikomisjoni valimisel on meie vabariigi kolhoosidevahelistes organisatsioonides kolm erinevat lahendust.

Üks moodus, mis leiab rakendamist vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodudes, turbatootmise nõukogudes ning puhkekodus «Narva-Jõesuu», seisab selles, et revisjonikomisjon valitakse volinike koosoleku poolt. Teist moodust iseloomustab see, et revisjonikomisjon valitakse mitte volinike koosoleku, vaid liikmesma-

jandite üld- või volinike koosoleku poolt, kusjuures iga liikmesmajand valib revisjonikomisjoni koosseisu ühe liikme. Siin peetakse silmas seda, et iga liikmesmajand oleks revisjonikomisjonis esindatud. Neist põhimõttelistest seisukohtadest on lähtunud Võnnu kolhoosidevahelise remonditöökoja kontrolliorgani kujundamisel. Kolmas ja ühtlasi kõige keerukam revisjonikomisjoni valimise moodus on kasutusel elektrijaamades ja ehitusorganisatsioonides, kus on sisse viidud kaheastmelised valimised. Kõigepealt valib iga liikmesmajand kolhoosnikute üldkoosolekul ühe esindaja esindajate koosolekul, kes valib siis revisjonikomisjoni. Ainult sel juhul, kui kolhoosidevahelisel ehitusorganisatsioonil või elektrijaamal on liikmeid vähem kui kuus, moodustavad nende esindajad revisjonikomisjoni.

Neist moodustest on kõige kohasem ja perspektiivsem esimene, kus revisjonikomisjon valitakse otsestelt volinike koosoleku poolt. See tõstab revisjonikomisjoni vastutust kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgema organi ees ja lihtsustab valimiste korda. Seda arvestades on ka Painküla hüdroelektrijaamas, Valga, Pärnu, Lihula ja reas teistes ehitusorganisatsioonides mindud seda teed, et revisjonikomisjon valitakse otse volinike koosoleku poolt. Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas rakendatav revisjonikomisjoni valimise kord on võimalik üksnes seetõttu, et liikmesmajandeid on seal praegu kolm. Suure liikmete arvuga kolhoosidevahelistes organisatsioonides muutuksid aga sel viisil kujundatud revisjonikomisjonid liiga suureks.

Erinevusi on ka revisjonikomisjonide suuruses. Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas pole revisjonikomisjoni suurus üldse kindlaks määratud, see sõltub liikmesmajandite arvust. Turbatootmise nõukogudes kuulub revisjonikomisjoni koosseisu 3 liiget. Vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes ja puhkekodus «Narva-Jõesuu» moodustatakse revisjonikomisjon 3—5-liikmelises koosseisus. Juhul, kui kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüp-põhimäärustes on fikseeritud revisjonikomisjoni piirsuurused, määrab iga organisatsiooni volinike koosolek ise kindlaks revisjonikomisjoni konkreetse suuruse. Ehitusorganisatsioonides ja elektrijaamades on revisjonikomisjoni suuruseks määratud 3 liiget. Kui neil organisatsioonidel on liikmeid vähem kui kuus, saab iga liikmesmajand oma esindaja revisjonikomisjoni koosseisu.

Peale revisjonikomisjoni liikmete valitakse kolhoosidevahelistes ehitusorganisatsioonides, elektrijaamades, turbatootmise nõukogudes ja puhkekodus «Narva-Jõesuu» veel 2—3 liikmekandidaati. Kui mõni revisjonikomisjoni liikmetest langeb välja, siis määrab juhatus volinike koosoleku poolt valitud liikmekandidaatide hulgast uued liikmed. Liikmekandidaadid saavad volituse nende määramisega revisjonikomisjoni liikmete kohale. Enne seda kujutavad nad endast potentsiaalseid liikmeid.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjoni liik-

med valitakse üldreeglina volinike või liikmesmajandite esindajate hulgast. Ainult puhkekodu «Narva-Jõesuu» põhikirjas märgitakse, et revisjonikomisjoni liikmeks ja liikmekandidaadiks võib valida ka isikuid, kes ei ole liikmesmajandite esindajad, kuid kes annavad enda valimiseks nõusoleku (p. 28). See võimaldab revisjonikomisjoni koosseisu tõmmata spetsialiste, kes tunnevad hästi revideerimisalast tööd. Sellel on suur tähtsus revideerimise olukorra parandamisel kolhoosidevahelistes organisatsioonides.

Puhkekodu «Narva-Jõesuu» on ka ainsaks kolhoosidevaheliseks organisatsiooniks vabariigis, kus revisjonikomisjoni esimees valitakse volinike koosoleku poolt. Teistes organisatsioonides valib revisjonikomisjon ise oma liikmete hulgast esimehe.

Revisjonikomisjonide esimeeste, liikmete ja liikmekandidaatide osas kehtib nõue, et neile kohtadele ei valitaks juhatuse liikmeid ega nende lähedasi sugulasi, samuti kolhoosidevaheliste organisatsioonide ametisikuid, nagu raamatupidaja, kassapidaja, laohoidjad ja teised, kelle tegevust revisjonikomisjonid vahetult kontrollivad. Ehitusorganisatsioonides, kus revisjonikomisjon valitakse liikmesmajandite esindajatest, pole lubatud revisjonikomisjoni valida ka volinikke. Sellega tagatakse revisjonikomisjonide sõltumatus neist organitest ja ametisikutest, kelle tegevust nad peavad kontrollima. Samuti kindlustatakse sellega revisjonikomisjonide erapooletus neile pandud ülesannete täitmisel.

Vaatamata sellele, kas revisjonikomisjoni koosseis valitakse volinike koosoleku poolt või mitte, allub ta volinike koosolekule ja annab temale aru. Siin tuleb teha vahet ühelt poolt revisjonikomisjoni ja teiselt poolt tema liikmete alluvuse vahel. Kui revisjonikomisjon allub üksnes kolhoosidevahelise organisatsiooni volinike koosolekule, siis tema liikmed alluvad esiteks sellele organisatsioonile, kes nad revisjonikomisjoni valis, ja teiseks revisjonikomisjonile kui kollegiaalsele organile, kelle liikmeks nad on ja kelle korraldusi nad peavad täitma.

Alluvusega volinike koosolekule kaasneb revisjonikomisjoni kohustus anda aru oma kontrollivast tegevusest volinike koosoleku ees. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgem organ võib anda revisjonikomisjonile kohustusliku iseloomuga ülesandeid ja juhiseid kontrollimise ning revideerimise alal.

Erandlikus olukorras on ainult kolhoosidevaheliste elektrijaamade revisjonikomisjonid. Olenevalt sellest, et elektrijaama nõukogu täidab nii volinike koosoleku kui ka täidesaatva organi funktsioone ja seetõttu peab revisjonikomisjon kontrollima tema tegevust, allub revisjonikomisjon mitte elektrijaama nõukogule, vaid liikmesmajanditele. See tuleneb otseselt kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ning eksploatatsiooni korra põhimäärusest, kus rõhutatakse, et revisjonikomisjon peab kahe nädala jooksul teatama elektrijaama nõukogule revisjoni tulemustest ühes oma järelduste ja ettepanekutega ning esitama

need järeldused ja ettepanekud elektriijaama ehitamisest ja ekspluateerimisest osavõtivate kolhooside ja teiste kooperatiivsete ettevõtete üldkoosolekule ning riiklike asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide administratsioonile läbivaatamiseks (p. 38), mis on revisjonikomisjoni otsuste sanktsioneerimise vormiks. Neis elektriijaamades aga, kus on moodustatud iseseisev täidesaatev organ, on revisjonikomisjon allutatud nõukogule, mis on kujundatud elektriijaama kõrgemaks organiks.

Kuid revisjonikomisjon pole mitte ainus organ kolhoosidevahelistes organisatsioonides, kes kontrollib juhatuse finantsmajanduslikku tegevust. Seda teeb ka volinike koosolek, kuulates juhatuse esimehe, liikmete ja teiste ametiisikute aruandeid. Kuna volinike koosolek on ise perioodiliselt koos käiv organ, siis pole tal võimalik süstemaatiliselt kontrollida täidesaatva aparaadi tööd, rääkimata selle üksikasjalisest revideerimisest. Nende ülesannete täitmiseks moodustab volinike koosolek endale abiks spetsiaalse kontrollorgani — revisjonikomisjoni. Selles mõttes võib ütelda, et revisjonikomisjon kujutab endast volinike koosoleku abiorganit.¹ Abiorgani positsiooni jääb ta ka neis kolhoosidevahelistes organisatsioonides, kus revisjonikomisjoni liikmed valitakse liikmesmajandite poolt, sest revisjonikomisjon allub ikkagi volinike koosolekule. Üksnes elektriijaamades on revisjonikomisjon abiorganiks liikmesmajanditele kontrolli teostamisel nõukogu tegevuse üle.

Revisjonikomisjoni kui abiorgani seisundit kinnitab asjaolu, et tema otsused ja ettepanekud, mis puudutavad kolhoosidevahelise organisatsiooni täidesaatva organi tegevust, omandavad juriidilise jõu alles pärast nende sanktsioneerimist volinike koosoleku või liikmesmajandite poolt. Ainsateks küsimusteks, mida revisjonikomisjon võib iseseisvalt lahendada ja otsustada, on komisjonisisesed organisatsioonilised küsimused. Aluse kõnelda revisjonikomisjonist kui volinike koosoleku abiorganist annab ka see, et revisjonikomisjoni kätte ei ole koondatud kõiki kontrollifunktsioone kolhoosidevahelistes organisatsioonides. Revisjonikomisjoni moodustamine ei vabasta volinike koosolekut kontrolli teostamise ülesannetest. Veelgi enam — ainult volinike koosolekul on õigus rakendada õigusliku iseloomuga abinõusid juhatuse suhtes kontrolli käigus ilmnenuv puuduste puhul.

Kuigi revisjonikomisjon on kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosoleku abiorgan, on ta juhatuse ja tema täidesaatva aparaadi suhtes, kelle tegevust ta revideerib ja kontrollib, iseseisev ja sõltumatu organ. See tähendab, et revisjonikomisjon ei allu kolhoosidevaheliste organisatsioonide täide-

¹ Niisugune iseloomustus on antud ka kolhooside revisjonikomisjonidele.

Vt. И. В. Павлов, Правовые формы управления делами в колхозах, Москва, 1955, lk. 234—235, 248.

saatvale organile ega ametiisikutele. Kogu oma revideerimis- ja kontrollialast tööd teeb revisjonikomisjon iseseisvalt, sõltumata juhatusest. Tal on oma tööplaan ja tal on õigus nõuda juhatuselt kõigi vajalike tingimuste loomist edukaks tööks.

Tähendab — kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjoni iseloomustab see, et ta on valitav, volinike koosolekule alluv ja teda abistav, kuid täidesaatva aparaadi suhtes iseseisev ning sõltumatu organ.

Revisjonikomisjoni ülesanded ja õigused. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjoni ülesanded juhatuse finantsmajandusliku tegevuse kontrollimisel on ulatuslikud. Põhimäärused ei anna küll revisjonikomisjonide kohustuste üksikasjalist loetelu, kuid selge on, et nad peavad kontrollima, kas kõik rahalised ja naturaalsed laekumised on kantud kolhoosidevaheliste organisatsioonide tuludesse, kas peetakse kinni vahendite kulutamise korrast, kas ühisvara hoitakse hoolikalt ja kas ei esine kolhoosidevaheliste organisatsioonide vara ning rahaliste vahendite kõrvaldamist. Ühtlasi võtavad nad osa vara inventeerimisest.

Põhimäärused näevad ette, et revisjonikomisjonid peavad revideerima elektrijaamade ja ehitusorganisatsioonide tegevust vähemalt üks kord kvartalis, Võnnu kolhoosidevahelise remonditöökoja, vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodude ning turbatootmise nõukogude tegevust vähemalt kaks korda ja puhkekodu «Narva-Jõesuu» tegevust vähemalt üks kord aastas.

Lisaks sellele kuulub kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonide ülesannetesse veel oma seisukoha esitamine aastaaruande ja -bilansi kohta, mis kuuluvad läbivaatamisele volinike koosolekul.

Nende ülesannete täitmiseks on kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonidele antud rida õigusi, kusjuures revisjonikomisjonidele pandud ülesanded ja neile omistatud õigused on omavahel tasakaalus. See tähendab, et revisjonikomisjonidele on antud ainult nii palju ja sellise iseloomuga õigusi, mis on vajalikud neile pandud ülesannete täitmiseks.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonidel on kõigepealt õigus nõuda ametiisikutelt kontrollimiseks vajalikke dokumente, saada töö kohta suulisi ja kirjalikke seletusi ja õiendeid, vajaduse korral aga kutsuda revideerimisest osa võtma rajooninõukogu täitevkomitee, Eesti NSV ministeeriumide ja riiklike ettevõtete spetsialiste ning teisi kvalifitseeritud töötajaid väljastpoolt kolhoosidevahelisi organisatsioone. Väljastpoolt kaasatõmmatud spetsialistidel on kontrollimisel samasugused õigused kui revisjonikomisjoni liikmetelgi, välja arvatud see, et neil on revisjonikomisjoni koosolekul mitte otsustav, vaid nõuandev hääleõigus.

Teiseks on revisjonikomisjonil õigus vaadata üle abimajandeid, abiettevõtteid, ladusid, tootmis-
hooneid, sotsiaal-kultuurilise teenindamise
ruume.

Kolmandaks võib revisjonikomisjon võtta töötajatelt vastu kaebusi kolhoosidevahelise organisatsiooni juhatuse esimehe, juhatuse liikmete ning teiste ametiisikute ebaõige tegevuse kohta ja nende kaebuste alusel rakendada täidesaatva organi või volinike koosoleku kaudu abinõusid esinenud puuduste ning väärnähtuste kõrvaldamiseks.

Neljandaks on revisjonikomisjonil õigus osa võtta täidesaatva organi koosolekutest. See õigus tuleneb revisjonikomisjonile pandud täidesaatva organi tegevuse kontrollimise ülesandest. Revisjonikomisjoni liikmed võtavad juhatuse tööst osa nõuandva häälega. Realiseerides seda õigust, võivad revisjonikomisjoni liikmed esitada punkte juhatuse koosolekute päevakorda, esineda aruannetega kontrolli ja revideerimise tulemuste kohta, võtta sõna läbirääkimistel, teha ettepanekuid otsuste projektide muutmiseks ja täiendamiseks.

Mitmes kolhoosidevahelises ehitusorganisatsioonis ja turbatootmise nõukogus on saanud heaks tavaks, et täidesaatva organi esimees teatab alati ka revisjonikomisjonile täidesaatva organi koosolekute toimumisest. See annab revisjonikomisjonile võimaluse saata oma esindaja kohale.

Viiendaks on revisjonikomisjonil õigus esitada juhatusele kui täidesaatvale organile ettepanekuid avastatud väärnähtuste ja puuduste kõrvaldamise kohta. Revisjonikomisjon peab taotlema oma ettepanekute realiseerimist kolhoosidevahelise organisatsiooni juhtimisorganite kaudu, mitte aga neist mööda minnes. Revisjonikomisjonil on keelatud segada end kolhoosidevahelise organisatsiooni täidesaatva organi operatiivsesse tegevusse.

Kui täidesaatev organ ei arvesta revisjonikomisjoni ettepanekuid või kui avastatud puudused on sellise iseloomuga, mida on tarvis kohe kõrgemale organile ette kanda, on revisjonikomisjonil õigus nõuda täidesaatvalt organilt volinike koosoleku erakorralist kokkukutsumist.

Kahjumite avastamisel, mis on tekkinud kolhoosidevaheliste organisatsioonide administratiiv- ja teenindava personali hoole-
tuse või seadmete ja mehhanismide ekspluateerimise eeskirjadest mittekinnipidamise tõttu, samuti varguste, puudujääkide ja raiskamiste kindlakstegemisel, võtavad revisjonikomisjonid täidesaatvate organite kaudu tarvitusele abinõud kolhoosidevaheliste organisatsioonidele tekitatud kahjude sissenõudmiseks ja süüdlaste vastutusele võtmiseks.

Lõpuks on revisjonikomisjonil õigus saada tasu tehtud töö

eest. Revisjonikomisjoni töö tasustamine revideerimisele ja kontrollimisele kulutatud aja eest toimub volinike koosoleku poolt kindlaks määratud suuruses. Harilikult makstakse igale revisjonikomisjoni liikmele 2 rbl. kuni 2 rbl. 50 kop. iga revideerimise ja kontrollimise päeva eest.¹ Seda muidugi tingimusel, kui neile ei säilitata töötasu põhitöökohal.

Seega võib ütelda, et revisjonikomisjonidele on loodud kõik vajalikud tingimused neile pandud kontrolli- ja revideerimisülesannete täitmiseks.

Revisjonikomisjoni töökord. Nagu kolhoosidevaheliste organisatsioonide volinike koosolek ja täidesaatev organ, nii on ka revisjonikomisjon kollegiaalne organ. Kõik tähtsamad revideerimis- ja kontrollialased küsimused ning ettepanekud esinevate puuduste kõrvaldamiseks arutatakse läbi ja võetakse vastu revisjonikomisjoni koosolekul.

Revisjonikomisjoni tööd juhib vahetult selle esimees. Ta on kohustatud revisjonikomisjoni koosolekuid kokku kutsuma vajaduse järgi, kuid mitte harvemini, kui seda nõuab kolhoosidevahelise organisatsiooni põhimäärus.

Harilikult valitakse ka revisjonikomisjoni sekretär. Peale kontrollimise on tema ülesandeks veel komisjoni koosolekute protokollimine, revideerimisaktide, ettepanekute ja muude revisjonikomisjoni töösse puutuvate dokumentide vormistamine.

Kontrolli- ja revideerimisülesannete täitmisel viib revisjonikomisjoni esimees liikmete vahel läbi tööjaotuse, määraes kindlaks, mida igaüks neist peab tegema. Vahel kasutavad revisjonikomisjonid ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide ühe või teise tööloigu pideva jälgimise moodust, mis seisab selles, et revisjonikomisjon teeb oma liikmetele ülesandeks teatava abiette- võtte, ehitusobjekti või abimajandi tegevuse kontrollimise pikema aja vältel. Soovitav on seda kontrollimisviisi kasutada selliste objektide või tööloikude kontrollimiseks, kus esineb puudusi või millel on plaaniülesannete täitmise seisukohalt eriline tähtsus.

Vaatamata sellele, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonidele on omistatud küllaldased õigused ja loodud vajalikud tingimused täidesaateva aparaadi majandusliku ning finantsilise tegevuse kontrollimiseks, täidavad paljud neist oma ülesandeid ebarahuldavalt.

Üheks kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjoni töö puuduseks on see, et nad töötavad plaanitult. Plaanitult kõigepealt selles mõttes, et ainult üksikutes ehitusorganisatsioonides ja turbatootmise nõukogudes on revisjonikomisjonil läbimõeldud plaan kontrollimiste ja revideerimiste läbiviimiseks. Kuid tei-

¹ Vt. näit. Põltsamaa Kolhooside Ehituskontori volinike koosoleku protokoll 9. aprillist 1958, samuti Elva Kolhoosidevahelise Ehituskontori volinike koosoleku protokoll 3. märtsist 1959.

selt poolt on ilmnenud ka seda, et neidki plaane ei realiseerita õigeaegselt. Plaani olemasolu üksinda ei kindlusta veel plaanipärasust revisjonikomisjonide töös.

Revisjonikomisjonide plaanipäratust tööst tuleneb teine tõsine puudus. Nimelt ühekülgsus ja kitsapiirilisus täidesaatva aparaadi mitmepalgelise majandusliku, organisatsioonilise ja finantsilise tegevuse kontrollimisel. Suurema osa kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonide töö piirdub põhiliselt kassa, kuldokumentide, rahaliste vahendite ja materiaalsete väärtuste olemasolu kontrolliga ning seisukoha andmisega aastaaruande ja -bilansi kohta. Vähe või peaaegu üldse pole aga kontrollitud töötasu arvestamist töötajatele, materjalide saatedokumentide olemasolu ja õigsust, ohutustehnika eeskirjadest kinnipidamist, kaebuste ning avalduste lahendamise õigsust ja õigeaegsust, lepinguliste kohustuste täitmist ning töödistsipliini kinnipidamist. See tõttu võib peaaegu igas kolhoosidevahelises organisatsioonis leida neis tööloikudes puudusi.

Kolmandaks vajab märkimist, et reas kolhoosidevahelistes organisatsioonides töötavad revisjonikomisjonid poolikult. Nad kontrollivad ja koostavad akte, kuid ei võitle selle eest, et ilmnenud puudused kiiresti kõrvaldataks ja tehtud ettepanekud leiaksid kohe rakendamist.

Neljandaks levinumaks puuduseks on see, et revisjonikomisjonid ei analüüsi esinevate puuduste põhjusi vajalikul määral ega tee neist üldistusi. Valdav osa revideerimisaktidest kujutab endast puuduste loetelu, mitte aga läbimõeldud abinõude süsteemi esinevate puuduste kõrvaldamiseks. Sel juhul, kui revideerimisaktides pööratakse suuremat tähelepanu abinõude väljatöötamisele, pakuvad nad ka rohkem abi juhtimisorganitele.

Nende puuduste peapõhjus seisab selles, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjone on vähe abistatud ja nende suhtes pole üles näidatud vajalikku nõudlikkust. Rajooninõukogude täitevkomiteed organiseerivad küll seminare kolhooside revisjonikomisjonide esimeestele ja liikmetele, kuid kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonid on jäänud sellest eemale. Liiga harva esineb ka seda, kus rajooninõukogude täitevkomiteed kinnitavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide revisjonikomisjonide koosseisu, mis revisjonialase töö parandamise huvides oleks vajalik.

Suuremat tähelepanu revisjonikomisjonide kui oma abiorganite töö vastu peavad ennekõike osutama kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgemad organid. On vajalik, et volinike koosolek annaks revisjonikomisjonile konkreetseid kontrollialaseid ülesandeid ja nõuaks regulaarselt aruandeid nende täitmise kohta. Senises volinike koosolekute praktikas on aga revisjonikomisjonide aruanded harulduseks. Kui revisjonikomisjoni liikmed pole võimelised või ei ole huvitatud neile pandud ülesannete täitmisest,

tuleb nende suhtes kasutada resolutsemat abinõu — valida nad enne volituste tähtaja lõppu ümber. Ka seda distsiplineerivat vahendit pole seni rakendatud vajaliku järjekindluse ja printsiipaalsusega.

Likvideerida puudused kolhoosidevaheliste juhtimisorganite ja revisjonikomisjonide töös, tõsta nende organiseerivat osa majanduslikus ning sotsiaal-kultuurilises töös — need on olulised tegurid kolhoosidevaheliste organisatsioonide edasisel organisatsioonilisel ja majanduslikul kindlustamisel.

IV PEATÜKK

KOLHOOSIDEVAHELISTE ORGANISATSIOONIDE MAJANDUSLIK TEGEVUS JA NENDE LEPINGULISED SUHTED

§ 1. Majandusliku tegevuse organiseerimise põhialused kolhoosidevahelistes organisatsioonides

Majandusliku tegevuse organiseerimine vastavalt põhimäärusele. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse sisu ja iseloomu määrab kindlaks eesmärk, milleks nad on moodustatud. See eesmärk, samuti sellest tulenevad konkreetset ülesanded, on fikseeritud iga kolhoosidevahelise organisatsiooni põhimääruses. Kuna kõigile juriidilistele isikutele, sealhulgas ka kolhoosidevahelistele organisatsioonidele, on omistatud spetsiaalne õigusvõime, siis on neil õigus soetada ning võrandada vara, võtta endale kohustusi, hageda ja kosta kohtus üksnes põhimääruse alusel.

Oma põhilise majandusliku tegevuse poolest võime kõik vabariigi kolhoosidevahelised organisatsioonid jagada kahte gruppi: ühed, kes tegelevad tootmisega, ja teised, kelle tegevuse sisuks on kolhoosnikute ja teiste põllumajandusala töötajate sotsiaal-kultuuriline teenindamine.

Peale otseste tootmisalaste ja sotsiaal-kultuurilise teenindamise ülesannete täitmise, mis on märgitud põhimäärustes ja moodustavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse põhilise sisu, on neil õigus rajada veel abiettevõtteid ja abimajandeid.

Kolhoosidevahelistes organisatsioonides on kõige rohkem levinud abiettevõtted, kuna põllumajanduslikke abimajandeid on organiseeritud üksnes vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudes. Sageli samastatakse abimajandid abiettevõtetega, mis pole aga päris täpne ega õige. Tõsi küll, teatud ühised tunnused on neil olemas. Nii kolhoosidevaheliste organisatsioonide abimajanditele kui ka abiettevõtetele on iseloomulik see, et nad ei ole eraldatud varalises mõttes. Nad moodustavad osa kolhoosidevaheliste

organisatsioonide majapidamisest. Neid juhivad kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimisorganid. Kolhoosidevahelised organisatsioonid võivad muidugi viia oma abiettevõtted ja abimajandid isemajandamisele ja anda neile teatud operatiiv-majandusliku iseseisvuse, kuid seda teostatakse kolhoosidevaheliste organisatsioonide ühtse tootmis- ja finantsplaani alusel juhatuse või nõukogu kontrolli all.

Kuid nende ühiste tunnuste kõrval on ka olulisi erinevusi, mis annavad nii abimajandeile kui ka abiettevõtetele oma spetsiifika.

Erinevused kolhoosidevaheliste organisatsioonide abiettevõtete ja põllumajanduslike abimajandite vahel tulenevad kõigepealt sellelt pinnalt, et abimajand kujutab endast kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhitegevuse kõrval, olgugi et teisejärgulise tähtsusega, kuid siiski oma majandusliku tegevuse poolest iseseisvat tootmisharu, kuna aga abiettevõtted peavad olema majanduslikus seoses kolhoosidevaheliste koondiste põhitegevusega. Teine erinevus seisab selles, et kui abimajandi tegevuse sisuks on põllumajanduslik tootmine, siis abiettevõtete hulgas on neid, kes üldse tootmistööga ei tegele. Iseloomulik on ka see, et abiettevõtteid on endale rajanud peamiselt tootvad kolhoosidevahelised organisatsioonid, kuna aga abimajandid on omased sotsiaal-kultuurilise teenindamisega tegelevatele organisatsioonidele.

Kõige rohkem abiettevõtteid on kolhoosidevahelistel ehitusorganisatsioonidel. 1960. aastal oli neil kokku 21 lauavabrikut, 17 puidutöökoda, 10 sepikoda ja metallitöökoda, 8 betoonitsehhi, 7 paekarjääri, 8 krohvimati- ja 2 katuselaastu töökoda, 4 traatvõrgu kudumise ettevõtet, 1 ahjupotitööstus ja 4 projekteerimisgruppi.

Ühenduses kolhoosidevaheliste organisatsioonide edasise arenguga tekib küsimus: milline on nende majandusliku tegevuse piir abiettevõtete rajamisel?

Selle küsimuse lahendamisel tuleb eraldi vaadelda ühelt poolt töötajate isiklike vajaduste rahuldamise teenistuses seisvaid abiettevõtteid ja teiselt poolt põhitootmist teenindavaid abiettevõtteid. Mis puutub töötajaid teenindavasse abiettevõtteisse, siis on neid meie vabariigi kolhoosidevahelistes organisatsioonides võrdlemisi vähe. Nende rajamiseks on kolhoosidevahelistel organisatsioonidel puudunud seni võimalused. Tootmisalased vajadused on olnud pakilisemad. Ühes kolhoosidevaheliste organisatsioonide tugevnemisega on vaja laiendada ka nende abiettevõtete moodustamist. Sööklate, ühiselamute, saunade ja teiste sellelaadiliste abiettevõtete rajamist ei saa piirata, siin on ainsaks limiteerijaks töötajate vajadused igas kolhoosidevahelises organisatsioonis.

Tootmistegevust teenindavate abiettevõtete organiseerimisel tuleb lähtuda sellest, et nad ei muutuks kolhoosidevahelistes organisatsioonides domineerivaks, vaid peavad põhitootmise suhtes

jääma abiksolemise raamidesse. Teiseks põhitingimuseks on, et tootmise iseloomuga abiettevõtted oleksid kas põhitootmisega lahutamatus seoses või esineksid täiendavana sellele. Kolmandaks on abiettevõtete rajamisel tarvis silmas pidada seda, kas kolhoosidevahelistel organisatsioonidel on neid oma põhitegevuse arendamise seisukohalt tingimata vaja. Abiettevõtete kergekäeline organiseerimine ja nende arvu liialt suureks paisutamine killustab kolhoosidevaheliste organisatsioonide tööjõudu ning rahalisi vahendeid ja muutub lõpuks põhitootmist pidurdavaks teguriks. Sellest lähtudes tuleks ehitusorganisatsioonidel kaaluda ühiste spetsialiseeritud ehitusmaterjalide tootmise ettevõtete moodustamist, et vähendada väikeste ja sageli ebamajanduslikult töötavate abiettevõtete arvu ehitusorganisatsioonides.

Tootmist teenindavate abiettevõtete rajamisel ei aita ühe või teise tingimuse arvestamisest, vaid organiseeritavad abiettevõtted peavad üheaegselt vastama kõigile märgitud kolmele põhitingimusele. Ainult sel juhul on nad kooskõlas kolhoosidevaheliste organisatsioonide õigusvõimega ja teenivad nende majanduslikke huve.

Tootmistegevuse ja sotsiaal-kultuurilise teenindamise kõrval on kolhoosidevahelistele organisatsioonidele antud teatud õigused osavõtuks nõukogude kaubandusala-stest suhetest. Nad võivad turustada põllumajandusliku abimajandi saadusi turul, müüa oma tooteid kolhoosidele, teistele kooperatiivsetele koondistele ja riiklikele ettevõtetele.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide majanduslik tegevus ja abiettevõtete rajamine, mis väljuvad põhimäärusega kindlaksmääratud ülesannete raamidest, on rangelt keelatud. Igasugused tehingud ja lepingud, mis pole kooskõlas põhimäärusega, tuleb lugeda kehtetuks.

Majandusliku tegevuse planeerimine. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse arendamine toimub mitte üksnes nende põhimääruse, vaid ka plaani alusel. Plaanilisuse printsiip kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuses tuleneb rahvamajanduse arengu üldistest seaduspärasustest.

Kolhoosidevahelised organisatsioonid, olles meie rahvamajandussüsteemi lahutamatuks koostisosaks, planeerivad oma majanduslikku tegevust põhiliselt samuti nagu kõik teisedki kooperatiivsed ettevõtted.

Võrreldes teiste kooperatiivsete ettevõtetega, on kolhoosidevaheliste organisatsioonide planeerimisalasel tegevusel ainult see erinevus, et nad koostavad oma majandusliku tegevuse plaanid ilma riigilt saadud otseste plaaniülesanneteta. See on seletatav sellega, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide põhiliseks majanduslikuks ülesandeks on oma liikmesmajandite teenindamine teatud ülesehitustöö lõigus.

Vaatamata sellele, et kolhoosidevahelistele organisatsioonidele ei anta otseseid riiklikke ülesandeid, ei tähenda see, et nende majandusliku tegevuse planeerimine ei lähtuks üldisest rahvamajanduse arendamise plaanist. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse planeerimise aluseks on liikmesmajandite tootmis- ja finantsplaanist tulenevad vajadused ja nõuded antud tööloigis. Seega toimub kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse suunamine mitte otseselt, vaid kaudselt, liikmesmajandite plaanide alusel, mis on koostatud riiklikke ülesandeid arvestades.¹

Liikmesmajandite poolt ehitusorganisatsioonidele, turbatootmise nõukogudele, remonditöökojale ja teistele kolhoosidevahelistele organisatsioonidele esitatud nõudeavaldustel, mis tulenevad nende tootmis- ja finantsplaanist, on tootmise ja majandusliku tegevuse planeerimisel samasugune tähtsus kui riiklikel ülesannetel. Sel juhul, kui liikmesmajandite vajadused ehitus- ja remonditööde, alus- ja väetusturba tootmise osas ning kolhoosnikute sotsiaal-kultuurilise teenindamise alal on suuremad kui kolhoosidevahelised organisatsioonid suudavad rahuldada, siis määratakse igale majandile osutatavate teenuste ulatus ja maht kindlaks vastavalt nende osamaksu suurusele.

Kui aga kolhoosidevahelised organisatsioonid suudavad rahuldada kõigi liikmesmajandite vajadused, võivad nad tootmise ja majandusliku tegevuse planeerimisel arvestada võimaluste piires ka nende majandite tootmisalast ja sotsiaal-kultuurilist teenindamist, kes ei ole kolhoosidevaheliste organisatsioonide liikmed. Kolhoosidevahelised turbatootmise nõukogud, elektrijaamad ja remonditöökoda võivad teenindada mitte üksnes kolhoose, vaid ka teisi kooperatiivseid ettevõtteid ja riiklikke organisatsioone.

Teatud kitsendused on tehtud selles osas vaid ehitusorganisatsioonidele. Nemad võivad riiklikele ettevõtetele ja ühiskondlikele organisatsioonidele püstitada üksnes sotsiaal-kultuurilisi objekte, kusjuures on vajalik veel vastavate riigiorganite sellekohane nõusolek. Sellega tahetakse ehitusorganisatsioonide peamine tähelepanu suunata kolhoosiehitustele, kuna teisi objekte võivad ehitada riiklikud ehitusorganisatsioonid. See on seda vajalikum, et meil on rida kolhoosidevahelisi ehitusorganisatsioone, kes ehitavad riiklikele ettevõtetele rohkem kui kolhoosidele. Ometi aga on nad moodustatud eesmärgiga ehitada eeskätt kolhoosides.

Üldse kehtib kõigi kolhoosidevaheliste organisatsioonide kohta põhimõte, et esimeses järjekorras tuleb teenindada oma liik-

¹ Lähemalt kolhoositootmise planeerimise kohta vt. В. А. Абрамов, Планирование колхозного производства, Москва, 1956; А. М. Каландадзе, Правовые формы хозяйственной деятельности колхозов, Москва, 1959, lk. 29—42.

mes majandeid ja alles seejärel teisi. Uhelgi juhul ei tohi väljapoole tehtavad tööd pidurdada liikmesmajanditele ettenähtud ülesannete täitmist.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide tootmis- ja finantsplaanid või eelarved¹ koostatakse vastavate ministeeriumide poolt kehtestatud vormide kohaselt, mis on kooskõlastatud statistika- ja rahandusorganitega.

Olenevalt tootmise iseloomust ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide konkreetsetest ülesannetest on tootmis- ja finantsplaanid osad mitmesugustes organisatsioonides erinevad. Põhilisteks tootmis- ja finantsplaanid osadeks, mis on iseloomulikud peaaegu kõigile tootmisalastele kolhoosidevaheliste organisatsioonidele, on tootmisplaan, tööjõu- ja palgaplaan, materiaalse ja tehnilise varustamise, toodangu omahinna, oma kapitaalehituse ning finantsplaan tulude ja kulude rahalise bilansi ning bilansi andmeid põhjendavate näitajate kujul.

Täidesaatva organi poolt koostatud tootmis- ja finantsplaanid või eelarve vaatab läbi ning kinnitab kolhoosidevaheliste organisatsioonide kõrgem organ. Pärast tootmis- ja finantsplaanid kinnitamist viiakse täpsustatud kvartali- ja kuuplaanid kõigi abiettevõtete, tsehhideni ja brigaadideni. Kuuplaanid alusel aga koostatakse ja viiakse töödejuhatajateni, brigaadideni ja töötajateni päevased tööülesanded.

Järelikult ei sisalda majandusliku tegevuse planeerimine kolhoosidevahelistes organisatsioonides mitte üksnes perspektiiv- ning aasta tootmis- ja finantsplaanid koostamist, vaid ka operatiivset tootmisalast planeerimist, mis on tootmis- ja finantsplaanid jätkuks ning konkretiseerib seda.

Isemajandamine. Säästlikkus ja ökonoomsus on plaanimajanduse iseloomulikud jooni. Kolhoosidevahelistes organisatsioonides, samuti nagu kõigis teisteski ettevõtetes, kriipsutab seda eriti alla asjaolu, et nende majanduslik tegevus toimub isemajandamise alusel, mis on kokkuhoidurežiimi teostamise tähtsaimaks vahendiks.

Võrreldes isemajandamist kolhoosidevahelistes organisatsioonides isemajandamisega riiklikes ettevõtetes näeme, et neil on nii ühiseid kui ka erinevaid jooni.

Isemajandamine on sotsialismi majandusseaduste nõuete elluviimise abinõu nii riiklikes ettevõtetes kui ka kolhoosidevahelistes organisatsioonides. Ta on tähtsaks abinõuks võitluses plaaniülesannete täitmise eest ning töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste kasvava ja üha täielikuma

¹ Tootmis- ja finantsplaanid koostatakse nendes kolhoosidevahelistes organisatsioonides, kes tegelevad tootmistööga, eelarve aga neis, kes tegelevad sotsiaal-kultuurilise teenindamisega.

rahuldamise huvides toimuva tootmise ja akumulatsiooni kasvu-
tempo kiirendamise vahendiks.

Ühine on samuti see, et isemajandamine on rajatud riiklikes
ja kolhoosidevahelistes organisatsioonides väärtusseaduse
ja sellest tuleneva arvestuseks, kontrollimiseks ja materiaalseks
stimuleerimiseks rakendatava rahavormi kasutamisele.
Rahavorm annab võimaluse kasutada ühtset mõõdupuud tootmise
arvestuseks, kulude, omahinna, hindade ning järelikult ka iga
ettevõtte ja organisatsiooni tulukuse planeerimiseks ja kontrolli-
miseks.

Isemajandamisele ühised jooned avalduvad ka selles, et nii
riiklikes ettevõtetes kui ka kolhoosidevahelistes organisatsiooni-
des arvestatakse kulusid rahalises väljenduses ja
kaetakse vahendite arvel, mis laekuvad too-
dangu realiseerimisest ning osutatud teenuste
eest. See tekitab vajaduse süstemaatiliselt vähendada iga toote-
ühiku tootmiskulusid, ergutab kolhoosidevahelisi organisatsioone
tõstma tootmise rentaablust. Isemajandamine seab kõigi ettevõtete
ja organisatsioonide finants- ning majandusliku olukorra otse-
sesse sõltuvusse nende majandusliku tegevuse tulemustest.

Kuid samas ilmnevad ka erinevused, mis tulenevad põhiliselt
sellest, et kolhoosidevahelised organisatsioonid on omandiõiguse
subjektid, riiklikud ettevõtted aga mitte.

See avaldub esiteks selles, et kui riiklike ettevõtete toodang
realiseeritakse riiklike hindadega, siis võetakse reas kolhooside-
vahelistes organisatsioonides toodangu ja teenuste eest tasu orga-
nisatsioonide endi poolt kehtestatud hindade alusel.

Hindadel on isemajandamise puhul suur tähtsus. Nad on kol-
hoosidevaheliste organisatsioonide ja liikmesmajandite, samuti
teiste kolhoosidevaheliste organisatsioonide teenuste kasutajate
majanduslike vahekordade finantsaluseks, avaldades majandus-
likku mõju tootmise ja ringluse mitmesugustele külgedele.

Järjest süveneb kolhoosidevahelistes organisatsioonides ten-
dents lähendada toodangu ja teenuste hinda riik-
likele hindadele. Ehitusorganisatsioonid kasutavad juba
mõnda aega kogu vabariigile ühtseid ehitustööde üksushindeid.¹
Ka Võnnu kolhoosidevahelises remonditöökojas rakendatakse
remonditööde teostamisel hindeid, mis kehtivad riiklikes ettevõtte-
tes. Ühtsete hindade süsteem seab tootmistöö tulemused — raha-
lise akumulatsiooni suuruse — sõltuvusse mitte realiseerimistingi-
mustest, vaid kolhoosidevaheliste organisatsioonide töö kvalitee-
dist. See teeb ühtlasi kolhoosidevaheliste organisatsioonide ja riik-
like ettevõtete majandusliku töö näitajad võrreldavaks.

Teine oluline erinevus on selles, et riiklikele ettevõtetele on

¹ Vt. Ehitustööde üksushinnete kataloog Eesti NSV ehitustele, kd. I ja II,
Tallinn, 1960.

antud ainult operatiivne iseseisvus majanduslikus töös, mis tähendab õigust soetada vajalikke materjale, toorainet ja seadmeid vastavalt eraldatud fondidele, realiseerida valmistoodangut, kasutada määratud korras pangakrediiti, s. o. käsutada käibevahendeid. Seevastu aga võivad kolhoosidevahelised organisatsioonid vara omanikena majandusliku ülesehitustöö käigus kasutada nii põhi- kui ka käibevahendeid. Sotsialistlike ettevõtete põhivahendeid ei saa aga ettevõtte oma äranägemisel võranda ega ilma kõrgemalseisvate organite loata realiseerida.

Kolmandaks on erinevusi ka töötajate materiaalse stimuleerimise korras, mis on isemajandamise lahutamatuks koostisosaks. V. I. Lenin õpetas, et sotsialistlikku majandust tuleb ehitada ja arendada: «Mitte otseselt entusiasmi alusel, vaid suure revolutsiooni poolt tekitatud entusiasmi abil, isikliku huvi alusel, isikliku huvitatuse alusel, majandusliku kalkultatsiooni alusel...»¹

See kehtib täiel määral ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide kohta. Vahe seisab ainult selles, et riiklikes ettevõtetes määratakse töötajate materiaalse stimuleerimise kord palga- ja premeerimissüsteemide näol kindlaks riigi poolt, kolhoosidevahelistes organisatsioonides aga toimub töötajate materiaalne stimuleerimine nende endi poolt kehtestatud korra kohaselt.

Kuid peale nende peamiselt majanduslike aspektide on isemajandamisel veel oma õiguslikud momendid. Kui vaadelda isemajandamist õiguslikust aspektist, siis iseloomustab seda kaks põhitunnust: 1) varaline eraldatus ja 2) iseseisev osavõtt tsiviilõigussuhetest. Kolhoosidevahelistele organisatsioonidele on omased mõlemad tunnused. Kui majandaval subjektil puudub ükski neist tunnustest, siis tähendab see seda, et ta ei ole juriidiline isik ega ka omandiõiguse subjekt.

Tähendab — täielik isemajandamine väljendub õiguslikult selles, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide majanduslik side oma liikmete, teiste tellijate ja hankeorganisatsioonidega saab lepinguliste suhete iseloomu ekvivalentsuse alusel.² Sellepärast toimubki kolhoosidevaheliste organisatsioonide teenuste kasutamine lepingu ja selles ettenähtud tasu alusel. Seega saavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide töö resultaadid kauba vormi.

Isemajandamise järjekindel elluviimine kolhoosidevahelistes organisatsioonides eeldab selle juurutamist abiettevõtetes, põllumajanduslikes abimajandites, tsehhides ja brigaadides. Kuid abiettevõtete, abimajandite, tsehhide ja brigaadide üleviimine isemajandamisele ei anna neile veel juriidilise isiku õigusi, sest nende tegevus on piiratud organisatsiooni raamidega ja isemajan-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 36.

² Vrd. И. Б. Новицкий, Роль советского гражданского права в осуществлении хозрасчета и режима экономии, Москва, 1955, lk. 52—53.

damise rakendamine ei tähenda mingit kolhoosidevaheliste organisatsioonide üksikute lülide majanduslikku üksteisest eraldamist.

Kolhoosidevahelistes organisatsioonides organisatsiooniseid rahalisi arveldusi ei tehta. Samuti ei sõlmita lepinguid üksikute abiettevõtete, abimajandite, tsehhide ja brigaadide vahel. Siin ei saa kasutada rubla abil kontrollimiseks finants- ja krediidisüsteemi, sest organisatsioonilisi lülsid ei varustata omade vahenditega, nad ei kasuta laenatud käibevahendeid, neil ei ole otseleid suhteid finantsorganitega.

Seega erineb abiettevõtete, abimajandite, tsehhide ja brigaadide varaline iseseisvus kvalitatiiivselt kolhoosidevaheliste organisatsioonide endi varalisest iseseisvusest. See kujutab endast vaid abiettevõtte, abimajandi, tsehhi või brigadi toodangule kulutatud töö ja materjali arvestamise viisi, võrreldes plaanilise omahinnaga. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide üksikud lülid ei võta osa tsiviilkäibest. Järelikult on majandisene isemajandamine rohkem organisatsioonilis-tehniline kui õiguslik-küsimus.¹

Ühtlasi ilmneb siit, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse korralduse põhialusteks on töötamine põhimääruse, plaani ja isemajandamise alusel. Kui põhimääruses on fikseeritud kolhoosidevaheliste organisatsioonide õigusvõime majandusliku tegevuse arendamisel, siis planeerimine ja isemajandamine annavad vastuse küsimusele, kuidas tuleb arendada majanduslikku tegevust.

§ 2. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide lepingulised suhted

Leping — majanduslike suhete õiguslik vorm. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse tundmaõppimisel kuulub keskne koht lepinguliste suhete analüüsile, sest lepingud on ühelt poolt kolhoosidevaheliste organisatsioonide ja teiselt poolt kolhooside ning teiste kooperatiivsete koondiste ja riiklike ettevõtete vahelise majandusliku sideme organiseerimise põhiliseks õiguslikuks vormiks.

Lepingulise vormi kasutamine tuleneb kolhoosidevaheliste organisatsioonide varalisest iseseisvusest, sellest, et nad on kooperatiivse omandiõiguse subjektideks. Vara üleminek teistele ettevõtetele, asutustele ja organisatsioonidele võib toimuda üksnes kolhoosidevaheliste organisatsioonide sellekohasel otsusel.

Neis tingimustes on leping kõige sobivamaks vormiks majanduslike sidemete arendamisel teiste ettevõtete, asutuste ja organi-

¹ Vt. С. Н. Братусь, Субъекты гражданского права, Москва, 1950, lk. 281.

satsioonidega, sest leping kujutab endast pooltevahelist kokkulepet, mis on suunatud sellele, et vastavalt kehtivatele õigusnormidele tekitada, muuta või lõpetada vastastikuseid õigusi ja kohustusi.¹

Lepingute sõlmimine on vajalik samuti sellepärast, et ka need ettevõtted ja organisatsioonid, kellega kolhoosidevahelised koon-dised astuvad majanduslikesse suhetesse, on varaliselt iseseisvad ja töötavad isemajandamise alusel. Lepingud, kajastades poolte tahet, tagavad kolhoosidevahelistele organisatsioonidele ja teiste ettevõtetele iseseisvuse majanduslike ja tootmisalaste ülesannete lahendamisel.

Kolhoosidevahelised organisatsioonid astuvad oma liikmesmajanditega ja teiste ettevõtete ning asutustega väga mitmesugustesse lepingulistesse suhetesse. Lepingute alusel toimuvad ehitus- ja remonditööd, alus- ja väetusturba tootmine, vara omandamine ja realiseerimine, kvalifitseeritud tootmiskaadri ettevalmistamine, kolhoosnike paigutamine vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodusse, materiaalne ja tehniline varustamine jne.

Kõigile kolhoosidevaheliste organisatsioonide poolt sõlmitud lepingutele on omane see, et nad on lahutamatu-
tult seotud tootmis- ja finantsplaaniga. Nad sõlmitakse tootmis- ja finantsplaani alusel ja selle täitmiseks. Täpselt samuti talitavad teised lepingupooled.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide lepingud peavad järelikult tuginema mitte üksnes nende endi, vaid ka teise lepingupoolle plaanile. Olles seotud teise lepingupoolle plaaniga, aitavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide lepingud kaasa ka nende plaaniülesannete täitmisele.

Plaani ja lepingute vastastikune side avaldub ka selles, et lepingud konkretiseerivad ja täpsustavad plaani ning määravad kindlaks plaaniülesannete täitmise viisi ja korra, samuti täpsed tähtajad. Ühtlasi luuakse lepingute abil vastastikuse kontrolli süsteem plaaniülesannete täitmise üle, kusjuures kontrolli teostatakse ettevõtte või organisatsiooni poolt, kes vahetult kasutab teise lepingupoolle tegevuse tulemusi plaani ja lepingu täitmise alal. Selline kontroll on eriti efektiivne.

Nõudel, et lepingud vastaksid kolhoosidevaheliste organisatsioonide ja teiste lepingupoolte plaanile, on oluline õiguslik tähtsus: see seab organisatsioonide täidesaatvad organid olukorda, et nad saavad lepinguid sõlmida üksnes volinike koosoleku nõusolekul, tema poolt sanktsioneeritud aktide alusel.

Selleks, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide poolt sõlmitud lepingud oleksid kehtivad ja omaksid juriidilist jõudu, peavad nad

¹ Vt. И. Б. Новицкий, А. А. Лунц, Общее учение об обязательстве, Москва, 1950, lk. 95.

vastama teatud tingimustele. Üheks oluliseks tingimuseks on see, et kõik lepingud peavad vastama seadusele ja teistele normatiivsetele aktidele. Lepingud, mis on seadusevastased või sõlmitud seadusest möödahiilimise või riigile ilmse kahju tekitamise sihiga, on tühised.

Teiseks tingimuseks on, et lepingute sisu ei oleks vastuolus kolhoosidevaheliste organisatsioonide spetsiaalse õigusvõimega, mis on fikseeritud nende põhimääruses. Põhimäärusevälised on need lepingud, mille kohaselt kolhoosidevahelised organisatsioonid võtavad endale kohustusi, millel pole midagi ühist nende eesmärgi ja ülesannetega.

Põhimäärusevälised lepingud moodustavad ebaseaduslike toimingute ühe liigi, mille suhtes rakendatakse TsK paragrahvides 107 ja 402 ettenähtud tagajärgi.¹

Kolmandaks peavad lepingud olema sõlmitud kompetentsete organite poolt ja ettenähtud korras. Kolhoosidevahelistes organisatsioonides puudub lepingute sõlmimise osas ühtne kord. Ühtedes organisatsioonides teeb seda juhatus, teistes — juhatuse esimees, kolmandates — organisatsiooni juhataja. Sellepärast on kontrollimisel ja vaidluste lahendamisel tarvis hoolega jälgida, kas lepingud on sõlmitud põhimääruses ettenähtud organi poolt. See on seda vajalikum, et nii mõnigi kord sõlmivad turba- tootmise nõukogudes ja teistes kolhoosidevahelistes organisatsioonides lepinguid need ametiisikud, kes pole selleks volitatud. Sellisel sõlmitud lepingud on tühised. TsK ei näe küll otseselt ette, missuguseid tagajärgi sel puhul rakendatakse, kuid kohtupraktika on läinud seda teed, et neil puhkudel peab kumbki pool teisele poolele kõik lepingu järgi saadu tagasi andma. Ka juriidilises kirjanduses soovitatakse rakendada TsK § 151 neile lepingutele, mis on sõlmitud põhimääruses ettenähtud kompetentsi ja lepingute sõlmimise korda rikkudes.²

Neljandaks tingimuseks on, et kolhoosidevahelised organisatsioonid peaksid lepingute sõlmimisel kinni seaduses ettenähtud vormist. Lepinguid võib sõlmida kas suuliselt või kirjalikult. Real juhtudel tehakse isegi lepingutele õigusliku jõu omistamise küsimus sõltuvaks teatud vorminõuete täitmisest. Leping, kui selle notariaalne tõestamine on seaduse põhjal kohustuslik, loetakse sõlmituks alles notariaalse tõestamise hetkest.

Suurt osa kolhoosidevaheliste organisatsioonide lepingulisi

¹ Vt. И. Б. Новицкий, Недействительные сделки — Вопросы советского гражданского права, 1945, lk. 45; Д. М. Генкин, Недействительность сделок, совершенных с целью, противной закону — «Ученые записки» ВЮОН, 1947, nr. 5, lk. 43.

² Vt. Ц. В. Боцян, Значение и особенности договорных отношений колхозов с государственными организациями, Киев, 1957, lk. 27—28; А. А. Рускол, Судебное рассмотрение имущественных споров колхозов, Москва, 1949, lk. 83.

suhteid oma liikmesmajanditega ja teiste ettevõtete ning organisatsioonidega reguleeritakse valitsuse või vastavate ametkondade poolt kinnitatud tüüplepingutega.

Tüüplepingu alusel lepingut sõlmides ei või kolhoosidevahelised organisatsioonid ja teised lepingupooled muuta tüüplepinguga kindlaksmääratud põhitingimusi ega võtta lepingusse uusi tingimusi, mis on vastuolus tüüplepinguga või mis seavad endale ülesandeks mööda hiilida neist pooltevahelistest suhetest, mis on määratletud tüüplepinguga. Kuid kolhoosidevahelistel organisatsioonidel ja teistel lepingupooltel on õigus ja ühtlasi ka kohustus konkretiseerida neid põhitingimusi, mis on tüüplepingus ette nähtud, täpsustada neid vastavalt kohalikele iseärasustele.

Peale tingimuste, mis on tüüplepingus, võib lepingusse võtta ka lisatingimusi, kuid seejuures on nõudeks, et need ei oleks vastuolus tüüplepinguga. Lepingutingimused, mis on vastuolus tüüplepinguga, tunnistatakse kehtetuks. Selline leping kujutab endast juriidilist fakti, mis fikseerib poolte tahteavaldust astuda antud õigussuhtesse.¹ Poolte tegevuse reguleerimise vahendiks on see leping vaid selles osas, mis on kooskõlas tüüplepinguga.

Need on üldised põhimõtted, milledest tuleb lähtuda ka üksikute lepingute vaatlemisel.

Elektrijaamad ja -liinide rendileping. Kolhoosidevaheliste elektrijaamade ehitamise ja eksploatatsiooni korra põhimäärus annab elektrijaamadele õiguse anda elektriseadmeid Eesti NSV Ministrite Nõukogu Koondise «Eesti Põllumajandustehnika» juures asuvale «Maaelektri» Eksploatatsiooni Kontorile vahetuks eksplateerimiseks rendi alusel.

Meie vabariigis on peaaegu kõik kolhoosidevahelised elektrijaamad antud rendile. Erandiks on vaid Painküla ja Keila-Joa hüdroelektrijaamad, mida eksplateerivad nõukogud ise.

Eksploatatsiooni Kontori võrgurajoon võtab elektrijaamad ja -liinid vastu üleandmise ja vastuvõtmise akti järgi, kus on ära näidatud elektriseadmete üksikute osade tehniline seisukord. Ühes elektrijaamade ja -liinidega antakse Eksploatatsiooni Kontorile üle ka elektrijaamade juurde kuuluvad tootmis-, amet-, lao- ja eluruumid ning eksploatatsioonikaader.

Elektrijaamade ja -liinide rendileping, mis kujutab endast rendilepingute üht eriliiki, kus määratakse kindlaks riiklike eksploatatsiooniorganite ülesanded kolhoositootmise varustamisel elektrienergiaga, sõlmitakse viie kuni kümne aasta peale.

Eksploatatsiooni Kontori võrgurajoon on rendilepingu kehtivuse ajal kohustatud säilitama ja hoidma korras kõik renditud elektriseadmed ja -võrgud ning eksplateerima neid maksimaal-

¹ Vt. Ц. В. Б о ц я н, Значение и особенности договорных отношений колхозов с государственными организациями, Киев, 1957, lk. 61.

selt ning täies vastavuses põllumajanduslike elektriseadmete tehnilise eksploatatsiooni ja ohutustehnika eeskirjadega. Peale selle on ta kohustatud andma elektrienergiat vastavalt graafikule kõigile elektrijaamaga ühendatud tarbijatele üldkehtivate tariifide alusel.

Elektrijaamade ja -liinide rendilepingu üheks iseärasuseks on see, et ta kindlustab renditud seadmete ja liinide kasutamise elektrijaama liikmesmajandite huvides. See avaldub selles, et rentnik peab rahuldama võimaluste piires kõigi liikmesmajandite vajadused elektrienergia järele ja töötama välja abinõud tootmisprotsesside täielikuks elektrifitseerimiseks. Eksploatatsiooni Kontoril ja tema kohalikel organitel ei ole õigust lülitada võrku uusi elektrienergia tarbijaid ilma elektrijaama nõukogu otsuseta.

Vastavalt elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ja eksploatatsiooni korra põhimäärusele pannakse rentnikule ka elektriseadmete ja -liinide remontimine (p. 42 «d»). Ta teeb nii jooksvat kui ka kapitaalremonti, viimast amortisatsioonisummade piires, kuna jooksvat remonti tehakse tootmiskulude arvel. Kuid seejuures ei ole rentnikul õigust teha kapitaalseid ümberehitustöid ja ümberseadistamisi ilma omanike loata.

Kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ja eksploatatsiooni korra põhimääruse kohaselt peab rentnik kindlustama renditud vara oma kulul ja maksma renti vastavalt poolte kokkuleppele, kuid mitte üle 4% antud kuu jooksul realiseeritud elektrienergia maksumusest (p. 43). See säte aga ei leia praktikas rakendamist, sest meie vabariigis on kõik elektrijaamad antud rendile tasuta. See on ka loomulik, sest rentnik teenindab elektrijaama liikmesmajandeid samuti nagu elektrijaam isegi. Neis tingimustes, kus elektrijaama nõukogu vabaneb elektriseadmete ja -liinide tehnilisest ja majanduslikust eksplateerimisest, oleks ebaõige võtta elektriseadmete ja -liinide eest renti.

Pärast lepingu tähtaja lõppu on Eksploatatsiooni Kontori võrgurajoon kohustatud tagastama elektrijaama nõukogule kõik seadmed ja liinid täiesti korras seisundis. Elektrijaama nõukogu võib nõuda rendilepingu ennetähtaegset tühistamist kohtu kaudu kahel juhul: esiteks, kui elektrijaama ja -liine majandatakse ebarahuldavalt, ning teiseks, kui esineb süstemaatilisel lünki tarbijate kindlustamisel elektrienergiaga.

Elektrijaamade ja -liinide rendileandmine ei tähenda kolhoosidevaheliste elektrijaamade kui juriidiliste isikute ja nende organite tegevuse lõpetamist. Nad eksisteerivad ning töötavad edasi. Kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ning eksploatatsiooni korra põhimäärus paneb elektrijaamade nõukogule rea järelevalvealaseid funktsioone rentniku tegevuse üle. Nõukogu kontrollib remonditööde õigeaegset läbiviimist, elektrivõrkude säilivust, elektrienergia andmise pidevust tarbijatele,

amortisatsioonisummade õigeaegset ülekandmist ning tarbijatega peetavate arvelduste õigsust (p. 49).

Nende järelevalvealaste funktsioonide realiseerimiseks on kolhoosidevaheliste elektrijaamade nõukogule antud õigus kontrollida elektriseadmete ja -võrkude tehnilist seisukorda, nõuda rentnikult õiendite esitamist eelarve ning remonditööde plaanide ja graafikute, elektrienergia tootmise graafikute, amortisatsioonisummade ülekandmise ja kindlustusmaksude tasumise kohta, esitada hagisid ja kosta kohtus.

Elektrijaama nõukogu on ühtlasi sidet pidavaks lüliks rentniku ja liikmesmajandite vahel. Kapitaalremondi puhul mobiliseerib ta liikmesmajandeid rentnikule andma tööjõudu ja transpordivahendeid, mille eest nad saavad rentnikult tasu selleks ettenähtud hinnete kohaselt. Peale selle peab elektrijaama nõukogu ühe kuu jooksul pärast majandusaasta lõppu kandma liikmesmajanditele ette rendilepingu täitmise tulemustest ja elektriseadmete tehnilisest seisukorrast.

Elektrijaamade ja -liinide rendilepingule on seega omane, et ta: 1) kindlustab rendile antud seadmete ja liinide kasutamise elektrijaama liikmesmajandite huvides; 2) tagab omanikele laialdased õigused omandiõiguse teostamisel; 3) võimaldab elektri- jaama nõukogul kontrollida rentniku tootmistegevust; 4) paneb elektrijaama nõukogule ja liikmesmajanditele kohustuse osutada rentnikule kaasabi tootmis- ja remonditöödel.

Kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni ja kolhoosi vahel sõlmitav ehitus- ja montaažitööde leping. Kui eelmise lepingu puhul oli üheks lepingupooleks kolhoosidevaheline organisatsioon ja teiseks pooleks riiklik ettevõte, siis ehitus- ja montaažitööde lepingus reguleeritakse põhiliselt kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide majanduslikke küsimusi oma liikmesmajanditega ning teiste asutuste ja ettevõtetega, kes teostavad ehitustöid kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni kaudu.

Ehitus- ja montaažitööde leping sõlmitakse tüüplepingu alusel. Lepingus määratakse kindlaks ehitamisele tulevad objektid ja nende maksumus, samuti tööde alustamise ja lõpetamise tähtajad. Kui ehitamine kestab mitu aastat, siis fikseeritakse tööde üldmaksumuse kõrval ka antud aastal tegemisele kuuluvate ehitustööde ulatus. Ehitus- ja montaažitööde maksumus määratakse kindlaks kooskõlastatud ja kinnitatud eelarvete järgi, kusjuures näidatakse ära ehitusorganisatsiooni poolt tarbijate kooperatiivist ostetavate materjalide konjunktuurne hinnavahe.

Ehitusorganisatsiooni põhiliseks kohustuseks on tagada oma kaadri, seadmete ja tehniliste vahenditega lepingus ettenähtud ajal ja ulatuses kõigi vajalike ehitus- ja remonditööde lõpetamine vastavalt projektile, tööjoonistele ning tehnilistele tingimustele. Ta kannab vastutust tööde õige organiseerimise ja ohutustehnika eest ehitusel kogu ehitusperioodi vältel kuni objekti ekspluatatsiooni

andmiseni ja kindlustab ehitusel töömahukate protsesside mehhaniseerimise.

Kui ehitusorganisatsiooni kohustuseks on ehitus- ja montaažitööde õigeaegne ja kvaliteetne teostamine kolhoosides, siis peavad viimased kindlustama ehitusobjektid vajaliku projekt-eelarvelise dokumentatsiooniga, looma ehitajale kõik vajalikud tingimused edukaks tööks ning tasuma õigeaegselt tehtud tööde eest.

Kolhoosiehituste projekteerimine toimub põhiliselt tüüpprojektide alusel. Tüüpprojektide sidumist võivad teha rajooninõukogu täitevkomitee ja «Eesti Põllumajandustehnika» kohalike organite spetsialistid ning kolhoosidevaheliste organisatsioonide projekteerimisgrupid. Rajooninõukogu täitevkomitee spetsialistidel on lubatud siduda tüüpprojekte elumajade, ühiskondlike, põllumajanduslike ja teiste hoonete ehitamiseks, millede eelarveline maksumus ei ületa 60 000 rubla, ja kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide projekteerimisgruppidel — objekte, millede eelarveline maksumus ei ületa 30 000 rubla. Seda siis, kui kolhoosides on olemas kolhoosiasulate ja farmide kinnitatud projektid või skeemid. Kui neid projekte ja skeeme ei ole, võivad tüüpprojekte siduda ainult projekteerimisorganisatsioonid.¹

Ehitus- ja montaažitööde tüüpleping näeb ette, et kõrvuti ehitusorganisatsiooniga võtavad ehitustööst osa ka kolhoosid. See toimub põhiliselt sel teel, et kolhoosid varuvad ehitusmaterjalile ja annavad need üle ehitusorganisatsioonile. Viimasel ajal süveneb küll tendents, et ehitusorganisatsioonid varuvad ise ehitusmaterjalid, kuid leidub siiski veel majandeid, kes tegelevad varustamisküsimuste lahendamisega. Samuti eraldavad nad vajaduse korral ehitusorganisatsioonile seadmeid, transpordivahendeid ja instrumente kooskõlas tööde kalenderplaaniga. Ehitustööde lõpetamisel tagastab ehitusorganisatsioon temale kasutada antud seadmed, transpordivahendid ja instrumendid ning kasutamata jäänud ehitusmaterjalid.

Tüüplepingu kohaselt on kolhoosid kohustatud ehitusorganisatsioonile eraldama ka tööjõudu, kuid praktikas esineb seda väga harva, sest kolhoosidel on endalgi tööjõudu vähe. Sellepärast toimub ehitustöö kolhoosides üldreeglina palgatud tööjõuga, keda kolhoos peab ehituse ajal kindlustama elamispinna, samuti on vaja organiseerida nende toitlustamist. Teenuste eest tasub kolhoosidevaheline ehitusorganisatsioon eelarves ettenähtud ulatuses.

Arveldused kolhooside ja kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni vahel toimuvad vastavalt tehtud töödele eelarves fikseeritud üksushinnete järgi, kusjuures aluseks on tööde akt, millele kolhoosid peavad alla kirjutama kolme päeva jooksul,

¹ Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldus nr. 1041-k 18. juulist 1958 «Tüüpprojektide sidumine kolhooside ehitamise osakonna ja kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide poolt» — «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 9, art. 153.

arvates akti esitamise momendist. Üheaegselt sellega on kolhoosid kohustatud pangale välja kirjutama maksekorralduse ehitusorganisatsiooni poolt tehtud tööde maksumuse ulatuses.

Lepingu tingimuste rikkumise korral kannavad pooled materiaalselt vastutust viivise ja kahjude korvamise kujul. Arvete mitteõigeaegse tasumise korral maksavad kolhoosid ehitusorganisatsioonile viivist 0,01% võlgu olevast summast iga viivitatud päeva eest. Seevastu aga tööde tegemata jätmisel lepingus fikseeritud tähtjaks ehitusorganisatsiooni süü tõttu maksab viimane kolhoosidele viivist 0,05% täitmata jäänud tööde maksumusest iga viivitatud päeva eest.

Viimasel juhul on viivise sissenõudmise aluseks täitmata jäänud tööde akt, millele on alla kirjutanud nii kolhoosi kui ka kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni esindaja. Kui ehitusorganisatsiooni esindaja keeldub sellele aktile alla kirjutamast, loetakse akt jõusse astunuks tegemata jäänud tööde tõendamisega rajooninõukogu täitevkomitee esindaja poolt.

Kui kolhoosid ei anna tööjõudu, ehitusmaterjale, transpordivahendeid, instrumente ja seadmeid niisugusel hulgal ja sellistel tähtaegadel, mis on näidatud lepingu lisas, on nad kohustatud tasuma ehitusorganisatsioonile kahjud, mis on seotud tööseisakuga. Ehitusorganisatsioonid aga omakorda peavad tasuma kolhoosidele kahjud, mis on seotud neile eraldatud tööjõu ja transpordivahendite tööseisakuga.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 1955. aasta 24. augustil kinnitatud kapitaalehituslepingu eeskirju ei rakendata kolhoosiehituste puhul. Kuid osa normide ületoomine oleks siiski vajalik. Esiteks, kolhooside ja ehitusorganisatsiooni vahel sõlmitud ehitus- ja montaažitööde lepingus pole ette nähtud, kuidas talitada sel korral vahepealsete hilinemiste eest võetud viivisega, kui objekt tervikuna antakse õigeaegselt eksploatatsiooni. Siin oleks otstarbekohane kasutada kapitaalehituslepingu eeskirju selle kohta, et objekti tähtaegse eksploatatsiooni andmise puhul tuleb kolhoosidel tagastada ehitusorganisatsioonile viivis vahepealsete hilinemiste eest. See tõstaks kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide huvi objektide kiirema eksploatatsiooni andmise vastu.

Teiseks oleks vajalik sisse viia säte, mis reguleerib kolhooside ja ehitusorganisatsioonide tegevust defektide ilmnemise korral. Riiklikel ehitustel kehtib kord, et kõrvaldamist vajavate defektide olemasolu määratakse kindlaks tellija ja tööettevõtja poolt allakirjutatavate aktidega. Ehitusorganisatsioon on kohustatud hiljemalt 5 päeva jooksul pärast tellijalt kutse saamist saatma oma esindaja osa võtma akti koostamisest ning defektide kõrvaldamise korra ja tähtaja kooskõlastamisest. Tööettevõtja esindaja mitteilmumise korral koostab tellija ühepoolse akti, millest saadab ära kirja tööettevõtjale ja selle kõrgemalseisvale

organisatsioonile. Kui tellija 2-ädalase tähtaja jooksul ei ole saanud tööttevõtjalt ega selle kõrgemalseisvalt organisatsioonilt vastuväiteid akti sisu kohta, on tellija õigustatud ise kõrvaldama tööttevõtja süü läbi tekitatud defektid viimase arvel. Kui tööttevõtjalt ja tema kõrgemalseisvalt organisatsioonilt kahenädalase tähtaja jooksul saabuavad vastuväited, kuid tellija nendega ei nõustu, võib tellija küsimuse avastatud defektide eest vastutuse ja nende kõrvaldamise korra kohta anda kehtiva aegumistähtaja jooksul arbitraažile läbivaatamiseks.

Analoogiliselt võiks lahendada ka defektide kõrvaldamise küsimuse kolhoosiehitustel, kusjuures ettenähtud tähtjad võiksid olla lühemad ja defektide akti võiks saata ainult ehitusorganisatsioonile ning tekkinud vaidlused vaataks läbi mitte arbitraaž, vaid rahvakohus.

Kolmandaks vajab reguleerimist küsimus nende tööde kohta, mis pole eelarves ja tööjoonistes ettenähtud. Siin on otstarbekohane kehtestada kord, et ehitusorganisatsioon, avastanud ehitustööde käigus töid, mida pole arvestatud eelarves ja tööjoonistes, või vigu, mis põhjustavad kinnitatud eelarvelise maksumuse suurenemist või vähenemist, on kohustatud sellest kolhoosile teatama. Teate saamisel peab kolhoos andma ehitusorganisatsioonile vastavad juhendid või täpsustama üksikute objektide eelarvelist maksumust. Seejuures võiksid kolhoosid üksikute objektide eelarvelist maksumust suurendada ehituse kinnitatud eelarvelise maksumuse piirides ning ettenägemata töödeks ja kulutusteks määratud summade arvel või teiste objektide maksumuse vähendamise arvel.

Neljandaks vajab märkimist, et kõigil kolhoosiehitustel on vaja koostada aktid varjatud tööde kohta ja kehtestada preemiad materjalide kokkuhoiu eest. See tõstab ehitajate huvi materjalide säästliku kasutamise vastu.

Kõigest sellest järeldub, et kolhooside ja kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni vahel sõlmitud ehitus- ja montaažitööde leping kujutab endast kapitaalehituslepingu ühte eriliiki, mis peab silmas kolhoosiehituste iseärasusi.

Turbatootmise leping. Kolhoosidevahelised turbatootmise nõukogud toodavad kolhoosidele ja sovhoosidele alus- ja väetusturvast lepingu alusel, mida oma õigusliku loomuse poolest võib pidada tööttevõttelepinguks.

Selles lepingus määratakse kindlaks toodetava turba kogus ja maksumus. Turvas antakse kolhoosidele ja sovhoosidele üle tootmisväljakutel kas päts- või freesturbana, kusjuures Põltsamaa ja üksikutes teistes turbatootmise nõukogudes on kehtestatud kõikidele turbaliikidele ühesugune hind.

Vastavalt tüüpühimäärusele peavad kolhoosid ja sovhoosid kandma turbatootmise nõukogule üle avansina 30—40% neile

aastas toodetava turbakoguse lepingulisest maksumusest (p. 25). Avansi ülekanndmise tähtajad määratakse kindlaks tootmisaasta algul juhatuse otsusega. Kuid reas turbatootmise nõukogudes on võetud lepingusse tingimus, et avanss kuulub ülekanndmisele 10 päeva jooksul pärast turbatootmise lepingu sõlmimist.

Kuivatatud alusturba eest toimub lõplik tasumine kas auto-koormate ülemõõtmise andmetel koostatud saatekirjade või turbakoguste aktide alusel.

Mis puutub poolte vastutuse korda ja tingimustesse, siis pole need küsimused leidnud lepingus fikseerimist ja siin juhendatakse harilikult TsK sätetest töövõtulepingu kohta.

Leping kolhoosnikute paigutamiseks vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodusse. Vastavalt vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodu põhimäärusele toimub kolhoosnikute hooldamine kodus kodu ja kolhoosi juhatuse vahel sõlmitud lepingu alusel (p. 15). Vanu ja töövõimetuid kolhoosnikuid suunatakse ühiskondlikule hooldamisele kas asjaosaliste eneste või nende hooldaja avalduse põhjal ning kolhoosi juhatuse otsuse alusel.

Vabade kohtade olemasolu korral võidakse kodu ja kolhoosi vahel sõlmitud lepingu alusel võtta kodusse hooldamisele kolhoosnikuid ka nendest kolhoosidest, kes ei ole võtnud osa kodu moodustamisest. Sellisel juhul tasub kolhoos peale hoolealuse ülalpidamiskulude ka osamaksu nõukogu poolt kindlaksmääratud suuruses, mis läheb kodu põhivahendite muretsemiseks.

Ülalpidamiskulud tasutakse avansina 20 päeva enne kvartali algust. Sageli aga eksitakse selle lepingulise kohustuse vastu, mida kinnitab asjaolu, et 1960. aastal võlgnesid kolhoosid vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudele kokku ligi 3 000 rubla. Võlglaste hulgas oli isegi Põltsamaa rajooni «Kuldtähe» kolhoos, Vändra rajooni «Sirbi ja Vasara» kolhoos ning mitmed teised majandid, kelle aastasissetulekud ulatuvad sadadesse tuhandettesse rubladesse. Üldse võib märkida, et kolhooside võlgnevus vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodudele on tingitud mitte niivõrd võimaluste puudumisest, kuivõrd vähesest tähelepanust selliste kohustuste vastu.

Võlgnevuse tekkimisele on aidanud kaasa ka asjaolu, et lepingus pole nähtud ette poolte vastutust lepinguliste kohustuste mittetäitmise korral. See on üheks oluliseks lüngaks kehtivas tüüplepingus. Sellepärast oleks otstarbekohane rakendada leppetrahvi maksmist võlgu oleva summa pealt iga viivitatud päeva eest. Kui kolhoosid ei tasu oma võlgnevust kuu aja jooksul, siis tuleks anda kodudele õigus ühepoolset lõpetada lepingulised suhted.

Vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodud on kohustatud kindlustama hoolealustele toidu, pesu, vooditarbed, vajalikud üleriided ja jalatsid ning hoolitsema nende kultuurilise ja meditsiinilise

teenindamise eest. Hoolealuste meditsiinilist teenindamist teostab jaoskonnaarst. Haiguste puhul, mis nõuavad haiglaravi, saadetakse haiged vastavasse ravi-asutusse.

Kodude kohustuste hulka kuulub samuti jõukohase töö võimaldamine hoolealustele. Nad rakendatakse tööle kooskõlas kodu teenindava arsti otsusega vastavalt nende tervislikule seisundile ning säilinud töövõimele kas kodu sisemisel töö, põllumajanduslikus abimajandis või töökodades. Abimajandis või töökodades tehtava töö eest makstakse hoolealustele 50% töötasust, ülejäänud 50% läheb kodu hoolealuste kultuurilise teenindamise parandamiseks.

Lepingu kehtivuse lõppemisel peab hooldaja viima hoolealuse kodust ära ja hooldamiskulude võlgnevuse korral tasuma selle 10 päeva jooksul. Sama tähtaja jooksul on kodu kohustatud tagastama kolhoosidele kasutamata jäänud vahendid, mis olid avansi korral kodule üle antud.

Lepingu lõppemisel hoolealuse surma tõttu on vanade ja töövõimetute kolhoosnikute kodu kohustatud sellest teatama hooldajale 24 tunni jooksul. Kui hooldatava matab kodu, siis tasub hooldaja kõik matmisega seotud kulud.

Kõik muud lepingus fikseerimata ja poolte vahel lepingu kehtivuse ajal üleskerkinud küsimused ja vaidlused lahendatakse kehtivate seaduste ja valitsuse aktide alusel.

Siin on leidnud käsitlemist mitte kõik, vaid ainult tähtsamad lepingud, mida kolhoosidevahelised organisatsioonid sõlmivad riiklike ettevõtete ja organisatsioonidega ning liikmesmajanditega oma majandusliku tegevuse käigus. Kuid nendestki nähtub, et kolhoosidevaheline koostöö on tinginud mitmete uute eri liiki lepingute kujunemise ja arengu, mis kajastavad kolhoosidevaheliste organisatsioonide majandusliku tegevuse spetsiifilisi jooni.

KOKKUVÕTE

Kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete kujunemise ja arengu põhitendentside, kolhoosidevaheliste organisatsioonide omanduse õigusliku loomuse, nende juhtimise korraldamise, majandusliku tegevuse ja lepinguliste suhete olemuse väljaselgitamine võimaldavad teha mõned teoreetilist ja praktilist laadi järeldused kolhoosidevaheliste organisatsioonide õigusliku seisundi, nende majandusliku ja poliitilise tähtsuse ning abinõude kohta, mis on suunatud kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse õigusliku korralduse edasiseks täiustamiseks.

1. Kolhoosidevaheliste koopereerimissidemete laiaulatuslik kujunemine langeb ühte uue etapiga kolhoosikorra arengus, mida iseloomustab see, et pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit alanud üldrahvalikku võitlust põllumajanduse järsu tõusu programmi elluviimiseks on enamik kolhoose muutunud suurteks, organisatsiooniliselt ja majanduslikult tugevateks, suurte sissetulekute ning tehnikaga hästi varustatud majanditeks, kus töötab arvukas kvalifitseeritud kaader. Kolhoositootmise kontsentreerumine ja jagamatute fondide kasv löid aga omakorda vajalikud eeldused kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete kujunemiseks ja arenguks.

Kolhoosidevahelised sidemed on seni piirdunud ja piirduvad ka lähemas tulevikus nende majandusliku ülesehitustöö lõikudega, mis seisavad kolhooside põhitootmisharude ja töötajate sotsiaal-kultuuriliste vajaduste rahuldamise teenistuses. Seda sellepärast, et kui põhitootmisharude viljelemiseks vajalikke optimaalseid tingimusi on võimalik luua iga kolhoosi raamides eraldi, tehes vajaduse korral korrektiive majandite suuruses, siis abitootmisharude arendamiseks ja töötajate sotsiaal-kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks on kolhooside mõõtmed sageli väiksed ning optimaalsete tingimuste loomiseks ka neis ülesehitustöö lõikudes on kolhoosidevaheliste sidemete arendamine objektiivselt paratamatu.

2. Kolhooside ülesehitustöö käigus on kujunenud välja kolm kolhoosidevahelise koostöö vormi: 1) koostöö arendamine

selleks, et luua materiaalseid objekte ühiseks majanduslikuks kasutamiseks või töotajate sotsiaal-kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks, ilma et selleks moodustataks eraldi kolhoosidevahelist organisatsiooni; 2) kolhoosidevahelised organisatsioonid ja ettevõtted; 3) kolhoosidevahelised fondid.

Vastavalt neile kolhoosidevahelise koostöö vormidele on erinev ka nende õiguslik korraldus. Esimesel juhul toimub kolhoosidevahelise koostöö õiguslik vormistamine vastavas lepingus, kus lepingupooled määravad kindlaks, mida üks või teine kolhoos peab ühise ürituse heaks tegema või kui palju vahendeid andma. Teisel juhul sõlmitakse samuti leping, kuid mitte vahetu tegutsemise, vaid kolhoosidevahelise organisatsiooni moodustamise kohta. Kolmandal juhul toimub kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete kujunemine valitsuse aktide alusel.

3. Kõige levinumaks kolhoosidevaheliste sidemete vormiks on kolhoosidevahelised organisatsioonid ja neid võib omakorda klassifitseerida nii nende tegevusala kui ka koopereerimissuhete ulatuse järgi. Oma tegevusala poolest jagunevad kolhoosidevahelised organisatsioonid kahte põhi gruppi; ühed, kes tegelevad tootmistööga, ja teised, kes sellega ei tegele.

Tootmisalaseid funktsioone täidavad kolhoosidevahelised elektrijaamad, ehitusorganisatsioonid, turbatootmise nõukogud ja remonditöökoda. Tootmisalane iseloom aga puudub sellistel kolhoosidevahelistel ühendustel, nagu sanatooriumid, haiglad, vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodud, puhkekodud ja teised sotsiaal-kultuurilise teenindamise asutused.

Järelikult, pidades silmas kolhoosidevahelisi organisatsioone, ei saa ilma reservatsioonideta kõnelda neist kui kolhoosidevaheliste tootmissidemete vormist, nagu seda kirjanduses sageli tehakse.¹

Õigusliku reguleerimise seisukohast on tähtis ka see, missugune on kolhoosidevaheliste sidemete ulatus. Meie vabariigis on kolhoosidevahelisi organisatsioone, kus on 3—5 liiget, aga samuti neid, kus liikmesmajandite arv ulatub kümnetesse. Liikmete arvu poolest on kõige suuremateks organisatsioonideks puhkekodu «Narva-Jõesuu», vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodud. Kui ehitusorganisatsioonid ja turbatootmise nõukogud teenindavad üldreeglina ühe rajooni majandeid, siis vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodud teenindavad mitme rajooni, puhkekodu aga kogu vabariigi majandeid. See näitab, et

¹ Vt. Ю. И. Волков, И. Н. Волков, За дальнейшее развитие межколхозных связей — «Сельское хозяйство Узбекистана», 1960, nr. 5, lk. 7—12; М. Гуляев, О развитии межколхозных производственных связей — «Политическое самообразование», 1960, nr. 5, lk. 131—137; П. Семик, Межколхозные производственные связи — «Наука и передовой опыт в сельском хозяйстве», 1959, nr. 8, lk. 64—67, jpt.

rajooni administratiivpiirid jäävad real juhtudel kitsaks kolhoosidevaheliste sidemete arengule.

Kolhoosidevaheliste sidemete ulatusest sõltub paljuski organisatsioonide juhtimise õiguslik korraldus. Üldreeglik on, et nendes kolhoosidevahelistes organisatsioonides, kes teenindavad mitme rajooni või kogu vabariigi kolhoose, on täidesaatva organi volitused tunduvalt laiemad kui neis organisatsioonides, kes teenindavad ühe rajooni kolhoose. Mida väiksemad on liikmeskonna poolest kolhoosidevahelised organisatsioonid, seda suuremad on võimalused küsimuste lahendamiseks volinike koosolekul.

4. Kolhoosidevahelise koopereerimise elujõud seisab selles, et ta võimaldab ratsionaalselt kasutada olemasolevaid materiaalseid väärtusi ja tööjõudu kolhooslikus ülesehitustöös.

Kolhoosidevaheliste organisatsioonide ülesehitustöö senised kogemused kinnitavad veenvalt, et koopereerimine annab suurt majanduslikku efekti. See avaldub tööviljakuse tõususes, toodangu kvaliteedi paranemises ja omahinna alandamises.

Ühtlasi on kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamine vähendanud kolhooside juhtiva kaadri tööd. Seoses ehitusorganisatsioonide, turbatootmise nõukogude ja remonditöökoja moodustamisega on liikmesmajandite juhtivad töötajad vabanenud ehitustööde, turbatootmise ning remonditööde organiseerimisest ja seetõttu jääb neil nüüd rohkem aega põhitootmis-
harude arendamiseks.

5. Kuid kolhoosidevahelisel koopereerimisel on mitte üksnes majanduslik, vaid ka suur poliitiline tähtsus. Koostöö arendamise ja fondide moodustamise ning kolhoosidevaheliste organisatsioonide kujundamisega on astunud samm edasi kolhoosliku omanduse lähendamisel üldrahvalikule omandusele.

See lähenemine on toimunud esiteks sel teel, et kolhooslikule omandusele on omistatud rida neid funktsioone, mida varemalt täitis ja täidab praegugi riiklik omandus, ning teiseks sel teel, et kolhoosidevahelise koopereerimisega on tõusnud kolhoosliku omanduse ühistamise tase.

Vaatamata sellele, et koostöö tulemusena loodud objektidel, kolhoosidevahelistel fondidel ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide varal on erinev õiguslik režiim, on neile ühine see, et nende kujunemise aluseks on kolhooside omandus, et nad ühendavad mitmete kolhooside, mõnikord aga mitme rajooni või kogu vabariigi kolhooside vahendeid ja jõupingutusi.

Kolhoosidevahelistes organisatsioonides toimub isegi muutus omandiõiguse subjektides. Kolhoosid ei kaota küll õigust oma osamaksule, kuid samal ajal ei ole nad ka kolhoosidevaheliste organisatsioonide varade peremeesteks. Kuigi kolhoosidevaheline omandus kannab veel kolhooslik-kooperatiivse omanduse pitserit,

avardab ta kolhoosliku omanduse raame ja on selle omanduse enamarenenud liigiks.

See tähendab, et kolhoosidevahelise koopereerimise korral vahetab kolhooslik omandus oma loomust: väikegrupilisest omandusest saab suuregrupiline omandus. Seda on vaja rõhutada eriti sellepärast, et kolhoosidevaheline koopereerimine on toimunud põhiliselt põhitootmisharusid teenindavates lõikudes, kus tootmise kontsentratsioon oli väiksem.

6. Kolhoosidevaheliste koopereerimissidemete arendamine ja kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevus toimub Kommunistliku Partei ja riigiorganite juhtimisel. Riigiorganid on paljude sidemete ja suhete kaudu seotud kolhoosidevaheliste organisatsioonidega, lahendades iga päev nende tegevuse suunamisega seotud küsimusi.

Üheks pakilisemaks küsimuseks, mis vajab lahendamist riigiorganite poolt, on kolhoosidevahelise koopereerimise põhiprintsiipide kindlaksmääramine, kusjuures on vajalik võtta arvesse sel alal omandatud kogemusi. Seda nõuavad mitmed asjaolud. Üheks põhjuseks on see, et esimesed üleliidulised aktid, kus reguleeritakse kolhoosidevaheliste elektrijaamade ja -seadmete ehitamise ja eksploatatsiooni korda ning ehitusorganisatsioonide ja ehitusmaterjalide tootmise ettevõtete tegevust, võeti vastu 1951. ja 1955. aastal ja need on paljuki vananenud ega vasta enam kolhoosidevahelise koopereerimise kaasaegsetele nõuetele. Teiseks on rida küsimusi õiguslikult hoopis reguleerimata, mistõttu praktika on paljude küsimuste lahendamisel põhjendamatult kirju. Kolmandaks puudub ühtsus kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse õigusliku reguleerimise korras. On kolhoosidevahelisi organisatsioone, kelle tüüp-põhimäärus on kinnitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu või vastavate üleliiduliste ministeeriumide poolt, samuti on neid, kelle tüüp-põhimäärus on kinnitatud vabariiklike keskhaldusorganite poolt. Peale selle on nii meil kui ka teistes liiduvabariikides rida neid kolhoosidevahelisi organisatsioone, nagu puhkekodud, remonditöökojad, automajandid, linnufarmid ja teised, kelle tegevust tüüp-põhimäärusega üldse ei reguleerita. Sagedaseks nähtuseks on ka see, et kehtivates tüüp-põhimäärustes on üksteisele vastukäivaid lahendusi, mis pole tingitud tegeliku elu nõuetest.

Küsimus ei seisa muidugi selles, et suruda peale ühtseid lahendusi erinevatele kolhoosidevahelistele ühendustele, vaid selles, et ühtsus valitseks põhilistes, printsiipiaalsetes küsimustes. On pike-mata selge, et niisugused küsimused, kas kolhoosidevahelisest majanduslikust koostööst võivad osa võtta riiklikud ettevõtted ja organisatsioonid, kas kolhoosidevaheliste organisatsioonide vahendite kujundamise allikaks võivad olla sisseastumismaksud, kes on kolhoosidevahelise omandiõiguse subjektid, missugune peab olema kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimisorganite süs-

teem ja nende moodustamise kord, kas liikmesmajanditel on õigus osa võtta kasumi jaotamisest, missugused on kolhoosidevaheliste organisatsioonide likvideerimise alused ja nende varade saatus pärast tegevuse lõpetamist, on vajalik reguleerida ühtemoodi kõigis organisatsioonides.

See tähendab, et kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse õiguslikku reguleerimist tuleb ühtsustada, sest praegu on palju erinevaid lahendusi, mis pole millegagi põhjendatud. On tarvis välja töötada uued kolhoosidevaheliste organisatsioonide tüüpõhimäärused. Seoses liiduvabariikide õiguste laiendamisega on kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse õigusliku reguleerimise praktika läinud põhjendatult seda teed, et tüüpõhimääruste kehtestamine on jätud vabariiklike organite kompetentsi.

7. Pidades silmas kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse edasise parandamise ja kolhoosidevaheliste koopereerimissidemete igakülgse arendamise eesmärki, oleks otstarbekohane rakendada järgmisi õigusliku ja organisatsioonilise iseloomuga abinõusid:

a) lubada riiklikel ja kooperatiivsetel organisatsioonidel ning ettevõtetel osa võtta kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide, turbatootmise nõukogude ja remonditöökodade tegevusest liikmesuhete alusel;

b) tunnistada kolhoosidevahelised organisatsioonid kooperatiivseteks ettevõteteks ja ühes sellega ka omandiõiguse subjektideks, mis vastab väljakujunenud olukorrale, sest nad valdavad, kasutavad ja käsutavad majandusliku tegevuse aluseks olevat vara kui omanikud;

c) pidada võimalikuks, et peale osamaksude oleks kolhoosidevaheliste organisatsioonide omanduse esialgse kujunemise allikaks veel liikmete sisseastumismaksud, mille suuruse ja tasumise tähtjaid määrab kindlaks volinike koosolek, kusjuures kolhoosidevahelisest organisatsioonist lahkumise korral sisseastumismaksu tagasi ei maksta;

d) rakendada kõigis kolhoosidevahelistes organisatsioonides kolmelülilist organite süsteemi, mis on osutunud kõige otstarbekohasemaks, ja püstitada nõue, et nii juhatus täidesaatva organina kui ka revisjonikomisjon kontrollorganina valitaks volinike koosoleku poolt;

e) püstitada nõue, et kogu kasum jääb kolhoosidevaheliste organisatsioonide vajaduste rahuldamiseks ja et kolhoosidevaheliste organisatsioonide tegevuse lõpetamise korral ei kuulu nende järelejäanud varad jaotamisele liikmete vahel.

Nende abinõude elluviimine avab uusi võimalusi kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete arenguks, millel on suur tähtsus kommunistlikus ülesehitustöös.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
I peatükk. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide kujunemine ja areng Eesti NSV-s	
§ 1. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamise majanduslikud tingimused	7
§ 2. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide levik ja edasise arengu perspektiivid	14
II peatükk. Omandiõiguse suhted kolhoosidevahelistes organisatsioonides	
§ 1. Kolhoosidevahelise omanduse kujunemise allikad	36
§ 2. Kolhoosidevahelise omandiõiguse subjektid	44
§ 3. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide omandiõiguse objektid ja fondid	55
III peatükk. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimise õiguslik korraldus	
§ 1. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide juhtimise õigusliku korralduse üldalused	68
§ 2. Volinike koosolek	71
§ 3. Täidesaatev organ	83
§ 4. Revisjonikomisjon	91
IV peatükk. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide majanduslik tegevus ja nende lepingulised suhted	
§ 1. Majandusliku tegevuse organiseerimise põhialused kolhoosidevahelistes organisatsioonides	100
§ 2. Kolhoosidevaheliste organisatsioonide lepingulised suhted	107
Kokkuvõte	118

Академия наук Эстонской ССР
Институт экономики
Шнейдер, Хейнрих Хансович
МЕЖКОЛХОЗНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ИХ
ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ В ЭСТОНСКОЙ ССР
На эстонском языке
Оформление Х. Лемберг
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja K. Tamjärv
Kunstiline toimetaja H. Tikañd .
Tehniline toimetaja H. Kohu
Korrektorid M. Sepp ja E. Multer
Ladumisele antud 28. IX 1961. Trükkimisele antud
22. XI 1961. Paber 60×90, 1/16. Trükipoognaid 7,75.
Arvutuspoognaid 9,27. Trükitarv 2000. MB-09137. Tel-
limise nr. 8436. Hans Heidemanni nim. trükikoda,
Tartu, Olikooli 17/19. III.

Hind 50 kop.

50 kop.

A-24222

TÜ RAAMATUKOGU



1 0300 00367453 0